

Lapse õiguste ja vanemluse uuring 2018

Uuringu aruanne

Euroopa Liit
Euroopa
Regionaalarengu Fond

Eesti
tuleviku heaks

Uuringu tellis Sotsiaalministeerium. Uuring on valminud Euroopa Regionaalarengufondist Valdkondliku teadus- ja arendustegevuse tugevdamise programmi (RITA) tegevus 2 „Teadmistepõhise poliitikakujundamise toetamine“ rahastamisel.

Autorid:

Kristi Anniste, Helen Biin, Liina Osila, Kaupo Koppel, Laura Aaben

Käesoleva töö valmimisse on andnud olulise panuse ka:

Andi Kiissel, Aleksandr Michelson, Märt Masso, Magnus Piirits, Hanna-Stella Haaristo

Poliitikauuringute Keskus Praxis on Eesti esimene sõltumatu, mittetulunduslik mõttekeskus, mille eesmärk on toetada analüüsile, uuringutele ja osalusdemokraatia põhimõtetele rajatud poliitika kujundamise protsessi.

Poliitikauuringute Keskus Praxis

Tartu mnt 50
10115 Tallinn
tel 640 8000
www.praxis.ee
praxis@praxis.ee

Viidata: Anniste, K., Biin, H., Osila, L., Koppel, K. ja Aaben, L. (2018). Lapse õiguste ja vanemluse uuring 2018. Uuringu aruanne. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis

Sisukord

Lühikokkuvõte.....	5
Sissejuhatus	7
1. Andmed ja andmeanalüüs	9
1.1. Andmed.....	9
1.1.1. Täiskasvanute küsitluse valim	9
1.1.2. Täiskasvanud vastajate kirjeldus	10
1.1.3. Laste küsitluse valim.....	11
1.1.4. Laste küsitluse vastajate kirjeldus	12
1.2. Andmeanalüüs	12
2. Lapse õigused.....	14
2.1. Teadlikkus lapse õigustest	14
2.2. Laste kaasamine, osalemis- ja otsustusõigus.....	19
3. Lapse kuvand.....	26
3.1. Ebaküpse lapse kuvand.....	26
3.2. Haavatava lapse kuvand	28
3.3. Vastutustundetu lapse kuvand	29
3.4. Kompetentse lapse kuvand.....	30
4. Abivajav laps	32
4.1. Hoiakud abi pakkumise osas	32
4.2. Valmisolek abi anda/sekkuda	33
4.3. Abivajava lapse märkamine ja sekkumine	36
5. Vanemlus ja distsiplineerimine.....	39
5.1. Vanemlusstiilid.....	39
5.2. Lapsevanemaks olemine.....	41
5.2.1. Lapse kasvatamisega seotud hoiakud	41
5.2.2. Teadmised lapse kasvatamisega seotud valdkondades	42
5.2.3. Lapsevanemate rahulolu	43
5.2.4. Nõu ja abi vajadus	44
5.3. Laste distsiplineerimine	47
5.3.1. Distsiplineerimisviisid	47
5.3.2. Täiskasvanute hoiakud laste füüsilise karistamise osas	51
5.3.3. Laste teadlikkus ja hoiakud laste füüsilise karistamise osas	55
6. Laste ja lahus elavate vanemate suhtlus.....	58
6.1. Täiskasvanute hoiakud lapse ja lahus elava vanema suhtluse osas	58
6.2. Suhtlemine lahus elava vanemaga	60
7. Laste ajakasutus	61
7.1. Lapse vaba aeg.....	61
7.1.1. Lapse ajajaotus	61

7.1.2. Lapse vaba aja sisustamine	62
7.2. Laste koolivälise huvi- ja treeningtegevuse koormus	63
7.3. Lapse kontroll oma ajakasutuse üle.....	65
7.4. Lapse ja vanema koosveedetud aeg	66
8. Lapse hinnangud igapäevaelule.....	71
8.1. Laste rahulolu eluga.....	71
8.2. Laste hinnangud oma kohustustele	72
8.3. Lapse privaatsus.....	73
8.3.1. Lapse nutiseadmete ja internetikasutuse jälgimine ja kontrollimine	73
9. Kokkuvõte ja soovitused	75
9.1. Teadlikkus lapse õigustest	75
9.2. Lapse õigused digitaalses maailmas	75
9.3. Teadlikkus väärkohtlemise keelatuselt	76
9.4. Abivajav laps	76
9.5. Vanemluse toetamine.....	77
9.6. Lapse aeg ja selle kasutamine.....	77
9.7. Lapse rahulolu.....	78
Joonised ja tabelid.....	79
Allikad.....	83
Executive summary	85
LISAD	87

Lühikokkuvõte

Lapse õiguste ja vanemluse uuringu eesmärk on **anda ülevaade Eesti elanikkonna, sh täiskasvanute ja laste, teadlikkusest, hoiakutest ja kogemustest seoses lapse õiguste ja vanemlusega** ning hinnata, millised teemad vajavad Eestis enam tähelepanu. Kuna uuringut viiakse läbi teistkordselt – eelmine „Lapse õiguste ja vanemluse monitooring“ viidi läbi 2012. aastal – hinnatakse lisaks hetkeolukorrale, kas ning kuidas on Eesti täiskasvanute ja laste teadlikkus, hoiakud ja kogemused seoses lapse õiguste ja vanemlusega viimase kuue aasta vältel muutunud.

Lapse õiguste ja vanemlusega seotud teadlikkuse ning hoiakute uurimiseks viidi läbi ankeetküsitlus 18-74aastaste täiskasvanute ning 4.-11. klassi laste seas. Küsitluses käsitleti lapse kuvandi, õiguste, ajakasutuse, abivajaduse, aga ka lapse ja vanema omavaheliste suhete ja lapse kasvatamise teemasid ning lapsevanemaks olemist ja vanemluse toetamise vajadust.

Uuringu olulisemad tulemused:

- 1) **Lapse õigustest on kuulnud 75% täiskasvanutest ja 70% lastest.** Võrreldes 2012. aastaga ei ole lapse õigustest kuulnud täiskasvanute osakaal kasvanud ning lapse õigustest kuulnud laste osakaal on veidi kahanenud. Kõige paremini tunnevad Eesti täiskasvanud ja lapsed hoolitsusega seotud õigusi (lapse õigus haridusele, perekonnale ja kaitsele). Kõige vähem teatakse lapse õigust kaasa rääkida oma tervise ja raviga seotud küsimustes.
- 2) **Eesti lapsevanemate kõige levinumaks distsiplineerimisviisiks on lapse julgustamine õigesti käituma** – nõnda toimus uuringule eelnenud aasta jooksul 98% lapsevanematest. Väga levinud on lapsele selgitamine, miks ta käitumine ei olnud õige (96%), aga ka keelamine (96%), pahandamine (95%) ja reeglite meelde tuletamine (93%). Kuigi **lapse füüsiline karistamine**¹ on seadusega keelatud ning üks vähem levinumaid lapsevanemate toimimisviise olukorras, kus laps ei kuula sõna või ei käitu soovitud, kuulub see siiski ligi viiendiku lapsevanemate distsiplineerimismeetodite hulka. Nimelt on uuringule eelnenud aasta jooksul 18% lapsevanematest oma last tutistanud ning 14% andnud vitsa, rihma või laksu. Kolmandik (33%) lapsevanematest on lapse korrale kutsumiseks ähvardanud või hirmutanud last vitsa, rihma või laksu andmisega. Sellist käitumist toetavad ka ühiskonna hoiakud, kuivõrd suur osa nii täiskasvanutest (42%) kui ka lastest (28%) peab laste füüsilist karistamist teatud olukordades vajalikuks ja mõistetavaks toimimisviisiks.
- 3) **Enamik täiskasvanutest on valmis abivajavat last aitama, kuid lapsele abi andmise (või otsimise) valmidus sõltub oluliselt konkreetsest situatsioonist ning sageli esineb teadmatust, kuidas tekkinud olukorras käituda.** Kõige sagedamini sekkutakse, kui õpetaja, kasvataja vm lastega tegelev täiskasvanu kasutab lapse kallal füüsilist karistamist (97% seda pealt näinud täiskasvanutest) ja kui nähakse avalikus kohas üksi nutvat last (91% seda pealt näinud täiskasvanutest). Kõige vähem nähakse vajadust, osatakse seisukohta võtta ja ka sekkutakse olukordades, kus lapse vanem karistab last füüsiliselt või alandab teda. Seda ilmestab ka

¹ Lastekaitseseadus § 24. Lapse väärkohtlemise keeld.

(1) Lapse hooletusse jätmine, lapse vaimne, emotsionaalne, kehaline ja seksuaalne väärkohtlemine, sealhulgas lapse alavääristamine, hirmutamine ja kehaline karistamine, samuti lapse karistamine mis tahes muul viisil, mis ohustab tema vaimset, emotsionaalset või füüsilist tervist, on keelatud.

täiskasvanute seas võrdlemisi laialt levinud hoiak, et on iga lapsevanema enda asi, kuidas ta oma last kohtleb – nii arvab 29% täiskasvanutest.

- 4) **Valdav enamik lapsevanematest rõõmustab oma laste üle** (97% on seda viimase aasta jooksul sageli või mõnikord tundnud) **ning on rahul oma pereeluga** (91%). Samas tunneb arvestatav hulk lapsevanematest aeg-ajalt vajadust saada rohkem aega iseendale (49% on nii viimase aasta jooksul sageli või mõnikord tundnud), on stressis või masenduses (43%), vajab abi ja tuge (30%) või tunneb, et lapsevanemaks olemise roll käib üle jõu (16%). **Naised tunnetavad nii rõõmu oma laste üle kui ka vanemlusest tulenevat stressi oluliselt sagedamini kui mehed.**
- 5) **Lapsevanemad on laste kasvatamisel oma muredega sageli üksi, kuna ei tea, kuhu nõu ja abi saamiseks pöörduda või ei söanda seda teha.** Veidi üle poole (53%) Eesti lapsevanematest on uuringule eelnenud aasta jooksul tundnud, et vajaksid lapsevanemana nõu ja abi, kuid pole teadnud, kuhu abi saamiseks pöörduda või pole söandanud seda küsida. Kõige enam vajavad laste kasvatamisel abi ja nõu noored emad ning teemadest vajatakse kõige sagedamini nõu laste internetiohutuse, konfliktide lahendamise ja jonniva lapse rahustamise osas.
- 6) **Enamus (81%) Eesti lastest käib mingis trennis, huviringis või täiendavas eratunnis**, kusjuures 76%-l lastest on olnud võimalik käia kõikides soovitud trennides, huvialaringides või eratundides. Kõige levinum põhjus, miks trennis või huviringis ei käida, on lapse ajapuudus (50%), kuid kolmandik lastest toob välja ka huviringide ja trennide aegade sobimatuse (32%) ja rahalised põhjused (31%) ning ligi viiendik (17%) ligipääsetavuse.
- 7) Enamik lapsevanematest leiab, et lapse vaba aeg on mängimiseks ja sõpradega koos olemiseks (91%) ning et lapsel on piisavalt vaba aega (81%), samas arvavad pooled (49%) koolis käivate laste vanematest, et nende lapsel on liiga palju õppida. 4.-11. klassi **lastest 41% tunneb end igapäevaselt väsinuna, 34% tunneb pea iga päev, et tal on liiga palju õppida**, 8% et tal on liiga palju trenne, hobisid ja ringe ning 7% leiab igapäevaselt, et peab liiga palju koristama.
- 8) **Lapsevanemad on mures nii lapse ekraani ees veedetud aja kui ka lapse internetiturvalisuse pärast.** Üle poole (55%) lapsevanematest leiab, et nende laps on vabal ajal liiga palju ekraani ees ning valdav enamus (85%) ei arva, et laps võiks ise otsustada, kui palju ta oma vabast ajast ekraanimängudele ja sotsiaalmeediale kulutab. Samuti on suurem osa lapsevanematest, kelle lapsel on telefon, nutiseade, sotsiaalmeedia konto vms, vähemalt korra viimase aasta jooksul piiranud oma lapse nutiseadmete või interneti kasutust (82% lapsevanematest) ning jälginud lapse sotsiaalmeedia suhtluse sisu (55%).
- 9) **Suurem osa lapsi on iseenda, oma elu ja sõpradega üldiselt rahul.** Näiteks tunneb valdav enamus lastest vähemalt korra nädalas rõõmu sellest, et saab tegeleda endale meeldivate asjadega (88%) ja on eluga üldiselt rahul (82%). Muu koduse keelega lapsed on oma eluga oluliselt vähem rahul võrreldes kodus peamiselt eesti keelt kõnelevate lastega. Näiteks tunnevad muu koduse keelega lapsed eesti koduse keelega lastest vähem rahuolu nii iseenda, elu kui ka kooli üle, nad tunnevad sagedamini väsimust ja üksindust ning et neil pole oma murega kellegi poole pöörduda.

Sissejuhatus

Käesoleva „Lapse õiguste ja vanemluse uuringu“ eesmärgiks on **anda ülevaade Eesti elanikkonna – nii täiskasvanute kui ka laste – teadlikkusest, hoiakutest ja kogemustest seoses lapse õigustega**. Analüüsi tulemusena antakse hinnang, millised lapse õiguste ja vanemluse teemad vajavad Eestis senisest enam tähelepanu ning kui võrd on saavutatud Sotsiaalministeeriumi poolt koostatud „Laste ja perede arengukavas 2012-2020“ seatud eesmärgid.

Lapse õigusi ja vanemlust käsitlevat uuringut viiakse läbi teistkordselt. Eelmise, 2012. aastal läbi viidud „Lapse õiguste ja vanemluse monitooringu“ tulemuste kohaselt ei ole Eesti elanikkonna teadlikkus lapse õigustest või huvi selle teema vastu kuigi kõrge. Pea neljandik täiskasvanutest ja kuuendik lastest ei olnud 2012. aastal lapse õigustest kuulnud ning vähem kui pooled täiskasvanutest soovisid selle teema kohta enam infot (Karu jt 2012a, Karu jt 2012b). Peale 2012. aasta uuringu toimumist on Eesti ühiskonnas aset leidnud mitmed muudatused, mis on lapse õigused avalikus diskussioonis fookusesse tõstnud. Näiteks keelustati 2016. aastal vastu võetud uue lastekaitseadusega laste füüsiline karistamine ning 2015. aasta põhiseaduse muudatusega alandati kohalike omavalitsuste valimistel valimisiga 16. eluaastale. Seega on võimalik, et koos suurema tähelepanuga lapse õiguste teemale on ka elanike teadlikkus lapse õigustest ning laste ja noorte kaasamise vajadusest viimastel aastatel suurenenud. Seetõttu hinnatakse käesoleva uuringu raames ka seda, mil määral on Eesti elanikkonna kogemused, hoiakud ja teadlikkus lapse õigustest ning vanemluse praktikad võrreldes 2012. aastaga muutunud.

Kõigil inimestel on juba sündides põhiõigused ja -vabadused. Seega on lapse õigused inimõigused ja lapsi tuleb kohelda võrdselt ning samasuguse austuse ja väärikusega nagu täiskasvanuid. Lapse õigusi nähakse ka lahutamatu osana lapse heaolust (Kennan jt 2011). Kuna lapsed on võimusuhtes täiskasvanutega haavatavad, vajavad nende õigused erilist kaitset, mis võimaldaks lapsi kaitsta ohtude, tõrjutuse ja diskrimineerimise eest. Seetõttu on lapse õigused sätestatud erinevates õigusaktides ja konventsioonides. Rahvusvahelisel tasandil on lapse õiguste baasdokumendiks ÜRO lapse õiguste konventsioon, mille eesmärgiks on tagada igale lapsele võimalus igakülgseks arenguks ja heaoluks. ÜRO lapse õiguste konventsiooniga on liitunud enamasti maailma riikidest, Eesti ühines konventsiooniga 1991. aastal. Riiklikul tasandil on olulisemaks lapse õigusi reguleerivaks dokumendiks lastekaitseadus, mis võeti esmakordselt vastu 1992. aastal.

Uuring puudutab kõiki kolme ÜRO lapse õiguste konventsioonis kajastatud õiguste tüüpi – nii **lapse hoolitsuse, kaitse kui ka autonoomia ja osalemisega seotud õigusi**. Lapse hoolitsuse ja kaitsmisega seotud õigused on lapse erilise staatuse tõttu kergelt hoomatavad ning on seetõttu demokraatlikes heaoluühiskondades enamasti tagatud, samas kui autonoomia ja osalemisega seotud õigused on saanud vähem tähelepanu (Godwin 2011, Lansdown 2010, Johnny 2006). Viimasel aastakümnel on aina enam hakatud rõhutama ka autonoomia ja osalemisega seotud õigusi, mis on seotud kaasaegse nägemusega iseseisvast, aktiivsest ja kompetentsest lapsest, kus lapse kaasamine neid puudutavatesse otsustesse ja lapselt arvamuse küsimine on ühiskonnas lapse õigusena aina enam aktsepteeritud (Lister 2008). Laste osalemisõigust peetakse ühiskonna seisukohast oluliseks, kuna laste hääle kuulamine ja nendega arvestamine võimaldab teha paremaid otsuseid ja tagada paremat lastekaitset, laste otsustusprotsessi kaasamine võimaldab neil osaleda enda elu puudutavate otsuste tegemisel ning osalemise kaudu õpivad lapsed vastutustundlikuks kodanikuks olemist (Lockyer 2008, Howe ja Covell

2005, Lansdown 2005). Seetõttu pööratakse käesolevas uuringus erilist tähelepanu just osalemise ja autonoomiaga seotud õigustele.

Lapse õiguste temaatikaga koos uuritakse ka **täiskasvanu rolli lapse suhtes, sh vanemaks olemisega seotud arusaamu ja praktikaid**. Lapse õiguste ja heaolu tagamisel lasub nii ÜRO lapse õiguste konventsiooni kui ka lastekaitseaduse kohaselt esmane vastutus perekonnal. Perekond on keskkond, kus pannakse alus laste teadlikkusele ja teadmistele oma õigustest ning kus lapsed omandavad kogemusi sellest, kuidas neid õigusi kasutada. Lapsena kujunevad inimese iseloomuomadused ja perekond õpetab omandama ühiskonnas käibel olevaid norme, rolle, reegleid ja väärtusi (Maccoby 1992). Seetõttu nähakse vanemlust kui ühiskonna nurgakivi, mistõttu riigil on oluline toetada lapsevanemaid ja perekondi laste kasvatamisel, olles sellega aina enam kaasatud valdkondadesse, mida varem on käsitletud inimeste erasfäärina. Näiteks on Euroopa Komisjon andnud soovitusel, mille kohaselt on riikide vastutusalas tagada tingimused, kus vanemlus on hinnatud ja toetatud, lapsed kasvaksid positiivses pereõhkkonnas, lapsevanemad julgeksid laste kasvatamisega seotud raskuste korral abi otsida ning kus laste distsiplineerimisel taunitaks kehalist karistamist ja kasutataks alternatiivseid meetodeid (Rodrigo 2010).

Lapse õiguste tagamine ja vanemluse toetamine on kesksel kohal ka „Laste ja perede arengukavas 2012-2020“. Arengukava strateegiste eesmärkidenä on toodud nii lapse õiguste tagamine ja toimiva lastekaitseüsteemi loomine, et väärtustada ühiskonnas iga last ja tema arengut ning heaolu toetavat turvalist keskkonda kui ka lapsevanemate ja positiivse kasvatuspraktika toetamine, kuna vanemate kasvatuspraktikat, eriti lapse varases eas, peetakse lapse tuleviku üheks olulisemaks mõjutajaks. Kahte nende eesmärkide täitmise indikaatorit hinnatakse ka käesolevas uuringus: (1) lapsevanemate teadatus, kust laste kasvatamisega seotud küsimuste või probleemi korral nõu ja abi saada; ning (2) laste füüsilise karistamise aktsepteerimine vanemate poolt.

1. Andmed ja andmeanalüüs

1.1. Andmed

1.1.1. Täiskasvanute küsitluse valim

Lapse õiguste ja vanemlusega seotud teadlikkuse ning hoiakute uurimiseks viidi täiskasvanud elanikkonna hulgas läbi ankeetküsitlus. Vastajad olid vanuses 18-74 eluaastat ning ligikaudu pooltel neist oli üks või rohkem alaealist last. Üle-eestilise esinduslikkuse ning 2012. aastal läbi viidud „Lapse õiguste ja vanemluse monitooringuga“ võrreldavuse tagamiseks arvestati vastajate piirkondliku, vanuselise, soolise, rahvusliku ning haridusliku taustaga. Erinevalt 2012. aastal läbi viidud uuringust, mil küsitlemiseks kasutati isetäidetavaid paberankeete toimus tänavuses uuringus andmekogumine elektrooniliselt. Täiskasvanud elanikkonna üldkogumi kirjeldamisel lähtuti Statistikaameti 2018. aasta andmetest. Suurim erinevus küsitlusele vastanute ning populatsiooni vahel esines haridustasemes, kus peamiselt alg- ja põhihariduse arvelt oli enne kaalumist ülesindatud kõrgharidusega vastajad. Seejuures oli madalaima haridusega rühmas ebaproportsionaalselt suur noorte osatähtsus. Täpsemalt kajastab kaalutud ja kaalumata andmete erinevust ning vastajate jaotust sotsiaaldemograafilistesse rühmadesse Tabel 1.

TABEL 1. KAALUMATA JA KAALUTUD VALIMI VÕRDLOS. TÄISKASVANUD, 2018

	Kaalumata andmed		Kaalutud andmed		Üldkogum
	Vastajaid	Osakaal %	Vastajaid	Osakaal %	Osakaal %
Kokku vastajaid	1248		1254		
Sugu					
Mees	591	47,0	599	49,0	47,0
Naine	657	53,0	649	51,0	53,0
Vanuserühm					
18-25a	99	7,9	163	13,0	10,0
26-49a	723	57,9	593	47,6	48,9
50+a	426	34,2	470	39,4	41,0
Rahvus					
Eesti	851	68,2	860	68,9	69,4
Vene	326	26,1	320	25,7	25,4
Muu	71	5,7	67	5,4	5,2
Piirkond					
Põhja-Eesti	547	43,8	486	39,0	44,2
Lääne-Eesti	145	11,7	168	13,5	9,3
Kagu-Eesti	127	10,1	145	11,7	11,0
Kesk-Eesti	116	9,3	132	10,6	11,3
Lõuna-Eesti	313	25,1	313	25,2	24,0
Haridus					
Alg- või põhiharidus	41	3,3	131	10,5	16,7
Kesk-, kutse-, keskeri	614	49,2	759	60,9	56,5
Kõrgharidus	593	47,5	357	28,6	26,7
Alaealise lapse olemasolu					
Jah	596	48,2	587	47,7	
Ei	643	51,8	651	52,3	

Allikas: Statistikaamet, autorite arvutused. Alaealiste lastega seati kaalumisel eesmärgiks 50-50 jaotus.

1.1.2. Täiskasvanud vastajate kirjeldus

Küsitlusele vastas 1248 täiskasvanud elanikku, neist 591 olid mehed ja 657 naised. Enim vastajaid (44%) oli pärit Harjumaaalt, mõneti vähem Lõuna-Eestist (25%) ning teistest regioonidest. 68% vastanutest on eesti, 26% vene ning 6% mõnest muust rahvusest, sarnane on ka koduse keele jaotus. Pooled küsitletutest olid kesk-, kutse- või keskeriharidusega, peaaegu sama palju (48%) oli kõrgharidusega inimesi. Üle poole (58%) vastajatest jäävad vanusesse 26-49 eluaastat, 60aastaseid ja vanemaid on umbes kolmandik uuringule vastajatest (426 inimest).

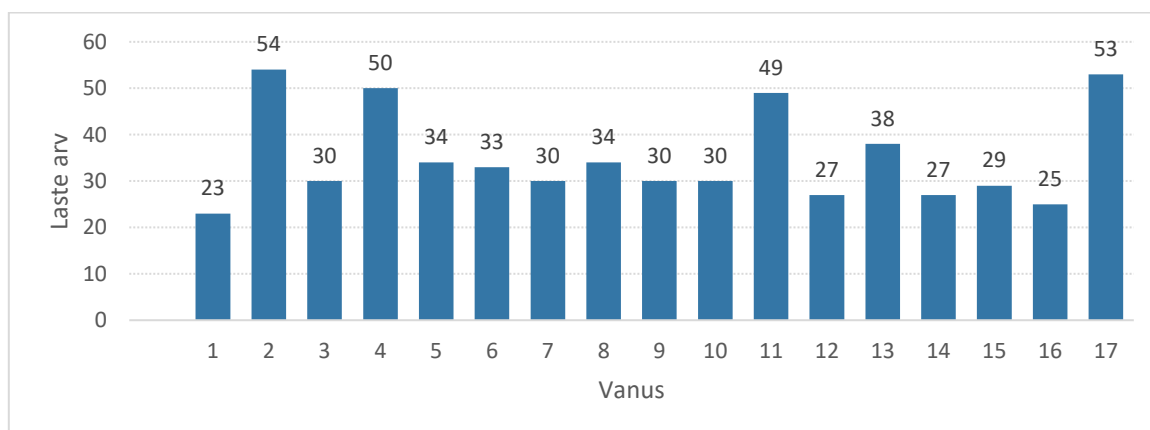
Vanemlike praktikate täpsemaks analüüsimiseks eristatakse küsitluses kaht täiskasvanud elanikkonna rühma:

- 1) **Alaealise lapse või lastega vastajad.** Need vastajad, kellel on vähemalt üks kuni 17aastane laps (sh laps, kes ei ela vastajaga koos) või kelle elukaaslasel on selles vanuses lapsed, kes elavad vastajaga koos.
- 2) **Alaealise lapseta vastajad.** Vastajal ei ole ühtegi kuni 17aastast last või temaga koos elavat elukaaslase vastavas vanuses last.

Alaealise lapsega vastajaid on valimis 596 (48%), selles vanuses lapsi ei ole 643 (52%) vastanul. Lastega vastajatest enamusel (59%) on üks laps, 29%-l kaks ning 12%-l kolm või enam alaealist last. Lapsevanematest 261 ehk 43% on mehed, 335 ehk 57% on naised. Piirkondlikult on kolmes regioonis lapsevanemate ning alaealise lapseta vastajate hulk ligikaudselt pooleks, seevastu Ida-Virumaal ja Kesk-Eestis on 60% uuringus osalejatest ilma lasteta.

Sarnaselt 2012. aasta uuringule paluti vastajatel etteantud reegli põhjal välja valida üks laps, kelle kohta vanemlust käsitlevate küsimuste kohta täpsemalt vastata. Reegel eelistab ennekõike lapsi vanuses 10-17, et tekitada võrdlusmomenti just selles vanuses laste samade küsimuste vastustega. Kui kõik pere lapsed on nooremad kui 10aastased, paluti vastata neist kõige vanema lapse kohta. Keskmine lapse vanus, keda vastajad küsitlusele vastates silmas pidasid, oli 8,9 aastat. Sealjuures oli isade puhul lapse, kelle kohta vastati, keskmiseks vanuseks 9,6 aastat ning emade puhul 8,3 aastat. Laste vanuseline jaotus, kelle kohta vanemad täpsemalt vastasid, on toodud joonisel 1. Kuigi lapse valimisel ei lähtunud lapse soost, oli laste sooline jaotus, kelle kohta vanemad täpsemalt vastasid, peaaegu võrdne (poisse 51% ja tüdrukuid 49%).

JOONIS 1. VANUSETI LASTE ARV, KELLE KOHTA VANEMAD TÄPSEMALT VASTASID. TÄISKASVANUD, 2018

1.1.3. Laste küsitluse valim

Laste küsitlus viidi läbi 2018. aasta aprillis ja mais 50 Eesti üldhariduskoolis, uuringu valimi üldkogumiks on kõik 4.-11. klassi õpilased. Eelmises, 2012. aastal läbi viidud uuringus küsitleti 4.-12. klasside lapsi, kuid seekord jäeti valimist välja 12. klass, kuna suur osa neist on vanuselisel juba täiskasvanud. Käesolevas uuringus on laste valim jagatud kaheks vanuserühmaks, kelle küsitlemiseks kasutati mõnevõrra erinevat ankeeti ning küsitlusmeetodit² – noorema vanuserühma moodustasid 4-6. klassi õpilased, vanema vanuserühma 7-11. klassi õpilased. Võrreldes 2012. aasta uuringuga on vanuserühmad veidi muutunud – siis täitsid nooremate laste ankeeti 4.-7. klassi ehk nii II kui osaliselt III kooliastme lapsed ning vanemate laste ankeeti täitsid 8.-12. klassi lapsed. Ka andmete kogumise meetod erines 2012. aasta uuringust. Kui 2012. aastal kasutati küsitlemiseks isetäidetavaid paberankeete, siis nüüd toimus andmekogumine elektrooniliselt, kusjuures noorema vanuserühma laste puhul viis uuringu korraldaja küsitlustöö lihtsustamiseks ning andmete kvaliteedi tõstmiseks küsitluse läbi meetodil, mis kombineerib silmast-silma intervjuud elektroonilise ankeedi täitmisega. Koolid, kus küsitlus läbi viidi, valiti välja juhuslikult, pidades silmas üle-eestilist esinduslikkust. 2012. aasta „Lapse õiguste ja vanemluse monitooringuga“ võrreldavuse tagamiseks arvestati vastajate piirkondliku, vanuselise ja soolise taustaga.

Kaalutud ja kaalumata andmete erinevust ning vastajate jaotust sotsiaaldemograafilistesse rühmadesse kajastab Tabel 2.

TABEL 2. KAALUMATA JA KAALUTUD VALIMI VÕRDLOS. LAPSED, 2018

	Kaalumata andmed		Kaalutud andmed		Üldkogum
	Vastajaid	Osakaal %	Vastajaid	Osakaal %	Osakaal%
Kokku vastajaid	1110		1112		
SUGU					
Poiss	532	47,8	536	48,2	49,5
Tüdruk	578	52,1	576	51,8	50,5
Kooliaste					
II aste	453	40,8	488	43,9	44,3
III aste	430	38,7	427	38,4	39,3
IV aste	227	20,5	197	17,7	16,4
Piirkond					
Põhja-Eesti	555	50	493	44,3	44,8
Lääne-Eesti	87	7,8	105	9,4	9,4
Kirde-Eesti	124	11,2	104	9,4	9,8
Kesk-Eesti	95	8,6	124	11,2	11,0
Lõuna-Eesti	249	22,4	286	25,7	25,0

Allikas: Statistikaamet, autorite arvutused

² Täpsema ülevaate küsitlusmeetoditest ja ankeetidest annab uuringu metoodikaaruanne.

1.1.4. Laste küsitluse vastajate kirjeldus

Uuringu ankeetküsitlustele vastas kokku 1110 last, nendest 578 olid tüdrukud ja 532 poisid. Enim vastajaid (50%) oli pärit Harjumaalt, kõige vähem Lääne- Eestist, kus õpib 8% lastest. Ligikaudu 75% lastest on eesti, 21% vene ja 4% mõnest muust rahvusest, sarnane on ka vastajate koduse keele jaotus. Vanuseliselt on küsitlusele vastanud lapsed 10-18aastased. Ehkki 18aastaste puhul ei ole tegemist enam alaealistega, jäeti uuringusse analüüsiks ka nende vastused, kuna kõik 44 (4% kõikidest lastest) käisid 11. klassis.

1.2. Andmeanalüüs

Küsitluse tulemid esitati peamiselt ühe- või kahemõõtmeliste tabelitena tähtsaimates lõigetes. Näiteks kirjeldatakse vanusegruppide ja soo lõikes võimalikke erinevusi hoiakutes füüsilise karistamise osas. Statistiliselt oluliste erinevuste leidmiseks kontrolliti erinevust rühmade vastustes hii-ruut testiga. Erinevuse olulisust kontrolliti igas küsimuses, ent lõpparuandes esitatakse vaid statistiliselt ja sisuliselt olulised muutused mõne rühma vastustest. Analüüsis jälgiti seejuures, et tekiks võrdlusmoment Praxise 2012. aastal läbi viidud esimese „Lapse õiguste ja vanemluse monitooringuga“.

Andmete analüüsimisel kasutati peamiste lõigetena valimi moodustamise aluseks olnud lõikeid. Täiskasvanud elanikkonna puhul analüüsiti kõiki küsimusi vastajate soo, koduse keele, vanuse, haridustaseme, piirkonna ja selle lõikes, kas nende peres kasvab alaealisi lapsi või mitte. Laste antud vastuseid analüüsiti vastaja soo, koduse keele, kooliastme ja piirkonna lõikes (Tabel 3).

TABEL 3. ANDMETE ANALÜÜSIMISEL KASUTATUD TAUSTATUNNUSED JA NENDE JAOTUS, 2018

LÕIGE	JAOTUS
Täiskasvanud	
Sugu	mees / naine
Vanus	18-24a / 25-49a / 50-74a
Kodune keel	eesti / muu (sh vene)*
Piirkond	Põhja-Eesti (Harjumaa koos Tallinnaga) / Kesk-Eesti (Järva, Lääne-Viru ja Rapla maakond) / Kirde-Eesti (Ida-Virumaa) / Lääne-Eesti (Hiiumaa, Lääne, Pärnu ja Saare maakond) / Lõuna-Eesti (Jõgeva, Põlva, Tartu, Valga, Viljandi ja Võru maakond)
Alaealiste laste olemasolu	peres kasvab kuni 17aastaseid lapsi / peres ei kasva kuni 17aastaseid lapsi
Lapsed	
Sugu	poiss / tüdruk
Vanus/kooliaste	II kooliaste (4-6. klass) / III kooliaste (7-9. klass) / IV kooliaste (10-11. klass)
Kodune keel	eesti / muu (sh vene)*
Piirkond	Põhja-Eesti (Harjumaa koos Tallinnaga) / Kesk-Eesti (Järva, Lääne-Viru ja Rapla maakond) / Kirde-Eesti (Ida-Virumaa) / Lääne-Eesti (Hiiumaa, Lääne, Pärnu ja Saare maakond) / Lõuna-Eesti (Jõgeva, Põlva, Tartu, Valga, Viljandi ja Võru maakond)

* Küsitluses oli vastajatel võimalik valida koduse keelena variantide eesti keel, vene keel ja mõni muu keel vahel. Variandi „muu keel“ valis vaid u 4% kõigist vastanutest. Seetõttu on analüüsis liidetud omavahel koduse keele kategooriad vene keel ja muu keel.

Aruandes ei ole eraldi välja toodud erisusi, mis ilmnud vastajate elukoha piirkonna lõikes. Analüüsis selgus, et sisukad erinevused piirkondade lõikes kajastavad suuresti vastaja koduse keele tunnust. See tähendab, et piirkondlikud erinevused ilmnud samades küsimustes ja sama mustri järgi, nagu ilmnud

erinevused koduse keele lõikes, seejuures eristusid teistest piirkondadest Kirde-Eesti ja Põhja-Eesti, kus elab rohkem vene ja muu koduse keelega elanikke.³

³ Täpsema ülevaate andmete analüüsimise meetoditest annab metoodikaraport.

2. Lapse õigused

Lapse õiguste sätestamine rahvusvahelistes konventsioonides, Euroopa ja riigi tasandi seadusandluses on oluline eeldus selleks, et lapse õigused oleksid tagatud. Siiski ei ole õiguste ainuüksi seaduses sätestamine lastele parima kasvukeskkonna tagamiseks piisav. Selleks, et vanemad, õpetajad, teised lastega töötajad ja ühiskond laiemalt oleksid lapse õiguste suhtes toetavad, on lisaks seaduses sätestamisele vajalik ka inimeste teadlikkus lapse õigustest ja nende tagamise vajalikkusest. Nii on näiteks lapse kehalise karistuse keelust kinnipidamise juures välja toodud, et lisaks seaduse tasandil füüsilise karistamise keelustamisele on seaduses sätestatu tegelikuks rakendamiseks oluline ka inimeste teadlikkuse tõstmine ja info jagamine (Lansford jt 2017).

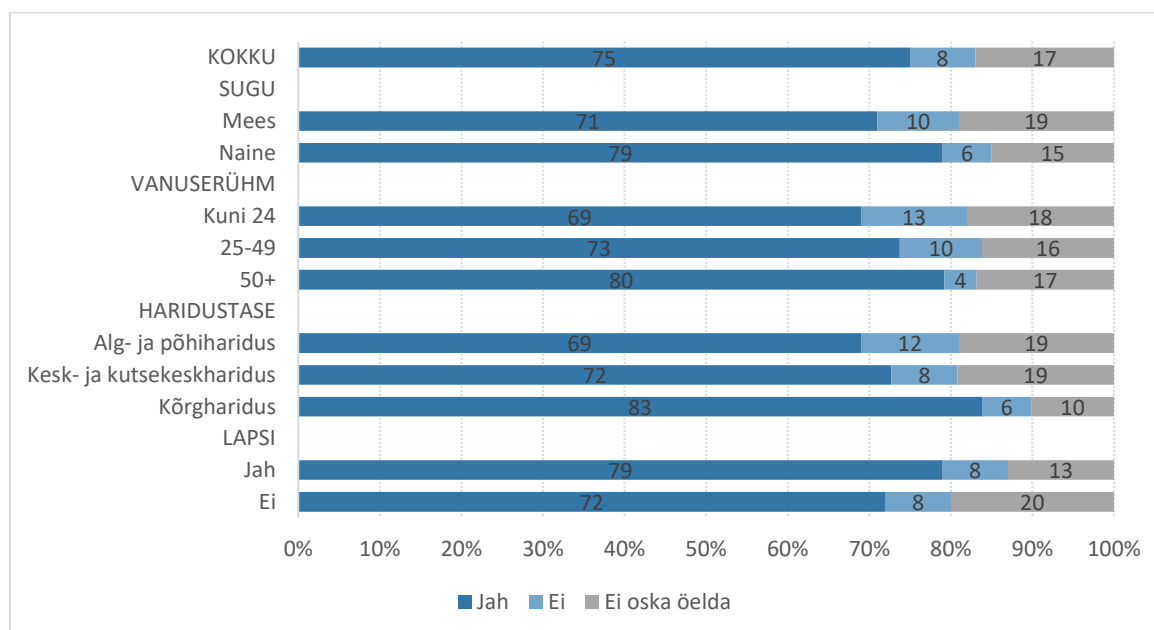
Selleks, et välja selgitada, millised eeldused on lapse õiguste tagamiseks Eestis, uuriti nii täiskasvanud elanikkonnalt kui ka lastelt, milline on nende teadlikkus lapse õigustest.

2.1. Teadlikkus lapse õigustest

Lapse õigustest on kuulnud 75% täiskasvanutest, 8% ei ole neist kuulnud ning 17% ei osanud vastata, kas nad on lapse õigustest kuulnud. Teistest sagedamini on lapse õigustest kuulnud naised (79%), 50aastased ja vanemad ning kõrgharidusega inimesed (Joonis 2). Ka alaealiste laste vanemad on lapse õigustest veidi sagedamini kuulnud kui need, kellel pole alaealisi lapsi.

Võrreldes 2012. aastaga ei ole lapse õigustest kuulnud täiskasvanute osakaal eriti muutunud – toona ütles 73% täiskasvanutest, et on lapse õigustest kuulnud. Oluline muutus on aga nende täiskasvanute osakaalus, kes tunnistab, et ei ole lapse õigustest kuulnud ning kes ei oska sellele küsimusele vastata – 2012. aastal ei olnud 23% täiskasvanutest lapse õigustest kuulnud ning 6% ei osanud sellele küsimusele vastata. **Seega on võrreldes kuue aasta taguse ajaga vähem neid, kes pole lapse õigustest kuulnud ning rohkem neid, kes ei oska sellele küsimusele vastata.**

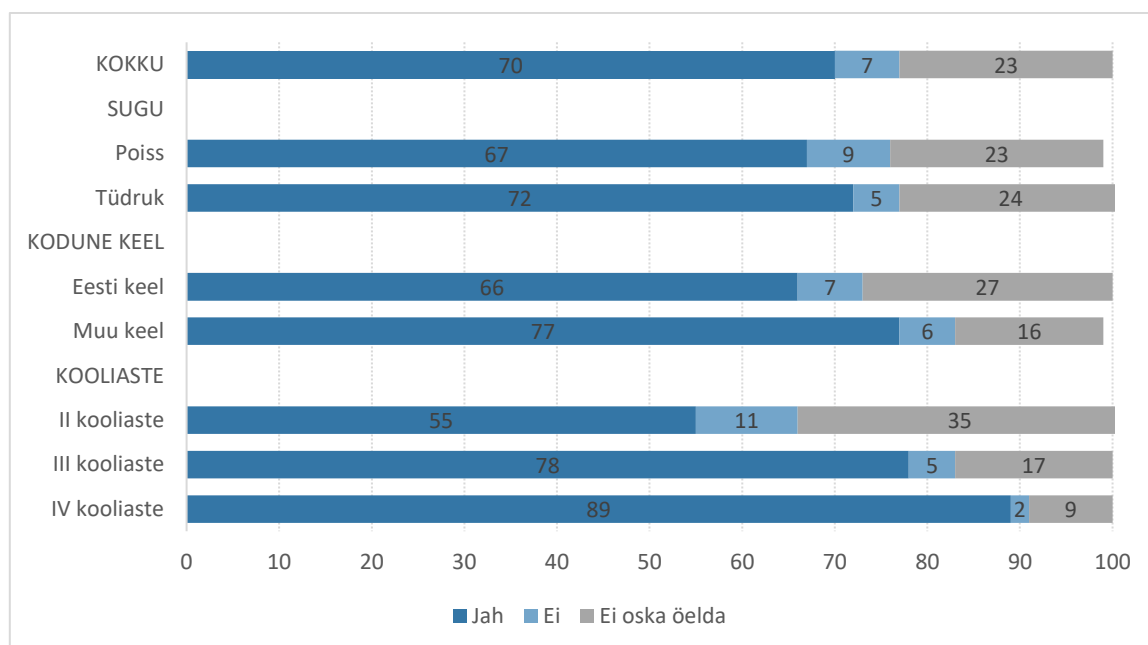
JOONIS 2. KAS TE OLETE KUULNUD LAPSE ÕIGUSTEST? TÄISKASVANUD, ERINEVATE TAUSTATUNNUSTE JÄRGI, 2018 (%)

Ka lastelt küsiti ankeetküsitluses, kas nad on kunagi kuulnud lapse õigustest. Selgub, et lapse õigustest on kuulnud enamus (70%) lastest ning ligi kolmandik kas ei ole lapse õigustest kuulnud (7%) või ei oska sellele küsimusele vastata (23%) (Joonis 3). **Viimase kuue aasta jooksul on laste teadlikkus lapse õigustest kahanenud** 14 protsendipunkti võrra (2012. aastal ütles 84% lastest, et on lapse õigustest kuulnud).

Laste teadlikkus lapse õigustest sõltub oluliselt nii lapse soost, kodusest keelest kui ka vanusest (Joonis 3). Tüdrukud ütlevad veidi sagedamini (72%), et on lapse õigustest kuulnud kui poisid (67%). Samuti on vene või muu koduse keelega lapsed öelnud oluliselt sagedamini (77%), et on lapse õigustest kuulnud, kui eesti koduse keelega lapsed (66%). Ootuspäraselt on lapse õigustest enam teadlikud vanemate klasside lapsed, näiteks on gümnaasiumiklasside lastest 89% kuulnud lapse õigustest, samas kui 4.-6. klasside lastest on lapse õigustest kuulnud vaid 55%.

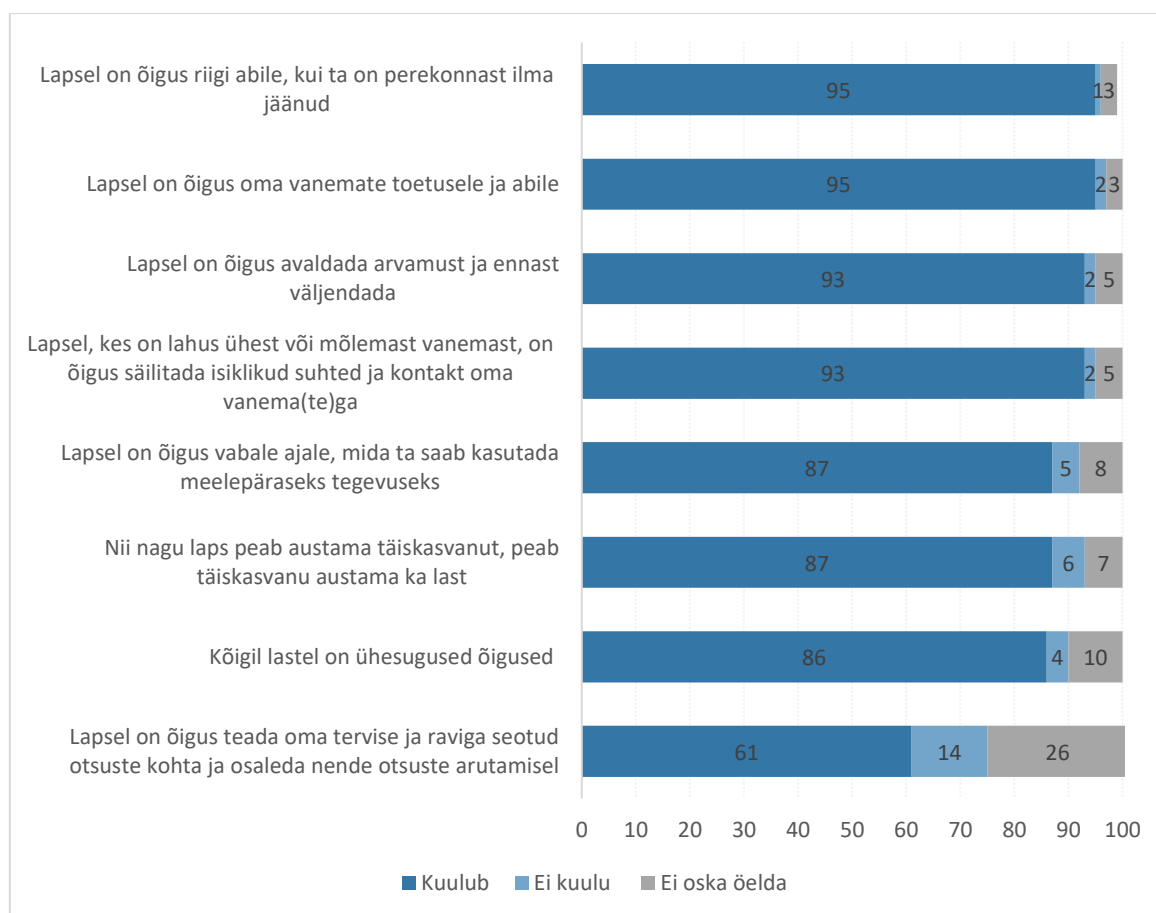
JOONIS 3. KAS OLED KUULNUD LAPSE ÕIGUSTEST? LAPSED, ERINEVATE TAUSTATUNNUSTE JÄRGI, 2018 (%)

Uuringus küsiti ka, mil määral tuntakse ära konkreetsamad lapse õigused. Seetõttu esitati küsitlusele vastajatele mõned väited (vt Joonis 4) ning paluti neil hinnata, kas need kuuluvad lapse õiguste hulka või mitte. Kõik esitatud väited kuuluvad lapse õiguste hulka. Võrreldes 2012. aastal läbi viidud uuringuga lisati seekord üks uus teema: lapse õigus teada oma tervise ja raviga seotud otsuste kohta ning osaleda nende otsuste arutamisel. **Valdavalt tunnevad täiskasvanud inimesed neile esitatud õiguste puhul võrdlemisi hästi ära, et tegemist on lapse õigusega** (Joonis 4). Kõige paremini tuntakse ära (95% täiskasvanud elanikkonnast) lapse õigus riigi abile, kui laps on perekonnast ilma jäänud ning lapse õigus oma vanemate toetusele ja abile (95%). Väga hästi (93% täiskasvanud vastanutest) teatakse ka lapse eneseväljenduse ja arvamuse avaldamise õigust ning õigust säilitada isiklikud suhted ja kontakt lahus elava vanemaga. Õigust vabale ajale ning õigust olla täiskasvanute poolt austatud peeti lapse õigusteks veidi harvem (87%). Seda, et kõigil lastel on ühesugused õigused, teab 86% täiskasvanutest, kusjuures võrreldes 2012. aastal läbi viidud uuringuga on nende teadlikkus sellest mõnevõrra kahanenud – siis arvas nii 95% täiskasvanutest.

Kõige rohkem teadmatust tekitab täiskasvanute seas küsimus, kas lapsel on õigus teada oma tervise ja raviga seotud otsuste kohta ning osaleda nende otsuste arutamisel. Lapse õiguste konventsiooni kohaselt tuleks lapsi vastavalt nende võimetele kaasata nende tervist puudutavate otsusete tegemisse ning anda laste jaoks sobival ja kättesaadaval kujul infot kavatsetava ravi ning selle mõju ja tulemuste kohta. Võrreldes teiste lapse õigustega on selles küsimuses oluliselt rohkem neid täiskasvanuid, kes ei pea seda lapse õiguste hulka kuuluvaks (14%) ning neljandik (26%) ei oska öelda, kas tegemist on lapse õigusega või mitte. 61% täiskasvanutest peab seda siiski lapse õiguseks. Eeldatavasti tekitab kõhklusi ja ei-vastuseid mõnevõrra ka küsimuse sõnastus, mis ei täpsusta, et lapsi tuleks kaasata nende tervist puudutavate otsuste tegemisse vastavalt nende võimetele ning anda infot neile sobival kujul.

JONIS 4. MILLISED VÄITED TEIE ARVATES KUULUVAD JA MILLISED MITTE LAPSE ÕIGUSTE HULKA? TÄISKASVANUD, 2018 (%)

Esitatud väiteid peavad lapse õiguste hulka kuuluvaiks üldjuhul **sagedamini naised, eesti keelt peamise koduse keelena** kasutav täiskasvanud elanikkond ning **alaealiste laste vanemad**.

Kõige suuremad **soolised erinevused** on küsimuses, kas lapsel on õigus vabale ajale, mida ta saab kasutada meelepäraseks tegevuseks – 90% naistest ning 84% meestest peab seda lapse õiguseks. Meeste seas on naistest enam ka neid, kes ei oska hinnata, kas nimetatud õigused kuuluvad lapse õiguste hulka või mitte.

Vastajate **koduse keele** lõikes on erinevused suuremad. Kõige rohkem erinevad eesti ja muu koduse keelega täiskasvanud elanikkond küsimuses, kas täiskasvanu peab austama last nii nagu laps peab

austama täiskasvanut. Kui eesti koduse keelega täiskasvanutest peab seda lapse õiguseks 90%, siis muu koduse keelega inimestest vaid 79%. Eesti koduse keelega täiskasvanud arvavad muu koduse keelega täiskasvanutest ka 5-8 protsendipunkti võrra sagedamini, et kõigil lastel on ühesugused õigused, et lapsel on õigus arvamust avaldada, olla informeeritud ja kaasatud oma tervist puudutavate otsuste arutamisse, suhelda ja säilitada kontakt lahus elava vanemaga ning õigus oma vanemate toetusele ja abile.

Ka **alaealiste laste vanemad** tunnevad lapse õigused pea kõikides küsimustes 3-10 protsendipunkti võrra sagedamini ära kui inimesed, kel pole alaealisi lapsi. Kõige suurem erinevus (10 protsendipunkti) ilmneb teadlikkuses lapse õigusest teada oma tervise ja raviga seotud otsuste kohta ja osaleda nende otsuste arutamisel – seda peab lapse õiguseks 66% lapsevanematest ja 56% neist, kel alaealisi lapsi pole.

Vastajate haridustaseme lõikes statistiliselt olulisi erinevusi lapse õiguste äratundmises üldjuhul ei esine. Vaid õigust oma vanemate toetusele ja abile peavad kõrgema haridustasemega inimesed sagedamini lapse õiguseks kui madalama haridustasemega inimesed – kõrgharidusega elanikest peab seda lapse õiguseks 98%, kesk- ja kutsekeskharidusega inimestest 94% ning kuni põhiharidusega inimestest 88%. Samas peavad lapse õigust teada oma tervise ja raviga seotud otsuste kohta ja osaleda nende otsuste arutamisel sagedamini lapse õiguseks just kuni põhiharidusega inimesed (73%), võrreldes kesk- (60%) ja kõrgharidusega (58%) täiskasvanutega.

Uurimaks lähemalt, mida lapsed konkreetselt lapse õigusteks peavad, paluti 7.-11. klassi lastel (4.-6. klassi lastele seda küsimust ei esitatud) sarnaselt täiskasvanutele etteantud valiku seast hinnata, kas tegemist on lapse õigusega või mitte.

Kõige paremini on 7.-11. klassi lapsed kursis lapse õigusega avaldada arvamust ja ennast väljendada – seda peab lapse õiguseks 95% lastest (Joonis 5). Kui soo ja vanuse osas selles küsimuses olulisi erinevusi ei ilmne, siis vastaja koduse keele lõikes esinevad mõned erinevused. Nimelt tunnevad eesti koduse keelega lapsed veidi sagedamini ära lapse õiguse arvamust avaldada ja ennast väljendada (97% peab seda lapse õiguseks) kui vene ja muu kodukeelega lapsed (91% peab seda lapse õiguseks).

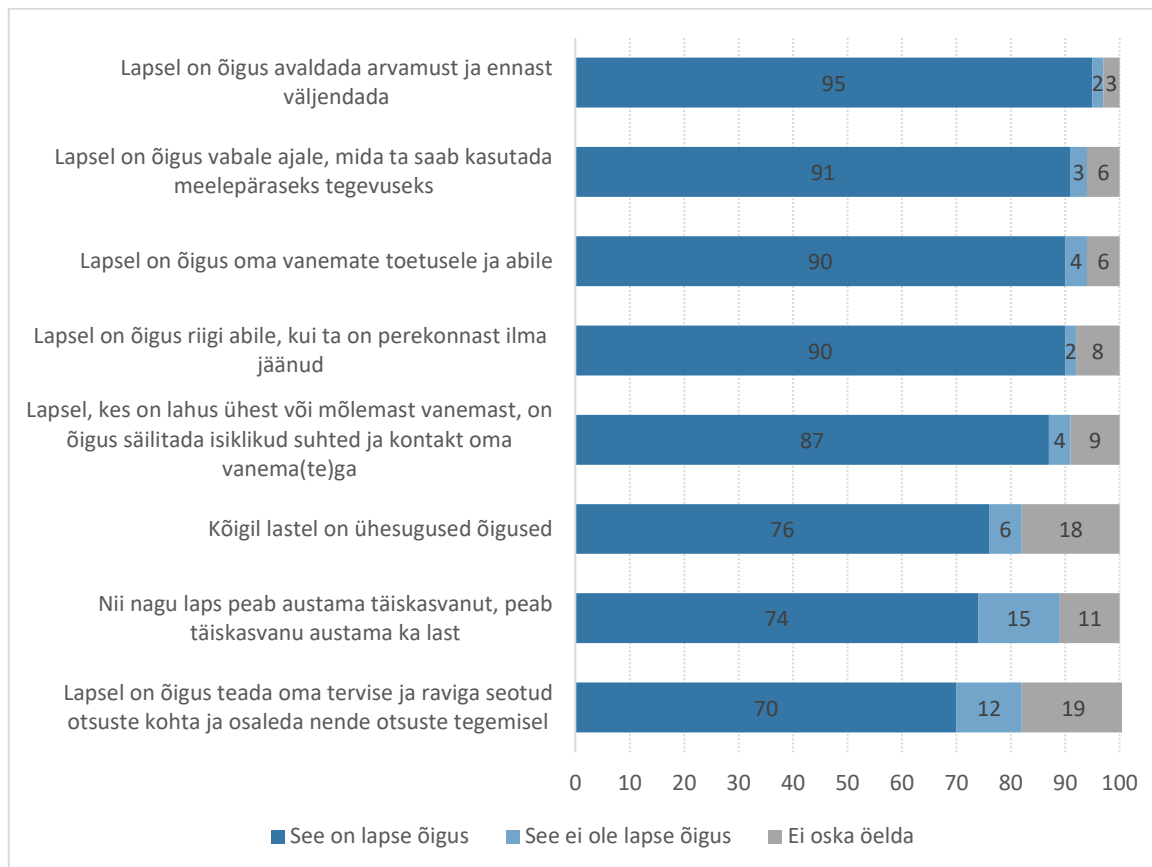
Väga hästi on lapsed kursis ka õigusega vabale ajale – 91% 7.-11. klassi lastest leiab, et lapsel on õigus vabale ajale, mida ta saab kasutada meelepäraseks tegevuseks. Sealjuures tunnevad lapsed võrreldes 2012. aastaga oma õigust vabale ajale nüüd paremini ära – kuue aasta eest pidas seda lapse õiguseks 86% küsitlusele vastanud lastest.

Enamik 7.-11. klassi lapsi (90%) tunneb ära ka lapse õiguse oma vanemate toetusele ja abile ning riigi abile perekonnast ilma jäämise korral, aga ka õiguse säilitada isiklikud suhted ja kontakt oma vanema(te)ga, kui laps on lahus ühest või mõlemast vanemast (87%).

Veidi rohkem on **teadmatust küsimuses, kas kõigil lastel on ühesugused õigused** (76% peab seda lapse õiguseks, kuid 6% ei pea ning 18% ei oska öelda) või selles, **kas täiskasvanu peab austama ka last** (74% peab seda lapse õiguseks, 15% ei pea ning 11% ei oska öelda). Viimase väite puhul esinevad ka erinevused vastajate **koduse keele ja vanuse** lõikes. Näiteks arvab vaid 64% vene ja muu koduse keelega 7.-11. klassi lastest, et täiskasvanu peab austama last samamoodi, nagu laps austab täiskasvanut, samas kui eesti koduse keelega lastest arvab nii 80%. Ka nooremad lapsed tunnevad selle õiguse sagedamini ära. Nii on 76% 7.-9. klasside lastest seisukohal, et nii nagu laps peab austama täiskasvanut, peab täiskasvanu austama last, samas kui gümnaasiuminoortest on sellel seisukohal 69%.

Seda, et lapsel on õigus teada oma tervise ja raviga seotud otsuste kohta ja osaleda nende otsuste tegemisel, peab õigeks 70% 7.-11. klassi lastest. Sarnaselt täiskasvanute küsitlusele oli see väide kõige enam kõhklosi tekitav ning neid, kes seda õigust lapse õiguste hulka kuuluvaks ei lugenud või ei osanud seisukohta võtta, oli teiste väidetega võrreldes rohkem.

JOONIS 5. MILLISED NEIST ON SINU ARVATES LAPSE ÕIGUSED? LAPSED, III JA IV KOOLIASTE, 2018 (%)

Küsitlusele vastanutelt uuriti, **millised märksõnad meenuvad neile esimesena seoses lapse õigustega**. Veidi üle neljandiku (26%) täiskasvanutest jättis antud küsimusele vastamata või ütles, et ei oska vastata. Lastest vastas sellele küsimusele keskmiselt neli vastajat kümnest ning ülejäänud jätsid küsimusele vastamata.

Nii lapsed kui ka täiskasvanud tõid välja väga erinevaid märksõnu. Sarnaselt 2012. aastal läbi viidud uuringule mainisid täiskasvanud enim just hoolitsusega seotud õiguseid nagu lapse õigust haridusele, perekonnale, kodule ja kaitsele. Kõige sagedamini (333 mainimist) toodi välja lapse õigus haridusele, samuti lapse õigus kaitsele ja olla kaitstud (243 mainimist), kodule ja elukohale (153 mainimist), turvalisele ja turvatundele (128 mainimist), oma arvamusele ja osalemisele otsustamises (115 mainimist), vanematele ja perekonnale (112 mainimist) (vt Lisa 1, Joonis 1).

Nii nagu täiskasvanud, mainisid ka lapsed kõige enam õigust haridusele (227 mainimist), võrdlemisi palju mainiti õigust vabadusele (124 mainimist), oma arvamusele või sõnavabadusele (98 mainimist) ning õigust vanematele/perele (80 mainimist) (vt Lisa 1, Joonis 2).

2.2. Laste kaasamine, osalemis- ja otsustusõigus

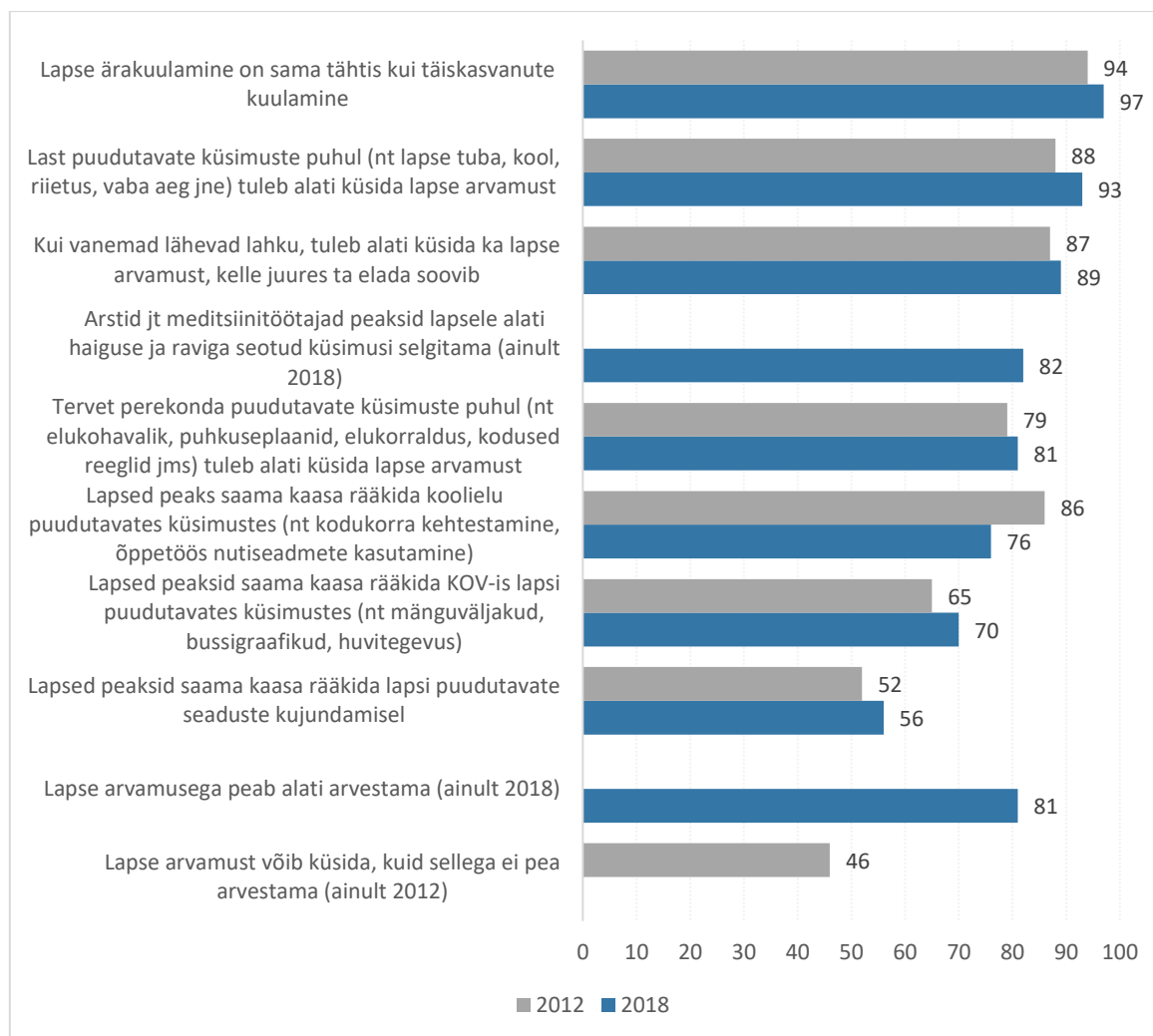
ÜRO lapse õiguste konventsiooni üheks põhiprintsiibiks on lapse õigus osaleda enda elu puudutavate otsuste tegemisel ja lapse arvamuse austamine. Konventsiooni 12. artikkel sätestab lapse õiguse oma seisukohale igas teda puudutavas küsimuses, samuti õiguse lähtuvalt lapse east ja küpsusest tema arvamuse ära kuulamisele ja arvesse võtmisele. Lapse osalemis- ja otsustusõigust on peetud ka konventsiooni üheks uuenduslikumaks osaks, mille mõjuna nähakse lapsi üha enam täisväärtuslike sõnaõiguslike kodanikena ning ka seda, et laste kaasamine nii perekonna, kogukonna, kooli kui ühiskonna tasandil on kasulik demokraatia edendamiseks (Kosher ja Ben-Arieh 2017). Käesolevas uuringus vaadeldi nii täiskasvanute kui ka laste hoiakuid ja kogemusi laste kaasamisest ning nende osalemis- ja otsustusõiguse rakendamisest. Selleks esitati täiskasvanutele ja lastele erinevaid laste osalemis- ja otsustusõigusi ning kaasamist käsitlevaid väiteid (vt Joonis 6 ja Joonis 7) ning paluti vastajatel öelda, kas nendega nõustutakse või mitte.

Kõige enam nõustuvad täiskasvanud vastajad sellega, et laste ära kuulamine on sama tähtis kui täiskasvanute kuulamine – nii arvab 97% kõigist vastajatest (vastused „täiesti nõus“ ja „pigem nõus“) (Joonis 6). Seejuures on seisukoht väga tugev, kuna tervelt 78% vastajatest on selle väitega täiesti nõus. Nende inimeste hulk, kes peavad laste ära kuulamist täiskasvanute kuulamisega samaväärselt oluliseks, on veidi kasvanud. Eelmise lapse õiguste ja vanemluse uuringu ajal 2012. aastal oli selle väitega täiesti või pigem nõus kokku 94% vastajatest. **Seejuures on Eesti täiskasvanud elanikkonna hoiakud muutunud tugevamaks** – kui eelmisele küsitlusele vastanuist 70% olid väitega täiesti ning 24% pigem nõus, siis sel korral on väitega täielikult nõustunuid 78% ning pigem on nõus 19% vastajatest.

Need täiskasvanud, **kelle koduseks keeleks on eesti keel, on muu koduse keelega täiskasvanutest sagedamini veendunud, et laste ära kuulamine on sama tähtis kui täiskasvanute kuulamine**. Pea kõik (99%) eesti koduse keelega vastajatest olid selle väitega pigem või täiesti nõus, muu koduse keelega vastajatest 94%. Oluline erinevus ilmneb ka vastajate haridustaseme lõikes – **mida kõrgem on inimese haridus, seda enam nõustub ta sellega, et laste ära kuulamine on sama tähtis kui täiskasvanute kuulamine** (väitega olid täiesti või pigem nõus 95% põhiharidusega, 97% keskkharidusega ning 98% kõrgharidusega vastajatest).

Laste kaasärääkimise ja otsustusõigust peetakse oluliseks neis küsimustes, mis puudutavad vahetult lapse igapäevast toimimist ja pereelu. Näiteks arvavad enamus täiskasvanutest, et lapse tuba, kooli, riietust, vaba aega vms puudutavates otsustes tuleb alati küsida lapse arvamust (93% vastajaist valis vastusevariandi „pigem nõus“ või „täiesti nõus“), samuti toetati valdavalt seda, et lapsed peavad saama kaasa rääkida kogu perekonda puudutavate otsuste tegemisel (81% vastanutest pigem või täiesti nõustus selle väitega). **Üldisemate otsuste puhul peetakse laste kaasamist vähem oluliseks**. Kui näiteks kolmveerand vastanutest peab oluliseks, et lapsed saaksid kaasa rääkida koolielu puudutavates küsimustes, siis kohaliku omavalitsuse tasandi otsuste juures (nt mänguväljakute, bussigraafikute ja huvitegevuse korraldus) näeb laste kaasamise vajadust 70% täiskasvanutest ning vaid veidi enam kui pooled (56%) pidasid oluliseks laste osalemist lapsi puudutavate seaduste loomisel (vt ka Joonis 6). Mida üldisemate teemade kohta olid küsimused, seda enam on neid, kes ei oska seisukohta võtta – kui selles osas, kas lapsed peaksid saama kaasa rääkida last ennast puudutavate otsuste tegemisel, ei osanud seisukohta võtta 2% täiskasvanutest, siis üle kümnendiku (11%) ei oska hinnata, kas lapsed peaksid saama kaasa rääkida lapsi puudutavate seaduste kujundamisel.

JONIS 6. PALUN HINNAKE, KUIVÕRD TE NÕUSTUTE ESITATUD VÄIDETEGA. VASTANUD „PIGEM NÕUS“ VÕI „TÄIESTI NÕUS“. TÄISKASVANUD, 2018 JA 2012 (%)

Kuue aastaga on kümne protsendipunkti võrra vähenenud täiskasvanud Eesti elanike hulk, kes leiavad, et lapsed peaksid saama kaasa rääkida koolielu puudutavates küsimustes (pigem või täiesti nõus oli sellega 2012. aastal 86% ning 2018. aastal 76% vastanutest). Seevastu on mõnevõrra tõusnud nende inimeste hulk, kes leiavad, et lapsed peaksid kaasa rääkima lapsi puudutavates küsimustes kohalikus omavalitsuses (2012. a nõustus sellega pigem või täiesti 65%, 2018. aastal vastavalt 70% vastajaist) ning lapsi puudutavate seaduste tegemisel (2012. aastal nõustus sellega pigem või täiesti 52% ja 2018. aastal vastavalt 56% vastajaist). On kahetsusväärne, et **täiskasvanute pooldav hoiak lastele koolielus kaasarääkimise võimaluse andmise osas on langenud**. Kool keskkonnana, kus lapsed veedavad suurema osa oma kujunemisaastatest ning kus neile antakse kaasa täiskasvanueluks vajalikke teadmisi ja oskuseid, on korduvalt välja toodud kui üks olulisemaid osalemis- ja otsustusõiguse rakendamise ja harjutamise kohti (vt nt ülevaade teemast Smith 2016).

Laste kaasamisega seotud hoiakutes ilmneb ka statistiliselt olulisi erinevusi täiskasvanud vastajate **soo ja koduse keele lõikes**. Näiteks on naised enam veendunud selles, et last puudutavate küsimuste puhul (nt lapse tuba, kool riietus vms) tuleb alati küsida lapse arvamust (95% naistest ja 90% meestest on selle väitega täiesti või pigem nõus) ning leiavad, et lapse arvamusega peab alati arvestama (85% naistest ja

77% meestest täiesti või pigem nõustuvad väitega). Mehed seevastu on naistega võrreldes sagedamini täiesti nõus väitega, et vanemate lahkumineku korral tuleb alati küsida ka lapse arvamust selle kohta, kelle juures ta elada tahab – 51% meestest ning 40% naistest on selle väitega täiesti nõus. Kuigi ka naised pigem pooldavad seda hoiakut (89% pigem või täiesti nõus), vastavad nad sagedamini, et on väitega pigem nõus (vastavalt 49% naistest ja 39% meestest). Meeste pooldavam ja kindlam hoiak peegeldab ilmselt Eestis valitsevat olukorda, kus sageli jäävad või määratakse lapsed pere lagunemise järel elama peamiselt ema juurde ning laste ja isade side nõrgeneb või katkeb.

Osade hoiakute puhul ilmnevad erinevused ka vastavalt vastajate **kodusele keelele**. Nii selgub, et need, kes kõnelevad kodus eesti keeles, on võrreldes muu koduse keelega täiskasvanud elanikkonnaga kindlamad, et perekonda puudutavates küsimustes tuleb küsida laste arvamust (väitega on pigem või täiesti nõus 84% eesti ja 75% muu koduse keelega vastajaist), et lapsed peaksid saama kaasa rääkida lapsi puudutavate seaduste kujundamisel (59% eesti ja 52% muu koduse keelega täiskasvanud elanikkonnast pigem või täiesti nõustub) ning et vanemate lahkumineku korral tuleb lapselt küsida, kellega ta elada soovib (91% eesti ja 84% muu koduse keelega täiskasvanud elanikkonnast pigem või täiesti nõustub). Samuti on eesti keelt koduse keelena kõnelevad täiskasvanud elanikud rohkem seda meelt, et lapse arvamusega peab alati arvestama (84% koduse keelena eesti ja 80% muud keelt kõnelejatest pigem või täiesti nõustub).

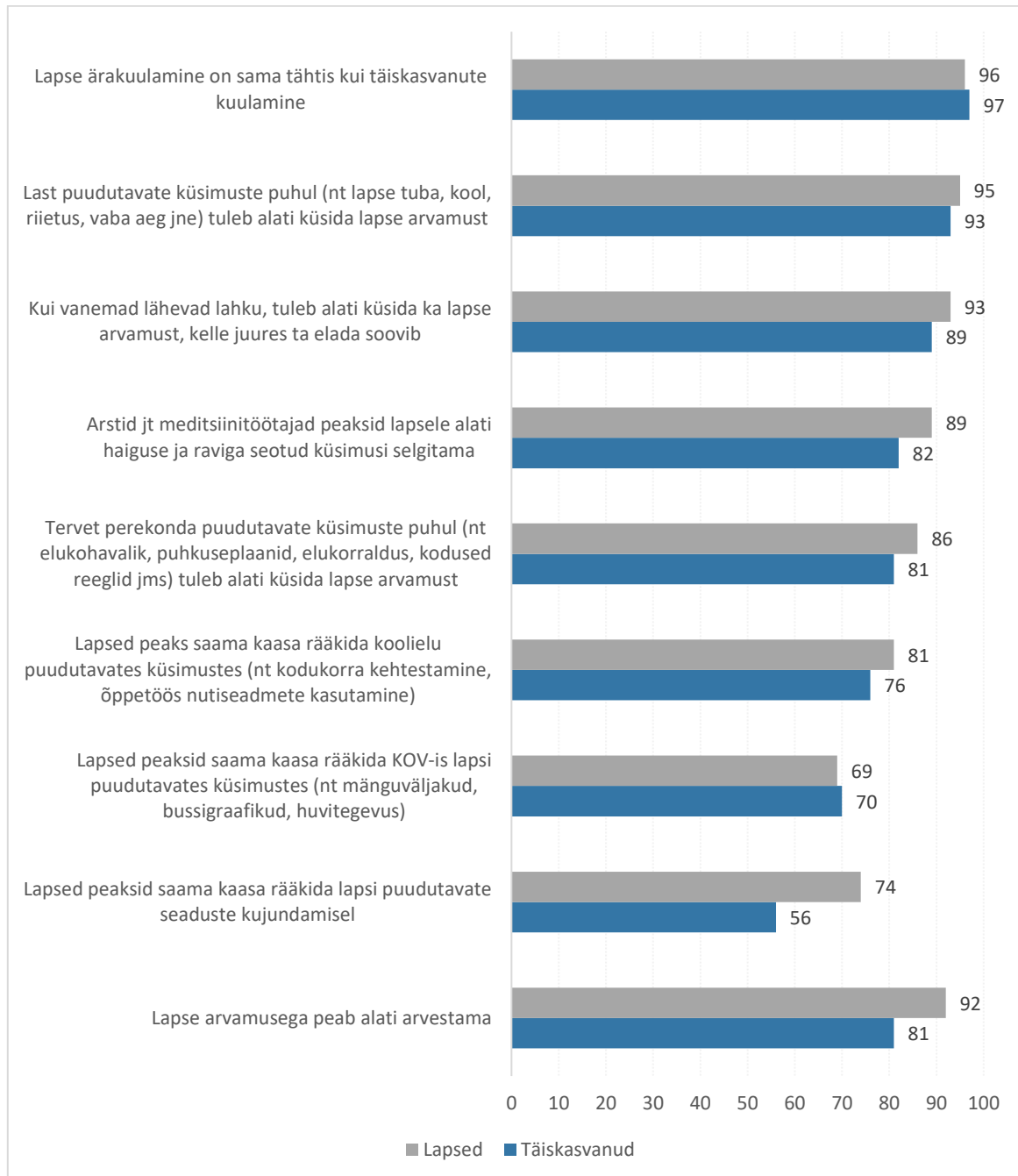
Laste hoiakud on täiskasvanute seisukohtadega võrdlemisi sarnased (vt Joonis 7). Ka lastest on enamus (96%) seisukohal, et laste ärakuulamine on sama tähtis kui täiskasvanute kuulamine ning pooldav hoiak on väga tugev (72% on väitega täiesti nõus). Viimase kuue aasta jooksul laste seisukohtades muutusi toimunud pole. Tüdrukud on poistest enam ja tugevamini veendunud, et laste ärakuulamine on sama tähtis kui täiskasvanute kuulamine – 98% tüdrukutest ja 94% poistest on selle väitega pigem või täiesti nõus, seejuures tüdrukutest nõustus väitega täielikult 79% ja poistest 66%. Ka erineva koduse keelega laste seisukohad erinevad mõnevõrra. Need lapsed, kelle koduseks keeleks on eesti keel, on muu koduse keelega lastega võrreldes enam veendunud, et laste ärakuulamine on täiskasvanute kuulamisega samaväärselt tähtis (98% vs 92% pigem või täiesti nõus), samuti on eesti koduse keelega laste seisukohad tugevamad (74% vs 69% on väitega täiesti nõus).

Nagu täiskasvanud elanikkond, nii on ka lapsed enam veendunud laste kaasärääkimise õiguses eelkõige isiklikemas küsimustes (oma tuba, pere siseasjad). **Laste endi veendumus laste kaasamise vajaduses on aga tugevam kui täiskasvanutel**. Suuremad käärid laste ja täiskasvanute hoiakute vahel ilmnevad aga just neis küsimustes, mis puudutavad üldisemat elukorraldust – lapsed on täiskasvanutega võrreldes sagedamini veendunud, et lapsed peaksid saama kaasa rääkida lapsi puudutavate seaduste kujundamisel (74% lastest ja 56% täiskasvanutest arvas nii) ja koolielu puudutavates küsimustes (81% vs 76%), aga ka selles, et meditsiinitöötajad peaksid lapsele alati selgitama tema haiguse ja raviga seotud küsimusi (89% vs 82%). Samuti on lapsed täiskasvanutest enam seisukohal, et lapse arvamusega peab alati arvestama (92% vs 81%) (vt ka Joonis 7).

Laste hoiakud on osades küsimustes sõltuvalt nende **soost, kodusest keelest ja vanusest erinevad**. Nii on poisid tüdrukutega võrreldes sagedamini täiesti veendunud lapse õiguses kaasa rääkida koolielu ja riigi tasandi lapsi puudutavate otsuste tegemisel (poistest täiesti nõus vastavalt 41% ja 37%, tüdrukutest aga 37% ja 39%). Tüdrukud seevastu väljendavad tugevamaid seisukohti just isiklikku ja pereelu puudutavates küsimustes, näiteks nõustuvad tüdrukud võrreldes poistega sagedamini täielikult väidetega, et last puudutavate küsimuste puhul tuleb alati küsida lapse arvamust (74% tüdrukutest vs

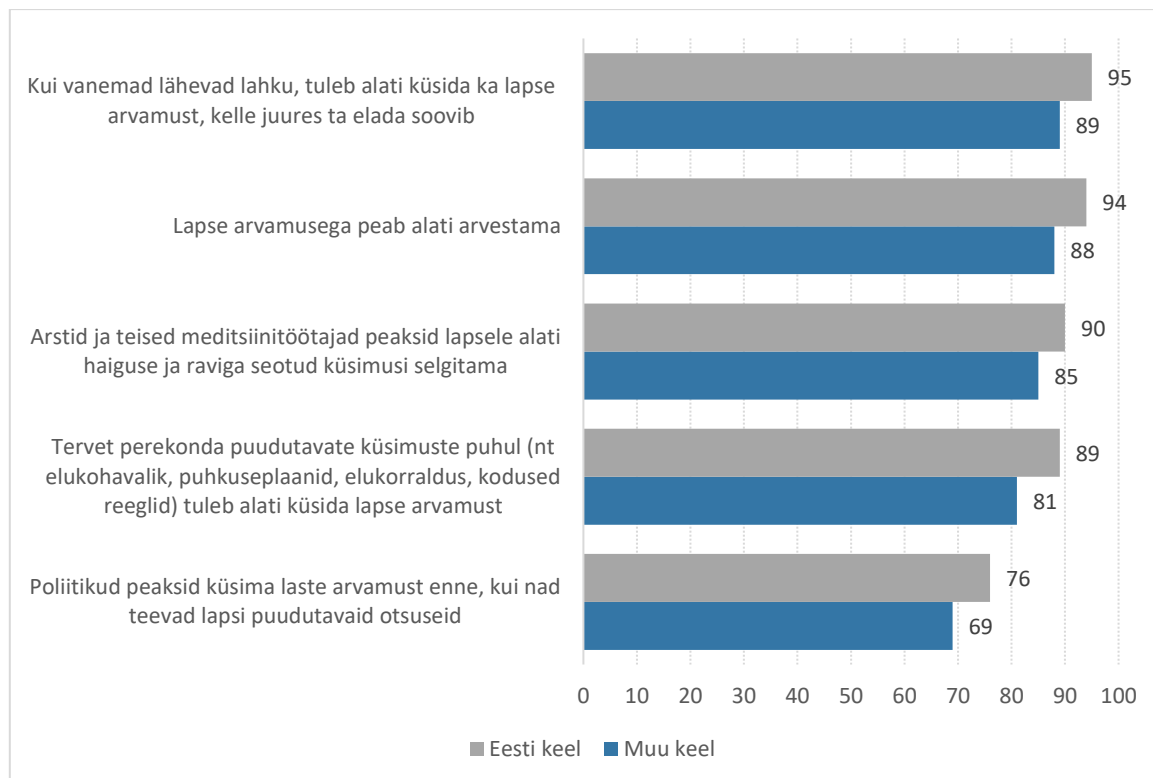
62% poistest) ning et vanemate lahkumineku korral tuleb küsida lapse arvamust, kelle juures ta soovib elada (74% vs 66% täiesti nõus).

JOOINIS 7. PALUN HINNAKE, KUIVÕRD TE NÕUSTUTE ESITATUD VÄIDETEGA. VASTANUD „PIGEM NÕUS“ VÕI „TÄIESTI NÕUS“. TÄISKASVANUD JA LAPSED, 2018 (%)

Need lapsed, kelle kodune keel on eesti keel, on muu koduse keelega lastest sagedamini veendunud laste kaasamise õiguses. Olulised erinevused ilmnevad nii lapse isiklikku ja perekondlikku elu puudutavate otsuste kui ka ühiskondliku tasandi otsustes kaasärääkimise osas. Eesti ja muu koduse keelega laste hoiakute erinevused on kujutatud joonisel 8.

Joonis 8. PALUN HINNAKE, KUIVÕRD TE NÕUSTUTE ESITATUD VÄIDETEGA. VASTANUD „PIGEM NÕUS“ VÕI „TÄIESTI NÕUS. LAPSED, KODUSE KEELE JÄRGI, 2018 (%)

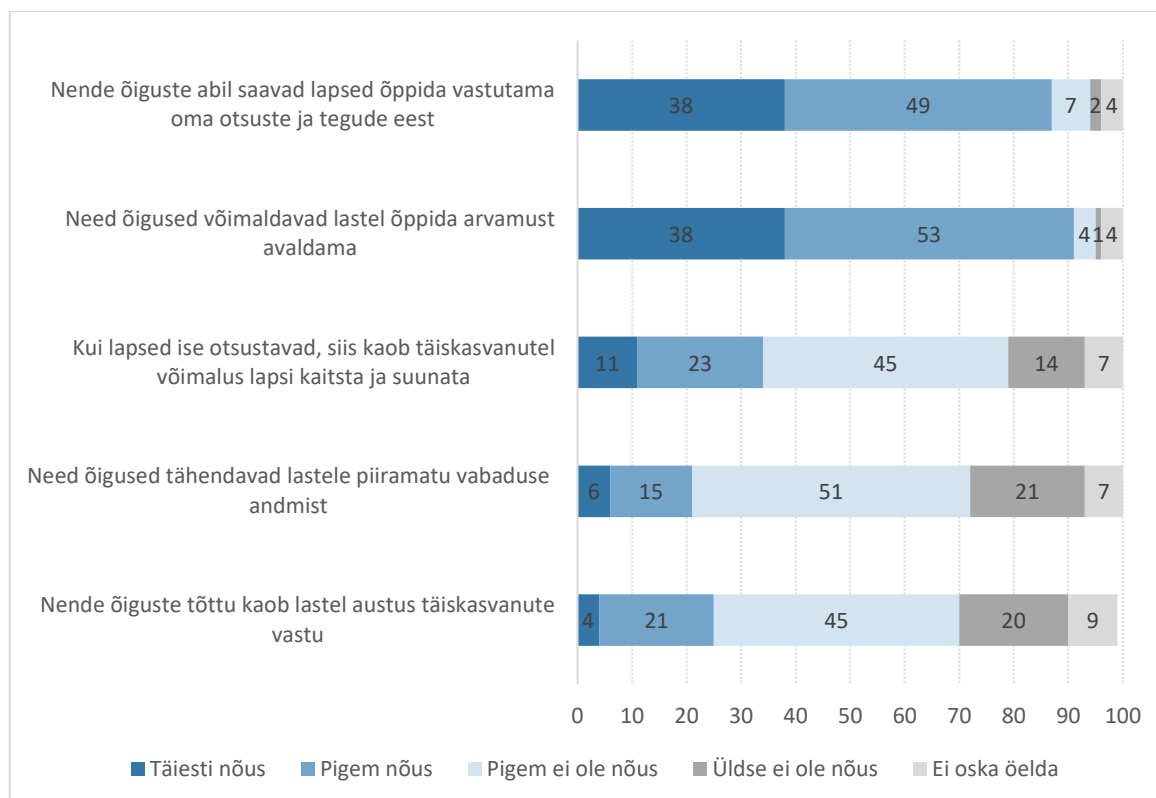

Täiskasvanud on laste kaasamise, otsustamis- ja osalusõiguse suhtes pigem positiivselt meelestatud.

Enamus vastanuist leiab, et lapse õigus olla kaasatud ja informeeritud, avaldada arvamust ja osaleda otsuste tegemisel võimaldavad lastel õppida arvamust avaldama (91% täiskasvanuist nõustub pigem või täiesti selle väitega) ning usuvad, et nende õiguste abil saavad lapsed õppida vastutama oma otsuste ja tegude eest (87% nõustub pigem või täiesti selle väitega). Oluliselt vähem, kuid siiski arvestataval määral, on neid, kes leiavad, et laste kaasamine tähendab lastele piiramatut vabaduse andmist (viies kümnendik täiskasvanutest ehk 21% on kas pigem või täiesti nõus selle väitega) ja pelgavad, et nii kaob laste austus täiskasvanute vastu (nii usub tervelt veerand ehk 25% täiskasvanutest). Kolmandik täiskasvanuist (34%) usub, et kui lapsed ise otsustavad, siis kaob täiskasvanutel võimalus lapsi kaitsta ja suunata (vt ka Joonis 9). Võrreldes 2012. aasta lapse õiguste uuringuga on viie protsendipunkti võrra vähenenud nende täiskasvanute hulk, kelle hinnangul kaob lapse õiguste tõttu lastel austus täiskasvanute vastu – 2012. aastal arvas nii 31% täiskasvanutest.

Naised on laste osalemis- ja otsustusõiguse suhtes positiivsemalt meelestatud ja leiavad meestest sagedamini, et need õigused võimaldavad lastel õppida arvamust avaldama (95% naistest ja 85% meestest on selle väitega pigem või täiesti nõus) ning vastutama oma otsuste ja tegude eest (90% naistest ja 81% meestest). Mehed seevastu usuvad naistest enam, et lastele antud osalemis- ja otsustusõiguse tõttu kaob lastel austus täiskasvanute vastu – seda usub pea kolmandik (30%) meestest ja viies kümnendik (21%) naistest. Samuti on mehed naistest enam arvamusel, et lastele nende õiguste võimaldamine tähendab neile piiramatut vabaduse andmist (nii arvab 26% meestest ja 16% naistest) (vt Lisa 2, Joonis 1).

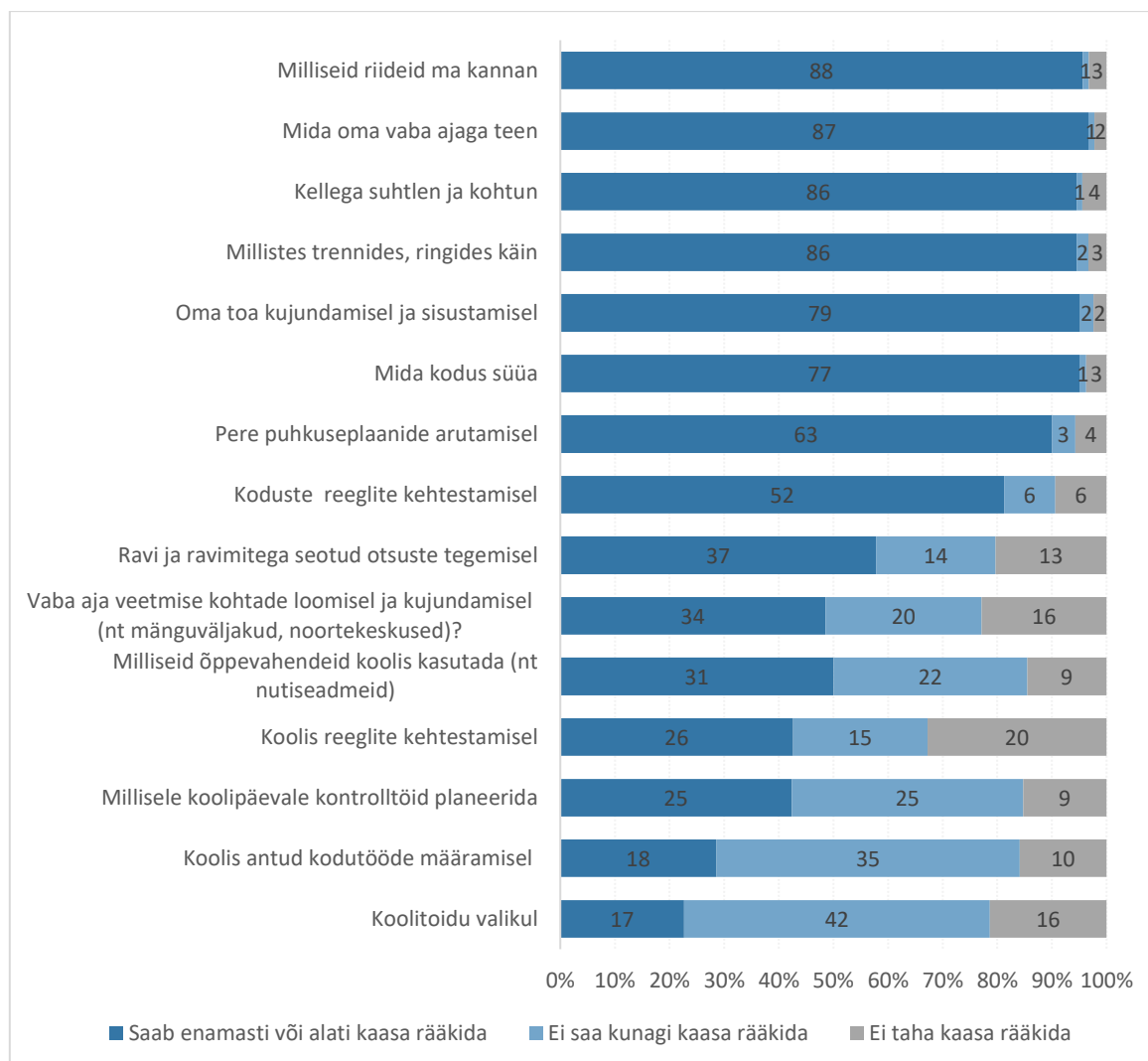
JOONIS 9. PALUN MÕELGE LAPSE ÕIGUSELE OLLA KAASATUD, INFORMEERITUD, AVALDADA ARVAMUST JA OSALEDA OTSUSTE TEGEMISEL NING HINNAKE, KUIVÕRD NÕUSTUTE ANTUD VÄIDETEGA? TÄISKASVANUD, 2018 (%)

Võrreldes eesti keelt **koduse keelena** kasutavate täiskasvanutega, on muud keelt koduse keelena kasutavad inimesed enam mures, et lapse õigus olla kaasatud, informeeritud, avaldada arvamust ja osaleda otsuste tegemisel vähendab laste austust täiskasvanute vastu (24% eesti ja 30% muu koduse keelega vastajatest on selle väitega pigem või täiesti nõus). Muu koduse keelega vastajate hulgas on enim neid, kes ei oska seisukohta võtta – „ei oska öelda“ vastas tervelt 14% muu koduse keelega vastajatest (eesti koduse keelega täiskasvanutest 7%).

Lastelt uuriti lisaks hoiakutele ka seda, kui palju nad saavad kaasa rääkida erinevates oma elu puudutavates otsustes. Ootuspäraselt selgus, et väga otseselt **vaid last ennast puudutavates küsimustes, nagu vaba aja sisustamine, trennide ja huviringide valik, riiete ja suhtluskaaslaste valik, saab suurem osa lastest (86-88%) enamasti või alati kaasa rääkida**. Samuti on laste huvi neil teemadel sõna sekka öelda suur – vaid marginaalne osa (2-4%) lastest ei soovigi neil teemadel sõnaõigust omada. **Mida enam puudutavad otsused ka teisi pere- või kogukonnaliikmeid, seda vähem on lastel võimalust sõna sekka öelda**. Peresiseste küsimuste puhul, nt lapse toa kujundamisel, pere puhkuseplaanide tegemisel või koduste reeglite kehtestamisel saavad enamus lastest (52-79%) enamasti või alati kaasa rääkida ning laste enda huvi sõnaõigust omada on samuti kõrge (vaid 2-6% vastanutest ütles, et nad ei soovigi kaasa rääkida neil teemadel). Selles osas, kuidas korraldada koolielu, on lastel aga märkimisväärselt vähem kaasärääkimise võimalusi (17-34% saab alati või enamasti kaasa rääkida) (vt Joonis 10). Samas on koolielu puudutavate teemade puhul ka üsna kõrge „ei taha kaasa rääkida“ vastanute osakaal (sõltuvalt teemast 9-20%). Põhjus, miks koolielu küsimustes ei soovita kaasa rääkida võib olla selles, et tunnetatakse, et see pole võimalik.

JONIS 10. KUI SA MÕTLED ERINEVALE OTSUSTELE, MIS SINU ELU PUUDUTAVAD, KUI SAGELI SAAD ISE NENDES KÜSIMUSTES KAASA RÄÄKIDA? LAPSED, 2018 (%)

Lastelt küsiti ka, kas neil on tulnud ette olukordi, kus laps on tahtnud mõne teema või olukorra kohta arvamust avaldada, kuid tema arvamust ei küsitud või ei kuulatud ära ning jaatava vastuse korral paluti neil lühidalt olukorda kirjeldada. Selle küsimuse puhul toovad lapsed sageli näitena välja, et vanemad ei küsi või ei kuula nende arvamust näiteks pere ühiste tegevuste ning väljasõitude ja reise planeerimisel ega selles, kus ja mida süüa sh kas peaks koolitoitu sööma. Tuuakse näiteid ka sellest, kuidas vanemad ei küsi või ei kuula lapse arvamust teemadel, milliseid riideid laps peaks kandma, millistes trennides ja kui sageli käima, kuidas veeta oma vaba aega jne. Väga palju mainivad lapsed ka seda, et nende arvamust ei küsita või ei kuulata koolis, ei üleüldiselt ega ka konkreetselt ürituste, kodutööde ja kontrolltööde planeerimisel.

Võrreldes vanemate hoiakuid ning laste tegelikke kogemusi laste kaasamisest nende elu puudutavate otsuste tegemisse ilmneb, et **vanemate hoiakud on laste kaasamist toetavamad, kui laste tegelikud kogemused peegeldavad.**

3. Lapse kuvand

Lapse õiguste tagamine ühiskonnas sõltub muuhulgas sellest, milline on elanikkonna nägemus lastest. Arusaam sellest, millised lapsed üldiselt on, määrab, kuidas lastesse suhtutakse, millised võimalused, piirangud ja kohustused neile seatakse ja milline on laste üldine tegevusruum ühiskonnas. Näiteks, kui domineerib hoiak, et lapsed on vastutustundetud ja ebaküpsed, võib see olla takistuseks lapse osaluse, aktiivsuse ja otsustusõigusega seotud õiguste tagamisel.

Laste arusaam sellest, millised lapsed on, peegeldab nii nende endi kui ka ühiskonna ja laste vanemate suhtumist lastesse. Teisisõnu on vanemate ja teiste täiskasvanute arvamused lastest kandunud üle ka laste endi veendumustesse ja arusaamadesse lastest ja lapseks olemisest. Erinevaid arusaamasid lastest nimetatakse lapse kuvanditeks.

Kirjanduse põhjal saab välja tuua neli kuvandit, mille levikut uuringus vaadeldi:

- Ebaküpse lapse kuvand – laps on oskamatu, vastutusvõimetu, abitu (Goldson 1997)
- Haavatava lapse kuvand – laps on süütu, puhas, rikkumata, habras, haavatav (ibid)
- Vastutustundetu lapse kuvand – laps on vastutustundetu, egoistlik ning karmi distsipliini ja karistusteta väljub kontrolli alt (Scraton 2005)
- Kompetentse lapse kuvand – laps on aktiivne, iseseisev ja kompetentne; tal on oma arvamus, huvid ja kogemused ning laps on täiskasvanute partner ühiste otsuste tegemises.

Üheaegselt võib eksisteerida ühiskonnas üksteise kõrval mitmeid laste kuvandeid (Meyer 2007, Harper jt 2010, Johnny 2006). Arusaam lapsest kui kellestki kompetentsest on kõige kaasaegsem ning see aitab kaasa lapse õiguste, ennekõike osalusega seotud õiguste tagamisele ja kaitstusele. Iga arusaama iseloomustamiseks oli ankeedis kirjanduse põhjal neli väidet ning ankeedile vastanud täiskasvanud ja lapsed pidid hindama, kuivõrd nad väidetega **nõustuvad** (vastates „pigem nõus“ või „täiesti nõus“) või **ei nõustu** (vastates „pigem ei ole nõus“ või „üldse ei ole nõus“). Võimalus oli ka vastata „ei oska öelda“.

3.1. Ebaküpse lapse kuvand

Ebakompetentse ja ebaküpse lapse kuvandi kohaselt on laps oskamatu, vastutusvõimetu ja abitu – ta ei tea, mis on talle kasulik, ta ei saa asjadest aru, ei suuda vastutada oma tegude eest ja teeb pahandusi oskamatusest või teadmatusest.

Sarnaselt kuue aasta taguse olukorraga, toetab suurem osa Eesti täiskasvanud inimestest kahte arusaama ebakompetentsest lapsest – seda, et **lapsed ei tea, mis neile kasulik on** (72% vs 64% aastal 2012) ja seda, et **lapsed ei tee pahandusi meelega, vaid oskamatusest või teadmatusest** (83% vs 78% aastal 2012). Mõlema uskumuse levik on kuue aastaga veidi kasvanud, vastavalt 8 ja 5 protsendipunkti võrra (Tabel 4).

Lisaks on ebaküpse lapse kuvandi osaks ka arusaam, et **lapsed ei suuda oma tegude eest vastutada ja lapsed ei ole võimelised asjadest aru saama**. Kui kuus aastat tagasi jagunes Eesti täiskasvanud elanikkond laias laastus pooleks: pooled uskusid laste vastutusvõimesse ja pooled mitte, siis tänaseks on olukord paranenud – 58% inimestest usuvad, et lapsed suudavad oma tegude eest vastutada. Küll aga ei ole muutunud suhtumine lapse võimekusse asjadest aru saada – nii täna kui ka aastal 2012 nõustus väitega ligikaudu kolmandik inimestest (2018. aastal 33%, 2012. aastal 36%).

TABEL 4. EBAKÜPSE LAPSE KUVANDI TUNNUSTEGA NÕUSTUMISE (VASTANUD „PIGEM NÕUS“ VÕI „TÄIESTI NÕUS“) MÄÄRAD TÄISKASVANUTE JA LASTE SEAS NING NENDEVAHELINE ERINEVUS, 2012 VS 2018⁴

Ebaküpse lapse kuvandi tunnused	Täiskasvanud		Lapsed		Laste erinevus vanematest	
	2012	2018	2012	2018	2012	2018
Lapsed ei suuda oma tegude eest vastutada	47%	↓ 39%	38%	○ 35%	-9	↓ -4
Lapsed ei ole võimelised asjadest aru saama	36%	○ 33%	23%	○ 25%	-13	↓ -8
Lapsed ei tea, mis neile kasulik on	64%	↑ 72%	55%	○ 55%	-9	↑ -17
Lapsed ei tee pahandusi meelega, vaid oskamatusesest või teadmatusesest	78%	↑ 83%	70%	○ 71%	-8	↑ -12

Kõige enam leidub ebakompetentse lapse kuvandit inimeste seas, kellel endal **puuduvad alaealised lapsed** (on kõigi väidete osas alaealisi lapsi omavatest täiskasvanutest enam nõus). Sellist erisust kuus aastat tagasi ei olnud.

Eraldi joonistuvad välja ka **mehed, kes toetavad naistest sagedamini ebakompetentse lapse kuvandit**. Näiteks nõustuvad mehed naistest sagedamini väitega, et lapsed ei ole võimelised asjadest aru saama ega suuda oma tegude eest vastutada. Kuus aasta tagasi selliseid soopõhiseid erinevusi ei olnud.

Ilmnevad ka **keelelised erinevused** – kodus peamiselt vene või mõnda muud keelt rääkivate inimeste seas on eesti keelt rääkivatest oluliselt rohkem inimesi, kes nõustuvad, et lapsed ei ole võimelised asjadest aru saama (nii arvab 20% eesti koduse keelega ja 64% muu koduse keelega täiskasvanutest) ning lapsed ei tea, mis neile kasulik on (67% eesti koduse keele ja 83% muu koduse keelega). Keelelisi erinevusi sai täheldada ka kuus aastat tagasi, kui 28% eesti koduse keelega täiskasvanutest ei pidanud last võimeliseks asjadest aru saama ja sama näitaja oli kodus peamiselt vene või muud keelt rääkivate inimeste seas pea kaks korda kõrgem (52%). Seega tänaseks on kaks keelegruppi teineteisest veelgi kaugenenu.

Haridustasemete lõikes joonistub erinevus välja vaid uskumuses, et lapsed teevad pahandusi oskamatusesest – mida kõrgem on haridustase, seda kõrgem on ka väitega nõustumise määr (madalaima haridusega inimeste seas 71% vs 88% kõrgeima haridusega ja keskmise haridusega 82%). Kui kuus aastat tagasi sai täheldada keskmise haridusega inimeste seas kõige suuremat konservatiivsust (nad uskusid teistest enam, et lapsed ei tea, mis on neile kasulik ega ole võimelised asjadest aru saama), siis tänaseks on need erisused kadunud.

Lapsed nõustuvad ebakompetentse lapse kuvandit toetavate väidetega harvem kui täiskasvanud. Kolmandik (35%) lastest nõustub, et lapsed ei suuda oma tegude eest vastutada, neljandik (25%), et lapsed ei ole võimelised asjadest aru saama ning üle poole lastest arvab, et lapsed ei tea, mis neile kasulik on (55%) ning et lapsed ei tee pahandusi meelega, vaid oskamatusesest ja teadmatusesest (71%). Need arvamused pole võrreldes 2012. aasta uuringuga oluliselt muutunud. Laste hinnangutes esinevad mõningad erinevused koduse keele alusel – kodus peamiselt vene või muud keelt rääkivad lapsed toetavad ebakompetentse lapse kuvandit sagedamini kui eesti koduse keelega lapsed.

⁴ Muutust kuni 3 pp loeti hoiaku samaks jäämisena.

3.2. Haavatava lapse kuvand

Haavatava lapse kuvandit, mille järgi lapsed vajavad kaitset, on haavatavad, naiivsed ja üdini head, toetatakse Eesti elanike hulgas võrreldes teiste kuvanditega kõige enam ja see ei ole kuue aasta jooksul muutunud.

Kõige enam nõustatakse väitega, et **lapsed vajavad kaitset** – sellega nõustuvad pea kõik inimesed (96%). Sellega kooskõlas on ka arusaam, et **lapsed on õrnad ja haavatavad** (88%) ning **et lapsed on liialt usaldavad ja naiivsed** (74%). Vähem pooldati arusaama, et **lapsed on üdini head ja rikkumata**, mis on ka mõnevõrra teiste laadi väide. Sellega nõustusid pisut üle poole vastajatest (54%) (vt Tabel 5). Ühegi nelja tunnuse puhul ei ole kuue aastaga muutusi toimunud.

TABEL 5. HAAVATAVA LAPSE KUVANDI TUNNUSTEGA NÕUSTUMISE (VASTANUD „PIGEM NÕUS“ VÕI „TÄIESTI NÕUS“) MÄÄRAD TÄISKASVANUTE JA LASTE SEAS NING NENDEVAHELINE ERINEVUS, 2012 VS 2018⁵

Haavatava lapse kuvandi tunnused	Täiskasvanud		Lapsed		Laste erinevus vanematest	
	2012	2018	2012	2018	2012	2018
Lapsed vajavad kaitset	97%	○ 96%	94%	○ 93%	-3	○ -3
Lapsed on õrnad ja haavatavad	90%	○ 88%	75%	↓ 66%	-15	↓ -8
Lapsed on liialt usaldavad ja naiivsed	75%	○ 74%	56%	↓ 43%	-19	↑ -31
Lapsed on üdini head ja rikkumata	56%	○ 54%	23%	↑ 31%	-33	↓ -23

Kui kuus aastat tagasi sai täheldada **soo lõikes** erinevusi (naised nõustusid sagedamini, et lapsed on õrnad ja haavatavad), siis nüüdseks on meeste ja naiste seas haavatava lapse kuvand sama levinud.

Küll aga on haavatava lapse kuvandi levimuses olulised erinevused **vanuse lõikes** – nooremate (alla 25aastaste) seas on lapse nägemine haavatavana vähem levinud ja vanuse kasvades kuvandi levimus kasvab. Nii näiteks nõustub 18-24aastastest vaid 38%, et lapsed on üdini head ja rikkumata, kui vanuserühmas 25-49 on nõustunuid 53% ja 50+ vanuses 60%. Sarnased erisused haavatava lapse kuvandi osas olid ka kuus aastat tagasi.

Koduse keele võrdluses joonistuvad välja kaks väidet – lapsed on naiivsed ja üdini head –, millega nõustuvad enam kodus vene või muud keelt kõnelevad inimesed. Kui kodus peamiselt eesti keelt kõnelevatest täiskasvanutest peab last naiivseks 70%, siis muu koduse keelega täiskasvanute seas on näitaja 84%. Väitega, et lapsed on üdini head ja rikkumata, on vastavad näitajad 48% (eesti keel) ja 67% (muu keel). Samasuguseid erinevusi sai täheldada ka kuus aastat tagasi.

Erinevalt kuue aasta tagusest olukorrast on tänaseks esile kerkinud hariduslikud erisused. **Hariduse** osas on erisused seotud väitega, et lapsed on haavatavad ja vajavad kaitset – sellega nõustuvad enam kesk- ja kõrgema haridusega inimesed.

Lapsed toetavad täiskasvanutest oluliselt harvem haavatava lapse kuvandit. Kuigi väitega, et lapsed vajavad kaitset, nõustub vaid mõne protsendipunkti võrra vähem lapsi kui täiskasvanuid, on teiste haavatava lapse kuvandit toetavate väidete osas erinevused laste ja täiskasvanute vahel suuremad. Kõige suuremad erinevused ilmnevad väite puhul, et lapsed on liialt usaldavad ja naiivsed, millega

⁵ Muutust kuni 3 pp loeti hoiaku samaks jäämisena.

nõustub 43% lastest (vs 74% täiskasvanutest), aga ka väite osas, et lapsed on üdini head ja rikkumata, millega on nõus 31% lastest (vs 54% täiskasvanutest). Laste hinnangutes esinevad ka mõningad erinevused koduse keele alusel – muu koduse keelega lapsed toetavad haavatava lapse kuvandit üldiselt eesti koduse keelega lastest sagedamini.

3.3. Vastutustundetu lapse kuvand

Vastutustundetu lapse kuvandi järgi on lapsed egoistlikud, neil puudub austus täiskasvanute vastu, nad ei arvesta teistega ning teevad meelega pahandust, kui nad jätta järelevalveta. Selline **kuvand on täiskasvanute seas täna vähem levinud kui kuus aastat tagasi** (muutus ligikaudu 10 protsendipunkti) (Tabel 6).

Kõige rohkem toetati selle kuvandiga seotud arusaamadest väidet, et **ilma täiskasvanute kontrollita lähevad lapsed hukka** – sellega nõustus 70% inimestest, mis on vähem kui kuus aastat tagasi, mil näitaja oli 80%, sh on oluliselt vähenenud nende määr, kes on selle väitega täiesti nõus (27% vs 41%).

Teise kolme väitega nõustumise määrad jäid 24-28% vahele, sh on viimase kuue aasta jooksul oluliselt vähenenud nende määr, kes nõustuvad, et **lapsed teevad pahandust meelega** (28% vs 39%), et **lapsed on isekad** (26% vs 39%) ja et **lapsed ei austa täiskasvanuid** (24% vs 30%).

TABEL 6. VASTUTUSTUNDETU LAPSE KUVANDI TUNNUSTEGA NÕUSTUMISE (VASTANUD „PIGEM NÕUS“ VÕI „TÄIESTI NÕUS“) MÄÄRAD TÄISKASVANUTE JA LASTE SEAS NING NENDEVAHELINE ERINEVUS, 2012 VS 2018⁶

Vastutustundetu lapse kuvandi tunnused	Täiskasvanud		Lapsed		Laste erinevus vanematest	
	2012	2018	2012	2018	2012	2018
Ilma täiskasvanute kontrollita lähevad lapsed hukka	80%	↓ 70%	63%	↓ 57%	-17	↓ -13
Lapsed teevad meelega pahandust, kui nad jätta järelevalveta	39%	↓ 28%	25%	○ 27%	-14	↓ -1
Lapsed on isekad ega arvesta teistega	39%	↓ 26%	25%	○ 22%	-14	↓ -4
Lastel pole austust täiskasvanute vastu	30%	↓ 24%	23%	○ 23%	-8	↓ -1

Oluliselt on aja jooksul **paranenud vanemas eas inimeste suhtumine**. Kui kuus aastat tagasi oli eri vanuses inimestel oluliselt erinev kuvand vastutustundetust lapsest, kusjuures vanemaealised pidasid lapsi oluliselt rohkem vastutustundetuks, siis tänaseks on need erisused pea täielikult kadunud. Alles on vaid erisus täiskasvanute austamise osas ja ka see näitaja on 50+ vanuserühmas oluliselt vähenenud (tänapäevaks 28% vs 44% varem).

Eelmises uuringus täheldati erisusi **eesti ja muu koduse keelega** inimeste vahel ja need erisused on alles ka täna, sh sama kahe tunnuse osas. Muu koduse keelega inimesed nõustuvad sagedamini, et lapsed teevad pahandust meelega (46% vs 20%) ja lapsed on isekad (36% vs 22%). Kui isekuse uskumus on oluliselt vähenenud nii eesti kui ka muu koduse keelega inimeste seas, siis pahatahtlikkuse uskumus on muu koduse keelega inimestel säilinud samal tasemel, kuid kodus eesti keelt rääkivatel oluliselt vähenenud.

⁶ Muutust kuni 3 pp loeti hoiaku samaks jäämisena.

Kui kuus aastat tagasi muid demograafilisi erisusi ei olnud, siis tänavu eristuvad vastutustundetu lapse kuvandi toetamise puhul ka inimeste **sugu ja alaealiste laste olemasolu**. Nii peavad lapsed vastutustundetumaks inimesed, kellel endal alaealisi lapsi ei ole ning meeste seas on enam neid, kes usuvad, et lapsed on isekad ja neil pole austust täiskasvanute vastu.

Vastutustundetu lapse kuvandit toetavate väidete puhul on **erinevused täiskasvanute ja laste hinnangute vahel oluliselt väiksemad võrreldes teiste lapse kuvanditega**, kusjuures erinevused on märgatavalt kahanenud võrreldes kuue aasta taguse ajaga. Vaid väitega „Ilma täiskasvanute kontrollita lähevad lapsed hukka“ nõustuvad lapsed tunduvalt (13 protsendipunkti võrra) harvem kui täiskasvanud. Selle väite puhul on ka võrreldes 2012. aastaga laste arvamus oluliselt muutunud – laste osakaal, kes nõustub, et ilma täiskasvanute kontrollita lähevad lapsed hukka on 6 protsendipunkti võrra vähenenud. Laste hinnangute puhul esinevad ka erinevused soo, koduse keele ja kooliastme alusel. Nii toetavad vastutustundetu lapse kuvandit sagedamini poisid, muu koduse keelega ja vanemad lapsed kui tüdrukud, kodus peamiselt eesti keelt rääkivad ja nooremate klasside lapsed.

3.4. Kompetentse lapse kuvand

Koos lapse õiguste põhimõtete levikuga kinnistub üha rohkem ka kompetentse lapse kuvand, mis on just see, mis lapse õiguste tagamisele kaasa aitab. Kompetentse lapse kuvandi pooldajad näevad lapsi inimestena, kellel on oma arvamus ja eelistused, millega on oluline arvestada. Usutakse, et lapsed on taibukad, võimelised iseseisvalt valikuid tegema ning ei vaja pidevat vanemate kontrolli.

Kui kolm eelmist lapse kuvandit (ebaküpse, haavatava ja vastutustundetu lapse kuvand) ei toeta lapse õiguste tagamist tänapäevases mõistes, kuna rõhutavad lapse sõltuvust täiskasvanust ja tema tegevustest ning lapse kui täiskasvanu tegevuste „vastuvõtja“ või nn objekti rolli, siis kompetentse lapse kuvand toetab. Samuti jätavad kolm eelmist lapse kuvandit vähe ruumi lapse enda (positiivsele) aktiivsusele, kompetentsusele ja võimekusele osaleda ümbritsevas elus, õigustades täiskasvanu sekkumist, piiramist, ainuotsustamist ja karistamist.

Kompetentse lapse kuvandiga seotud väiteid toetab Eesti täiskasvanud elanikkond jõuliselt – 96% on nõus sellega, **et lastel on oma arvamus ja eelistused, millega on oluline arvestada** ja 92% nõustub, et **lapsed on taibukad ja targad** (Tabel 7). Kaks kolmandikku (68%) täiskasvanutest leiab ka, et **lapsed on võimelised iseseisvalt valikuid tegema** ning 41%, et **lapsed ei vaja pidevat vanemate kontrolli**. Kahe viimasena nimetatud väite osas on täiskasvanute hinnangud muutunud viimase kuue aastaga toetavamaks, suurenedes vastavalt 12 ja 11 protsendipunkti võrra.

Küll aga leidub alarühmi, kes kompetentse lapse kuvandiga vähem nõustuvad – **mehed, ilma alaealiste lasteta, madalama haridustasemega ja vene või muud keelt kodus kõnelevad** täiskasvanud. Näiteks väitega, et lapsed on taibukad ja targad, nõustub 86% meestest ja 96% naistest. Põhiharidusega täiskasvanutest nõustub selle väitega 85%, samas kui kesk- ja kõrgharidusega inimestest nõustub vastavalt 92% ja 93%. Eesti koduse keelega täiskasvanutest nõustub 94%, et lapsed on taibukad ja targad, muu koduse keelega täiskasvanutest arvab nii 87%. Samad kaks alarühma (madalama haridustasemega ja muu koduse keelega inimesed) on ka harvemini seisukohal, et lapsed ei vaja pidevat vanemate kontrolli. Nii on selle väitega nõus 32% põhiharidusega (vs 42% kesk- ja 41% kõrgharidusega) ning 35% muu koduse keelega (vs 45% eesti koduse keelega) täiskasvanutest. Positiivse trendina saab välja tuua, et ajaga on juurde tulnud nii eesti kui ka muu koduse keelega lapsevanemaid, kes ei pea

pidevat vanemate kontrolli vajalikuks – nii arvab 45% eesti ja 31% muu koduse keelega täiskasvanutest (kuus aastat tagasi vastavalt 33% ja 22%).

Kõigis alarühmades on aga tõusnud täiskasvanute usk sellesse, et lapsed on võimelised iseseisvalt valikuid tegema. Kui kuus aastat tagasi oli nõustunuid 56%, siis täna 68%. Varasemad vanuselised erinevused on samuti tänaseks kadunud.

TABEL 7. KOMPETENTSE LAPSE KUVANDI TUNNUSTEGA NÕUSTUMISE (VASTANUD „PIGEM NÕUS“ VÕI „TÄIESTI NÕUS“) MÄÄRAD TÄISKASVANUTE JA LASTE SEAS NING NENDEVAHELINE ERINEVUS, 2012 VS 2018⁷

Kompetentse lapse kuvandi tunnused	Täiskasvanud		Lapsed		Laste erinevus vanematest	
	2012	2018	2012	2018	2012	2018
Lastel on oma arvamused ja eelistused, millega on oluline arvestada	94%	○ 96%	95%	○ 96%	+1	○ 0
Lapsed on taibukad ja targad	94%	○ 92%	86%	○ 85%	-8	○ -7
Lapsed on võimelised iseseisvalt valikuid tegema	56%	↑ 68%	64%	↑ 74%	+8	○ +6
Lapsed ei vaja pidevat vanemate kontrolli	30%	↑ 41%	44%	↑ 51%	+14	↓ +10

Ka laste seas on kompetentse lapse kuvand levinud, kusjuures tüdrukud ja eesti koduse keelega lapsed toetavad kompetentse laps kuvandit sagedamini kui poisid ja muu koduse keelega lapsed. Suur enamus (96%) lastest leiab, et lastel on arvamused ja eelistused, millega on oluline arvestada ning selle väitega nõustunute osakaal ei erine eriti täiskasvanutest. Küll aga erinevad laste ja täiskasvanute hinnangud veidi teiste kompetentse lapse kuvandit toetavate väidete puhul. Näiteks leiavad lapsed täiskasvanutest harvem, et lapsed on taibukad ja targad (85% vs 92%) ning sagedamini, et lapsed on võimelised iseseisvalt valikuid tegema (74% vs 68%) ja et lapsed ei vaja pidevat vanemate kontrolli (51% vs 41%).

⁷ Muutust kuni 3 pp loeti hoiaku samaks jäämisena.

4. Abivajav laps

Abivajava lapse märkamine ning abistamine puudutab otseselt lapse õigust olla kaitstud näiteks diskrimineerimise, füüsilise ja seksuaalse väärkohtlemise, ekspluateerimise ja ebaõiglase kohtlemise eest. Laste kaitsmine ja laste heaolu tagamine on ühiskonnas jagatud vastutus – lisaks lapse vanematele, lastekaitsetöötajatele ja politseile lasub oluline roll laste kaitsmisel (nt väärkohtlemise ennetamisel ja märkamisel) ka teistel ühiskonnaliikmetel (kõigil täiskasvanutel ja lastel). Ka lastekaitseadusest tulenevalt on abi vajavast lapsest teatamise kohustus igal inimesel⁸. Seetõttu on inimeste teadlikkus lapse õigustest ja võimalikest väärkohtlemise viisidest, nende juhtude märkamine ning oskus sekkuda (näiteks teavitada abivajavast lapsest asjaomaseid asutusi) kriitilise tähtsusega. Samas näitasid 2012. aasta uuringu tulemused, et vaid veidi enam kui pool (53%) täiskasvanud elanikkonnast on täiesti nõus, et iga inimese kohustus on teatada politseile, sotsiaaltöötajale või mõnele teisele abi andvale asutusele abi vajavast lapsest (Karu jt 2012a).

Käesolevas uuringus selgitatakse esmalt välja, millised on inimeste hoiakud selle kohta, kuidas tuleks käituda lapse õiguste rikkumist märgates, milliseid olukordi peetakse sekkumist vajavateks ning milline on valmisolek abi pakkuda. Seejärel analüüsitakse detailsemalt, kui paljud inimesed on kokku puutunud abivajavate lastega, millistes olukordades ja kuidas on abivajavat last aidatud ning kas abivajavate lastega kokku puutunud inimesed on täitnud oma teavitamiskohustust või kuidas on nad olukorda lahendada püüdnud.

4.1. Hoiakud abi pakkumise osas

Enamik täiskasvanud elanikest (85%) nõustub kas pigem või täiesti, et iga inimese kohustus on teatada abivajavast lapsest politseile, sotsiaaltöötajale või mõnele teisele abi andvale asutusele (Joonis 11). Võrreldes 2012. aastaga on täiskasvanud elanikkonna teadlikkus mõne protsendipunkti võrra kahanenud – siis oli 89% täiskasvanutest selle väitega täiesti või pigem nõus.

Täiskasvanute teadlikkuses abivajavast lapsest vastavatele asutustele teatada esinevad **erinevused soo ja koduse keele lõikes**. Nimelt on väitega pigem või täiesti nõus 87% naistest ja 83% meestest, kusjuures naiste seas on meestest oluliselt rohkem neid, kes on täiesti nõus, et iga inimese kohustus on abivajavast lapsest teada anda (täiesti nõus 55% naistest ja vaid 38% meestest). Teadlikkus on oluliselt suurem ka kodus peamiselt eesti keelt kõnelevate täiskasvanute seas – kui eesti koduse keelega täiskasvanutest on sellega pigem või täiesti nõus 90%, siis muu koduse keelega täiskasvanutest vaid 74%, sh täielikult nõus on 53% eesti koduse keele ja 32% muu koduse keelega täiskasvanutest.

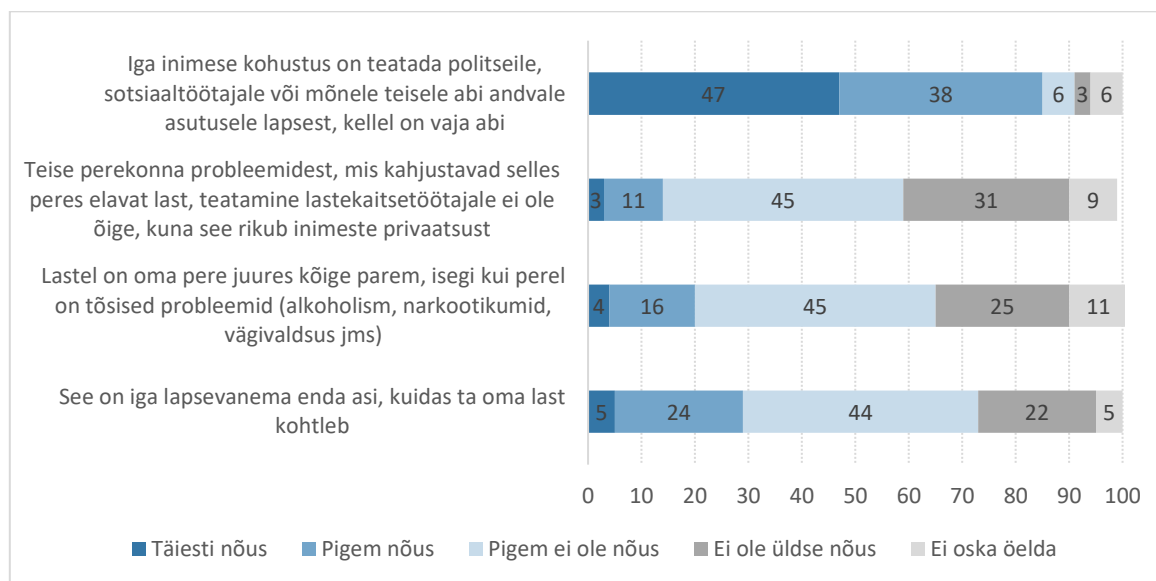
Suurem osa Eesti täiskasvanud elanikkonnast leiab, et sekkuma peaks ka siis, kui last võib kahjustada lapsevanem. Nii leiab 76% täiskasvanutest, et on õige teatada lastekaitsetöötajale teise perekonna probleemidest, mis kahjustavad peres elavat last, 70% ei nõustu väitega, et lastel on oma pere juures kõige parem, isegi kui perel on tõsised probleemid – alkoholism, narkootikumid, vägivaldsus ning 66% ei nõustu sellega, et on iga lapsevanema enda asi, kuidas ta oma last kohtleb.

⁸ Lastekaitseadus § 27. <https://www.riigiteataja.ee/akt/106122014001?leiaKehtiv> (16.05.2018)

Seejuures on **mehed ja muu koduse keelega** inimesed keskmiselt 10 protsendipunkti võrra sagedamini nõus sellega, et probleemse pere puhul sekkuma ei peaks, kui naised ja need täiskasvanud, kelle koduseks keeleks on eesti keel.

Võrreldes 2012. aastal läbi viidud uuringuga on **jõudsalt kasvanud nende inimeste osakaal, kelle hinnangul ei ole lapsel oma pere juures alati kõige parem** – kuus aastat tagasi oli neid, kes ei nõustunud (vastates „pigem ei ole nõus“ või „üldse ei ole nõus“) väitega, et lapsel on pere juures kõige parem ka juhul, kui peres on tõsised probleemid 57% täiskasvanutest, tänavuses uuringus oli väitega mittenõustunud lausa 70%. Vastavalt on kahanenud ka nende osakaal, kes peavad lapse parimaks kasvukeskkonnaks alati perekonda (31% 2012 vs 20% 2018 vastanud „pigem nõus“ või „täiesti nõus“).

JOONIS 11. KUIVÕRD NÕUSTUTE JÄRGMISTE VÄIDETEGA? TÄISKASVANUD, 2018 (%)

4.2. Valmisolek abi anda/sekkuda

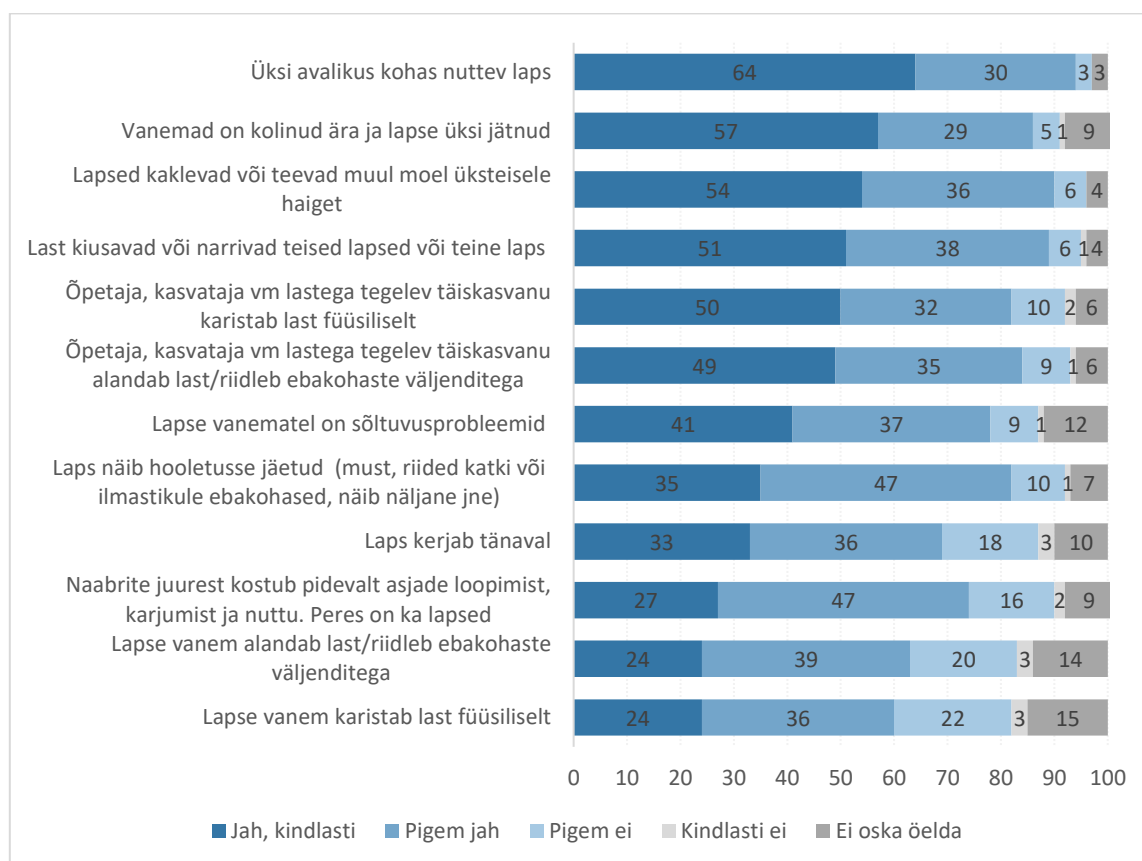
Täiskasvanutelt küsiti ankeetküsitluses ka 12 erineva lapsega seotud olukorra kohta (vt Joonis 12), kas nad püüaksid neil juhtudel last aidata või otsiksid abi. **Kõigi küsimuste korral hindasid üle poole vastajatest, et nad aitaksid last ise või otsiksid kirjeldatud olukordades abi.** Sarnaselt varasemale uuringule sekkusid täiskasvanud enim, kui näeksid avalikus kohas nutvat last – 64% kindlasti ning 30% pigem sekkusid. Samuti leiavad täiskasvanud, et on valmis sekkuma, kui teised lapsed kiusavad või narrivad last (52% kindlasti ja 38% pigem sekkuks); lapsed kaklevad (54% ja 36%); õpetaja või kasvataja karistab last füüsiliselt (50% ja 32%) või alandab last (49% ja 35%); või on tegemist üksi jäetud lapsega (57% ja 28%).

Kõige vähem osati seisukohta võtta olukordades, kus lapse vanem karistab last füüsiliselt (15% ei oska öelda) **või alandab teda ebakohaste väljenditega** (14% ei oska öelda). Nendes kahes küsimuses oli suurim ka nende vastajate arv, kes pigem või kindlasti olukorda ei sekkuks – füüsilise karistamise korral arvas seda 25%, alandamise korral 23%. Seejuures meeste seas on nende osakaal, kes pigem või kindlasti ei sekkuks, kõrgem, vastavalt 33% ja 28%, ent näiteks haridustaseme lõikes olulisi erinevusi ei olnud. Suuri lahknevusi arvamustes tekitas ka küsimus, kus uuriti tegutsemist tänaval kerjava lapse

märkamise korral. Sellises situatsioonis sekkuks kindlasti 33% vastanutest, 36% pigem sekkuks ning 18% pigem ei sekkuks.

Kõikide teiste kirjeldatud olukordade juures **erinevad olulisel määral meeste ja naiste arvamused** (Lisa 3, Joonis 1 ja Joonis 2), kusjuures meeste osakaal, kes kindlasti sekkuksid, on olenevalt olukorrast 7-26 protsendipunkti võrra väiksem kui naiste oma. Teistest **sagemini püüaksid toodud olukordades aidata või sekkuda pigem nooremad vastajad**, ent erinevused on väiksemad kui sugude vahel ning ei ilmne iga küsimuse juures. Koduse keele põhjal märgatavaid erinevusi hinnangutes ei leidu.

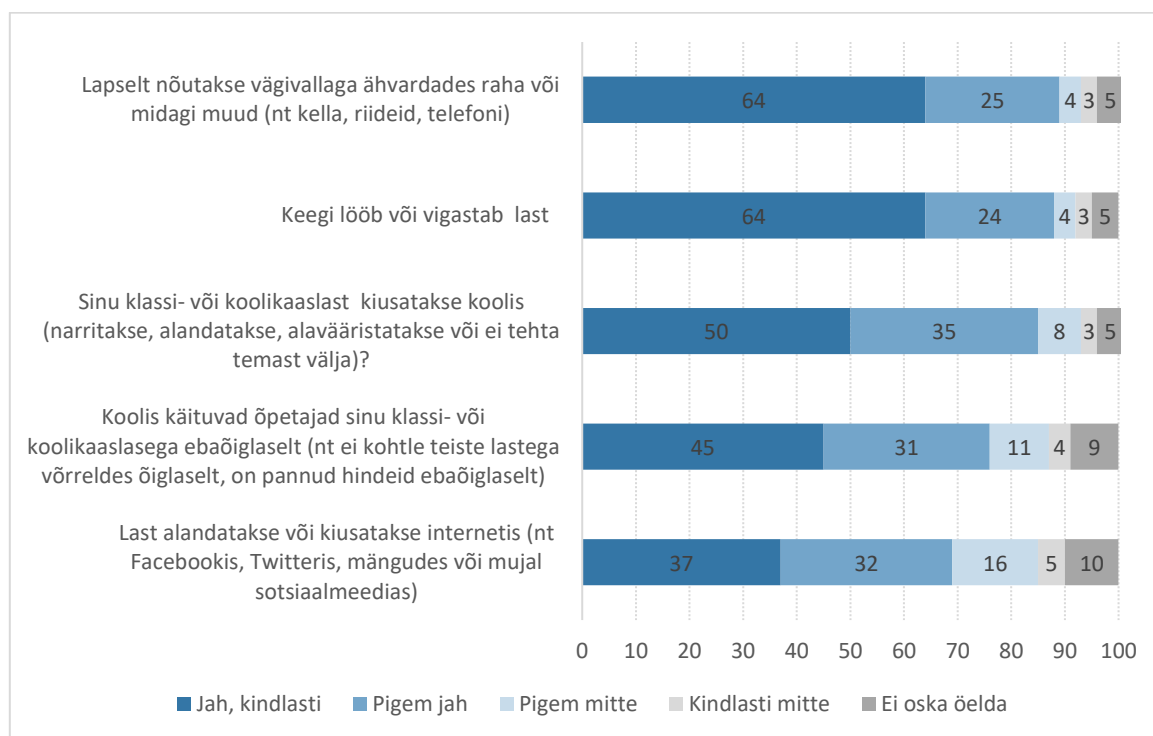
JOONIS 12. KAS PÜÜAKSITE AIDATA VÕI OTSIKSITE ABI, KUI NÄETE MÕNDA LAST JÄRGMISTES OLUKORDEDES? TÄISKASVANUD, 2018 (%)

Mitmete küsimuste korral avaldub, et **alg- ja põhi- või keskharidusega inimesed väljendavad kindlamat valmisolekut sekkuda kui kõrgharidusega vastajad**. Erinevus ilmneb eelkõige küsimustes, kus ei ole läbivalt ühist teistest esile tõusvat vastust. Näiteks tänaval kerjavat last nähes on kindlasti valmis sekkuma 55% alg- ja põhiharidusega vastajatest, kuid vaid 25% kõrgharidusega inimestest. Kui lapsed üksteist kiusavad või omavahel kaklevad, on kindlasti valmis sekkuma 72% alg- ja põhi- ning 47% kõrgharidusega inimestest. Samas mõlema nimetatud olukorra puhul ütlevad kõrgharidusega inimesed oluliselt sagedamini, et nad pigem aitaksid või otsiksid abi (vastanud „pigem jah“) ning inimeste vahel, kes kindlasti või pigem sekkuksid (vastanud „jah, kindlasti“ või „pigem jah“), erinevused haridustaseme lõikes puuduvad. Seega erinevused haridustasemete lõikes ei seisne mitte valmisolekus sekkuda, vaid valmisoleku kindluses.

Ka lastelt uuriti valmisolekut erinevates olukordades abivajavale lapsele abi anda või olukorda sekkuda (vt Joonis 13). Kõige rohkem ollakse valmis aitama või abi otsima olukorras, kus mõnelt lapselt nõutakse vägivallaga ähvardades raha või midagi muud (nt kella, riideid või telefoni) – 89% lastest on kas kindlasti või pigem valmis sellises olukorras olevat last aitama või abi otsima. Suur enamus lapsi kindlasti või pigem aitaks või otsiks abi ka siis, kui keegi lööb või vigastab last (88%), kui klassikaaslast kiusatakse koolis (85%). Veidi vähem, kuid siiski enamus lastest püüaks aidata ka siis, kui koolis käituvad õpetajad klassi- või koolikaaslasega ebaõiglaselt (76%) või kui last alandatakse või kiusatakse internetis (69%). Lapsed, kes ei sekkuks toodud olukordades, pigem ei tea, mida teha (olenevalt olukorrast 40-49% mittesekkujatest) kui ei julge midagi teha (olenevalt olukorrast 14-32% mittesekkujatest), kusjuures kõige vähem julgetakse sekkuda olukorras, kus koolis käituvad õpetajad klassi- või koolikaaslasega ebaõiglaselt.

JOONIS 13. KAS SA PÜÜAKSID AIDATA VÕI OTSIKSID ABI, KUI NÄED MÕNDA LAST JÄRGMISTES OLUKORDADES? LAPSED, 2018 (%)

Kõikides toodud olukordades on tüdrukud sagedamini valmis sekkuma või abi otsima kui poisid. Olukordades, kus koolis käituvad õpetajad klassi- või koolikaaslasega ebaõiglaselt ning kus last alandatakse või kiusatakse internetis, on eesti koduse keelega lapsed enam valmis aitama või abi otsima kui muu koduse keelega lapsed. Samas kõikide olukordade puhul on eesti koduse keelega laste seas muu koduse keelega lastest enam neid, kes on valmis kindlasti sekkuma. Vanuseliselt ilmevad erinevused olukordades, kus keegi lööb või vigastab last ning kus lapselt nõutakse vägivallaga ähvardades raha või midagi muud – neil puhkudel on 4.-6. klassi lapsed 7.-11. klassi lastest oluliselt harvem valmis sekkuma.

4.3. Abivajava lapse märkamine ja sekkumine

Analüüsiks, mil määral ja millisel moel tegelikkuses abivajavale lapsele abi pakutakse, küsiti nii täiskasvanutelt kui ka lastelt, kas viimase aasta jooksul on nad näinud abivajavat last mõnes konkreetses kirjeldatud olukorras (vt Joonis 14 ja Joonis 15, kirjeldatud olukorrad on mõnevõrra erinevad laste ja täiskasvanute puhul) ning seejärel, kas ja millisel viisil neis olukordades sekkuti. 2012. aasta küsitluse kohaselt oli mõnda kirjeldatud olukorras last küsitlusele eelnenud aasta jooksul näinud 38% täiskasvanutest. Käesolevale küsitlusele eelnenud aasta jooksul on see osakaal suurenenud ning tervelt 53% täiskasvanutest on viimase aasta jooksul märganud last mõnes joonisel 14 kirjeldatud olukorras. Kuna aga 2012. aasta uuringu meetoodika oli veidi teistsugune, ei ole abivajava lapse nägemise sageduse muutust konkreetsete olukordade lõikes võimalik hinnata.

Abivajavat last on **märganud teistest sagedamini noored inimesed** – 70% lastest ning ka 70% kuni 25aastastest täiskasvanutest on viimase aasta jooksul kohanud mõnda joonisel 14 kirjeldatud olukorda, seevastu 26-49aastastest inimestest on mõne nimetatud olukorraga kokku puutunud 54% ning üle 50aastastest 49%. Soo, koduse keele või hariduse lõikes olulisi erinevusi ei ilmne, kuid laste seas tuleb esile lahknevus kooliastmete vahel. Kui 4.-6. klass lastest (II kooliaste) on mõnes toodud olukorras last näinud 65% lastest, siis nii III (7.-9. klass) kui IV (10.-11. klass) astmes on see osakaal 76%.

Täiskasvanud elanikud on enim märganud olukordi, kus lapsed üksteist kiusavad või narrivad (29% näinud viimase aasta jooksul). Samas lastest on kiusamist pealt näinud rohkem kui pooled (53%) (Joonis 15). **Teisisõnu on näha selge erinevus selles, kui palju kiusamist näevad täiskasvanud ning kui palju lapsed seda tegelikult üksteise keskel tajuvad.** On võimalik, et osa sellest lõhest tuleneb küberkiusamisest, st lapsed märkavad teiste laste kiusamist ka nt sotsiaalmeedias, kuhu täiskasvanute pilgud ei ulatu. Samuti võib oletada, et lapsed märkavad kiusamist keskkondades, kus kõrvalisel täiskasvanul seda märgata ei ole võimalik (nt koolis, trennis vm laste tavapärasest keskkonnast).

Ligikaudu kahekordne või suurem erinevus laste ning täiskasvanud vastajate hinnangutes ilmneb ka üksi avalikus kohas nutva lapse märkamisel (viimase aasta jooksul on seda näinud 15% täiskasvanutest ja 32% lastest), füüsilise vägivalda nägemisel (7% täiskasvanutest ja 23% lastest) ning õpetaja, kasvataja või mõne muu lastega tegeleva täiskasvanu poolse alandamisega (5% täiskasvanutest ja 27% lastest) (vt Joonis 14 ja Joonis 15). Lastelt uuriti ka kiusamise ja narrimise kohta internetis, mida on kogunud kolmandik (35%) lastest ning taas on teises kooliastmes õppivate laste seas internetis kiusamist ja narrimist kogunud laste osakaal võrreldes vanemate lastega 10 protsendipunkti võrra madalam.

Täiskasvanud on kõige vähem kokku puutunud olukorraga, kus lapse vanemad on ära kolinud ja lapse üksi jätnud (1% täiskasvanutest). Lapsed on aga kõige harvem näinud, kui lapselt nõutakse ähvardades raha või midagi muud (5% lastest).

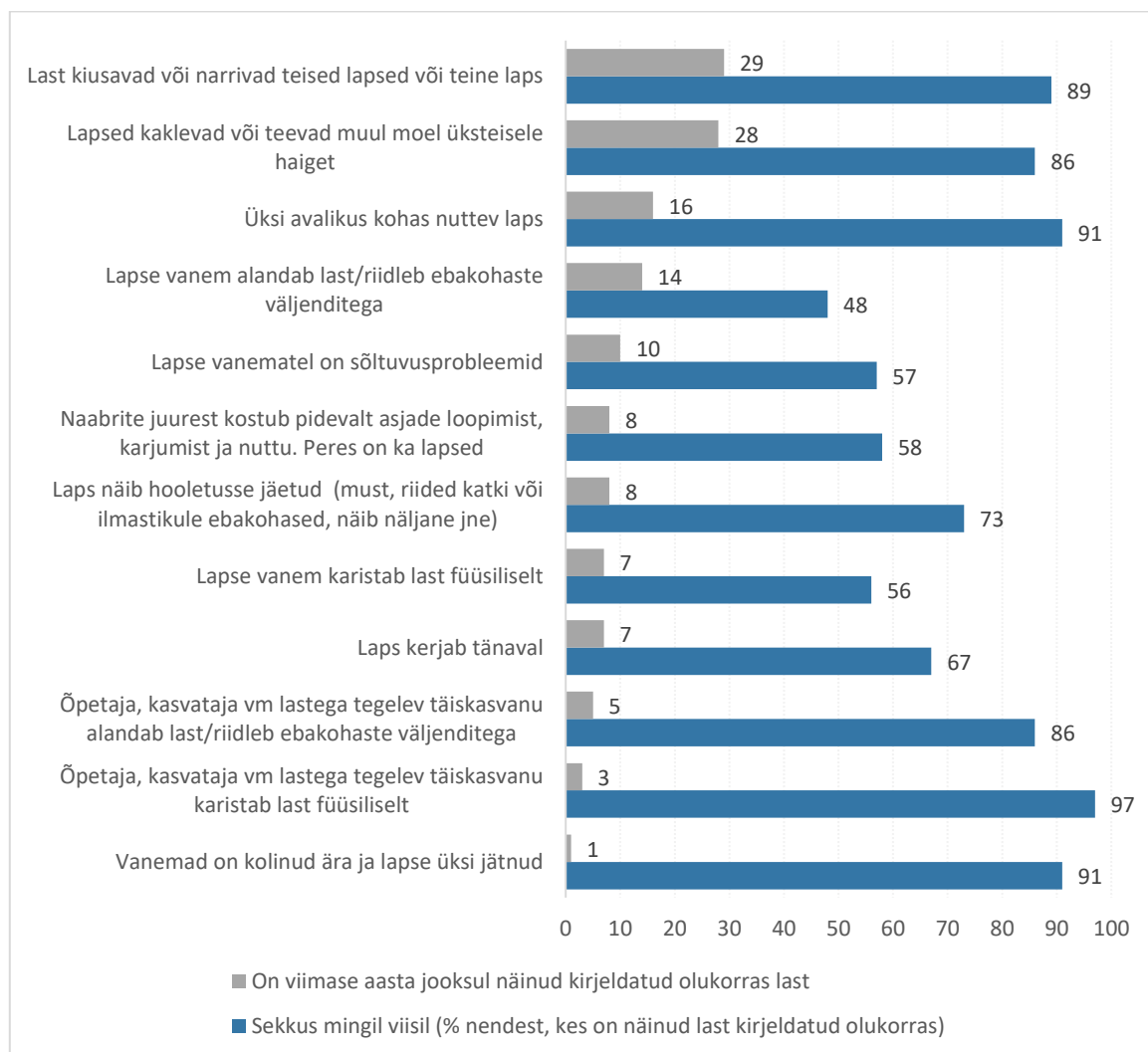
Suurem osa täiskasvanutest, kes on abivajava lapsega kokku puutunud, sekkus mingil viisil olukorda. **Kõige sagedamini sekkutakse, kui lastega tegelev täiskasvanu kasutab lapse kallal füüsilist karistamist** (97% seda pealt näinud täiskasvanutest), **kui nähakse avalikus kohas üksi nutvat last** (91% seda pealt näinud täiskasvanutest) **või kui vanemad on kolinud ja lapse üksi jätnud** (91% seda pealt näinud täiskasvanutest).

Täiskasvanute levinuim reaktsioon oli lapse või asjaosalistega rääkimine, mida tegid üle poolte täiskasvanutest, kes antud olukorras lapsega kokku puutusid, näiteks üksi nutva lapse, kiusamise või kaklemise märkamise korral. Sotsiaaltöötaja poole pöörduiti sagedamini olukorras, kus õpetaja,

kasvataja või mõni muu lastega tegelev täiskasvanu alandas või karistas last. Politsei või lasteabi telefoni kasutati üksikjuhtudel.

Kõige harvem sekkuvad täiskasvanud olukordades, kuhu on otseselt seotud lapse vanemad. Näiteks on 48% täiskasvanutest sekkunud, kui lapsevanem alandab last või riidleb temaga, 56% on sekkunud nähes pealt lapse füüsilist karistamist vanema poolt ning 58% on midagi ette võtnud, kui lastega naabrite juurest kostab asjade loopimist, karjumist ja nuttu. Nendel juhtudel **põhjendati mittesekkmist enamasti teadmatusega sellest, mida tuleks teha.**

JONIS 14. KAS TE OLETE VIIMASE AASTA JOOKSUL NÄINUD LAST, KES ON OLNUD MÕNES KIRJELDATUD OLUKORRAS? MIDA TE SELLES OLUKORRAS TEGITE? VASTANUD ≠ „EI TEINUD MIDAGI“. TÄISKASVANUD, 2018 (%)

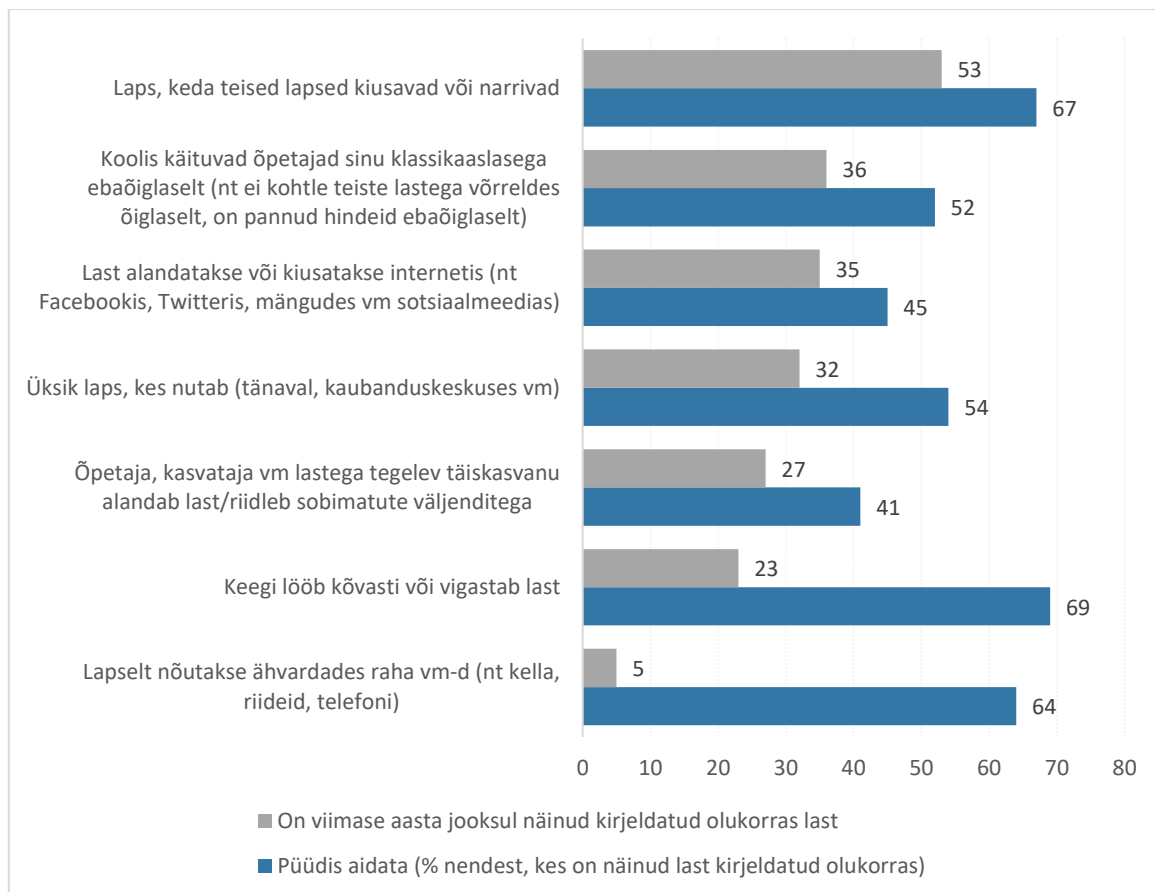

Abivajava lapse märkamisel sekkus mingil moel 70% lastest, kes on viimase aasta jooksul näinud last mõnes joonisel 15 kirjeldatud olukorras. Kõige sagedamini sekkutakse löömise (69% pealt näinud lastest), kiusamise või narrimise (67% pealt näinud lastest) ning ähvardamise puhul (64% pealt näinud lastest), kõige harvem sekkutakse olukordades, kus täiskasvanu alandab või riidleb mõne teise lapsega (41% pealt näinud lastest) või kui last alandatakse või kiusatakse internetis (45% pealt näinud lastest). **Peamiselt sekkutakse abivajava lapsega rääkides ja olukorda mingil moel ise sekkudes** (vahele

astudes, öeldes midagi). Näiteks üksi nutva lapse märkamisel sekkus 54% seda näinud lastest, kusjuures 80% sekkunud lastest tegi seda nutva lapsega rääkides, veerand pöördus enda vanemate ning 18% mõne muu täiskasvanu poole. Kiusamise korral püüdis last aidata 67% kiusamist pealt näinud lastest, sh üle poolte (53%) aidata püüdnutest tegid seda rääkides, 71% püüdis kuidagi muul moel sekkuda (astuda vahele, öelda midagi vms), viiendik (20%) pöördus oma vanemate ning 28% mõne muu täiskasvanu poole. Vanemate või täiskasvanutega rääkimine oli levinuim reaktsioon ähvardamise korral, seda tegid pooled ähvardamist näinud lastest. Samas tuleb arvestada, et viimase korral oli tegemist kõige vähem kogetud olukorraga.

Mittesekumise põhjusena nimetasid lapsed peamiselt teadmatust, mida teha (sõltuvalt olukorrast vastas nii keskmiselt 50% juhtudest) või et **ei juletud sekkuda** (ligikaudu kolmandik juhtudest).

JONIS 15. KAS SA OLED VIIMASE AASTA JOOKSUL NÄINUD MÕND LAST, KES ON OLNUD MÕNES JÄRGNEVALT KIRJELDATUD VÕI SARNASES OLUKORRAS? KAS SA PROOVISID SEDA LAST AIDATA VÕI OLUKORDA LAHENDADA? VASTANUD „PÜÜDSIN AIDATA“. LAPSED, 2018 (%)

5. Vanemlus ja distsiplineerimine

5.1. Vanemlusstiilid

Kuna täiskasvanute suhtumine lastesse kujundab laste arusaamu endist, oma võimetest, pädevustest, õigustest, kohustustest ja rollidest (Johnny 2006, James jt 2008, Morine 2000), mõjutab lapsevanema vanemlusstiil oluliselt lapse heaolu, sotsiaalseid kompetentse, akadeemilisi sooritusi, psühhosotsiaalset arengut ja probleemset käitumist.

Tavaliselt eristatakse nelja vanemlusstiili vastavalt sellele, kuivõrd vanemad on laste suhtes vastutulelikud ning kui kõrged on nende ootused lastele (Maccoby ja Martin 1983):

- **Autoriteetsed vanemad** on laste suhtes ühtaegu nõudlikud ja vastutulelikud, selgitades lastele oma nõudlikkuse tagamaid.
- **Autoritaarsed vanemad** on laste suhtes kõrgete nõudmistega ega ole väga vastutulelikud.
- **Järeleandlikud lapsevanemad** on laste suhtes vähenõudlikud ja vastutulelikud.
- **Mittepühendunud vanemad** on laste suhtes madalate nõudmistega ja vastutulelikud.

Üldjuhul ei kasuta lapsevanemad läbivalt ja rangelt ühte vanemlusstiili ning erinevad kasvatuspõhimõtted võivad olla omavahel põimunud.

Autoriteetsed vanemlusstiili iseloomustasid uuringus kaks väidet: isa/ema selgitab ja põhjendab mulle oma nõudmisi ja isa/ema suhtub hästi sellesse, kui ma teen ise otsuseid. Uuringu tulemuste kohaselt on **autoriteetne vanemlusstiil Eestis kõige levinumaks vanemlusstiiliks nii emade kui isade seas**. Suurem osa lapsi on nii emade kui isade puhul täiesti või pigem nõus mõlema autoriteetsed vanemlusstiili kirjeldava väitega (Joonis 16). Seejuures on **emad laste hinnangul veidi sagedamini autoriteetse vanemlusstiiliga kui isad**.

Siiski on võrdlemisi palju ka neid lapsi, kes nende väidetega üldse või pigem ei nõustunud – 29-36% lastest elab peredes, kus vanemad ei selgita ja ei põhjenda oma nõudmisi lapsele ning 15-18% lastest sellistes peredes, kus vanemad ei suhtu lapse otsuste tegemisse hästi.

Autoriteetsed vanemlusstiili esineb laste hinnangul **sagedamini eesti koduse keelega peredes**. Näiteks on väitega „Ema selgitab ja põhjendab mulle oma nõudmisi“ pigem või täiesti nõus 73% eesti koduse keelega lastest ning 65% muu koduse keelega perede lastest ning sama väitega isa kohta 67% eesti ja 56% muu koduse keelega lastest.

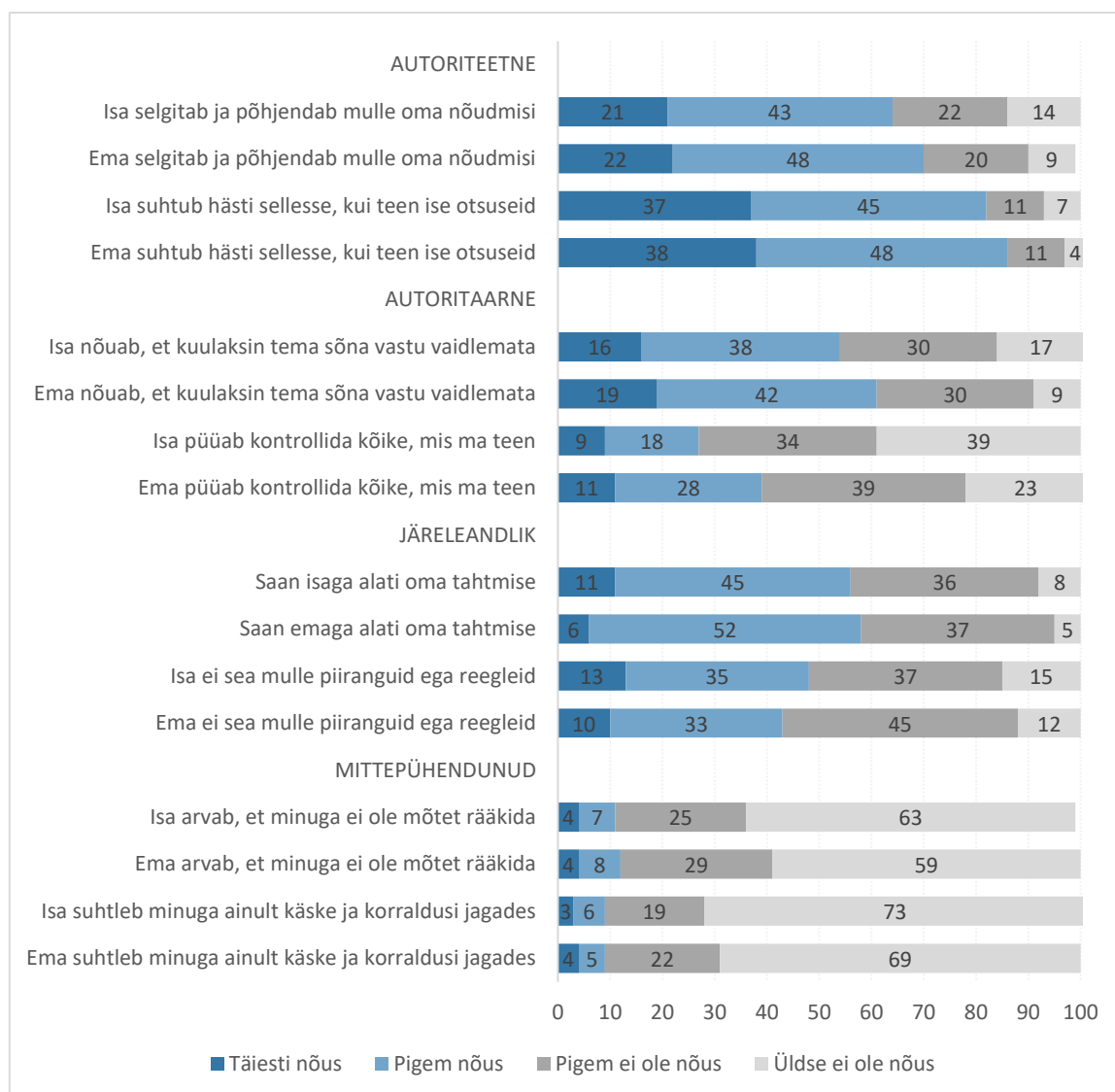
Autoritaarsed vanemlusstiili iseloomustasid ankeedis samuti kaks väidet: isa/ema nõuab, et ma kuulaksin tema sõna vastu vaidlemata ja isa/ema püüab kontrollida kõike, mis ma teen. Esimese väitega nõustub (vastanud „pigem nõus“ või „täiesti nõus“) 54% lastest isade puhul ja 61% lastest emade puhul, teise väitega 27% isade puhul ning 39% emade puhul. Seega praktiseerivad **Eesti emad laste hinnangul isadest sagedamini ka autoritaarset vanemlusstiili**.

Teistest sagedamini tunnetavad autoritaarset vanemlusstiili **nooremate vanuserühmade lapsed**. Näiteks nõustub väitega „Ema nõuab, et ma kuulaksin tema sõna vastu vaidlemata“ pigem või täiesti 70% 4.-6. klassi lastest, 61% 7.-9. klassi lastest ning vaid 38% 10.-11. klassi lastest. Sarnased tulemused ilmevad ka teise autoritaarset vanemlusstiili kirjeldava väite ning isade osas.

Eesti keelest erineva **koduse keelega** laste hinnangute põhjal on nii nende emad kui ka isad ühelt poolt kontrollivamad kui laste vanemad, kelle koduseks keeleks on eesti keel, kuid teisalt nõuavad nad vähem vastu vaidlemata oma sõna kuulamist. Näiteks on 34% muu koduse keelega lastest pigem või täiesti nõus, et isa püüab kontrollida kõike, mis laps teeb ja 49%, et ema püüab kontrollida kõike, mis laps teeb, samas kui eesti koduse keelega lastest arvab nii vastavalt 24% ja 34%. Teisalt on 47% muu koduse keelega lastest pigem või täiesti nõus väitega, et isa nõuab, et nad kuulaks tema sõna vastu vaidlemata, samas kui eesti koduse keelega lastest nõustub sellega vastavalt 56%.

Uuringu tulemustest selgub, et **emad on nõudlikumad tütarde ning isad poegade osas**. Nimelt tunnetavad tüdrukud (64%) poistest (58%) sagedamini, et ema nõuab sõna kuulamist vastu vaidlemata, samas kui poisid (31%) on tüdrukutest (22%) sagedamini pigem või täiesti nõus väitega, et isa püüab kontrollida kõike, mis laps teeb (vt ka Lisa 4, Joonis 1).

JOONIS 16. LASTE HINNANGUD OMA VANEMATE VANEMLUSSTIILIDE KOHTA. LAPSED, 2018 (%)

Järeleandliku vanemlusstiili iseloomustamiseks kasutati uuringus väiteid „Saan isaga/emaga alati oma tahtmise“ ja „Isa/ema ei sea mulle piiranguid või reegleid“. 56% lastest on täiesti või pigem nõus sellega, et nad saavad isaga alati oma tahtmise ja 58% et saavad emaga alati oma tahtmise. Väitega „isa ei sea mulle piiranguid ega reegleid“ nõustub pigem või täiesti 48% lastest ning sama väitega ema kohta vastavalt 43% lastest. Seega **näevad ligikaudu pooled lapsed oma vanemates ka järeleandliku vanemlusstiili jooni.**

Sarnaselt autoritaarsele vanemlusstiilile on ka järeleandlik vanemlusstiil **seotud lapse vanuse ja mõneti ka koduse keelega.** Nii kogevad vanemate klasside ning muu koduse keelega perede lapsed noorematest ja koduse keelena eesti keelt kõnelevatest lastest oluliselt sagedamini järeleandlikku vanemlusstiili.

Mittepühendunud vanemlusstiili iseloomustamiseks oli ankeedis esitatud väited „Isa/ema arvab, et minuga ei ole mõtet rääkida, sest ma ei saa nagunii aru“ ja „Isa/ema suhtleb minuga ainult käske ja korraldusi jagades“. Nende väidetega nõustub võrreldes teiste vanemlusstiilidega kõige väiksem osa lastest. Vaid 11% lastest on täiesti või pigem nõus väitega, et isa arvab, et lapsega ei ole mõtet rääkida, sest ta ei saa nagunii aru ning 12% nõustub pigem või täiesti sama väitega ema kohta. 9% lastest on pigem või täiesti nõus, et isa ja ema suhtlevad nendega vaid käske ja korraldusi jagades. Seega võib öelda, et laste hinnangute järgi **ei ole mittepühendunud vanemlusstiil Eestis kuigi levinud.**

Mittepühendunud vanemlusstiili, eriti isade puhul, kogevad enda hinnangul veidi **sagedamini poisid** kui tüdrukud. Näiteks on 12% poistest pigem või täiesti nõus, et isa suhtleb nendega vaid käske ja korraldusi jagades ning 14% nõustub pigem või täiesti väitega, et isa arvates ei ole lapsega mõtet rääkida, sest ta ei saa nagunii aru, samas kui tüdrukutest arvab nii vastavalt 6% ja 10% (vt ka Lisa 4, Joonis 1).

5.2. Lapsevanemaks olemine

5.2.1. Lapse kasvatamisega seotud hoiakud

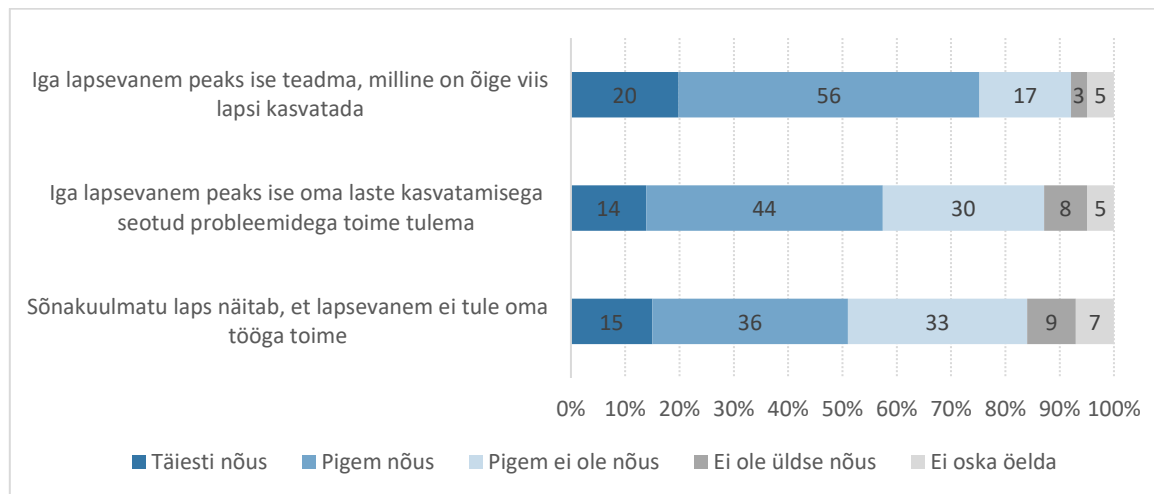
Suurem osa Eesti täiskasvanutest **eeldavad lapsevanemalt teadlikkust ja oskusi last kasvatada** ja lapse kasvatamisega seotud probleemidega ise toime tulla. Nii leiab kaks kolmandikku täiskasvanutest, et iga lapsevanem peaks ise teadma, milline on õige viis lapsi kasvatada (76% pigem või täiesti nõus), veidi rohkem kui pooled, et iga lapsevanem peaks ise oma laste kasvatamisega seotud probleemidega toime tulema (58% pigem või täiesti nõus) ning et sõnakuulmatu laps näitab, et lapsevanem ei tule oma tööga toime (51% pigem või täiesti nõus) (vt Joonis 17. Kuivõrd nõustute järgmiste väidetega? Täiskasvanud, 2018 (%).

Sealjuures on **mehed naistest oluliselt sagedamini nõus** väidetega, et iga lapsevanem peaks ise oma laste kasvatamisega seotud probleemidega toime tulema (pigem või täiesti nõus 66% meestest vs 49% naistest) ning et sõnakuulmatu laps näitab, et lapsevanem ei tule oma tööga toime (pigem või täiesti nõus 59% meestest vs 44% naistest). **Samuti suureneb neid väiteid pooldav hoiak koos vanusega.** Näiteks nõustub sellega, et sõnakuulmatu laps näitab, et lapsevanem ei tule oma tööga toime 38% kuni 25aastastest, 48% 25-49aastastest ning 61% 50aastastest ja vanematest ning sellega, et iga lapsevanem peaks ise oma laste kasvatamisega seotud probleemidega toime tulema, 46% kuni 25aastastest, 52% 25-49aastastest ning 68% vanuserühmast 50+.

Lapsevanemate ja ilma lasteta täiskasvanute hoiakud erinevad kahe laste kasvatamisega seotud küsimuse puhul. Väitega „Sõnakuulmatu laps näitab, et lapsevanem ei tule oma tööga toime“ ei nõustu

pigem või üldse 51% lapsevanematest, samas kui alaealiste lasteta vastajate hulgas on mittedõustunud 31%. Samuti ei nõustu 42% lapsevanematest pigem või üldse väitega „Iga lapsevanem peaks ise oma kasvatamisega seotud probleemidega toime tulema“, ilma alaealiste lasteta täiskasvanute hulgas on mittedõustunud 10 protsendipunkti võrra vähem.

JOONIS 17. KUIVÕRD NÕUSTUTE JÄRGMISTE VÄIDETEGA? TÄISKASVANUD, 2018 (%)

Nagu tulemustest näha, on kõige ambivalentsem Eesti täiskasvanud elanikkond oma seisukohtades selle osas, kas sõnakuulmatu laps näitab, et vanem ei tule oma tööga toime. Pooled täiskasvanutest (51%) leiavad, et täpselt nii see on, 41% aga arvab, et sõnakuulmatu laps ei tähenda tingimata lapsevanema toimetulematust. Selle küsimuse osas pole täiskasvanud Eesti elanike seisukohad viimaste aastate jooksul muutunud, sest väga sarnaselt vastati ka eelmises lapse õiguste uuringus 2012. aastal. Siis nõustus 54% vastajatest pigem või täiesti selle väitega ning 40% vastajatest pigem või üldse ei nõustunud. Ka lastega ja lasteta vastajate osas olid tulemused sarnased – alaealiste lasteta vastajatest 35% ja alaealiste lastega vastajatest 47% ei olnud pigem või üldse nõus väitega, et sõnakuulmatu näitab lapsevanema toimetulematust.

5.2.2. Teadmised lapse kasvatamisega seotud valdkondades

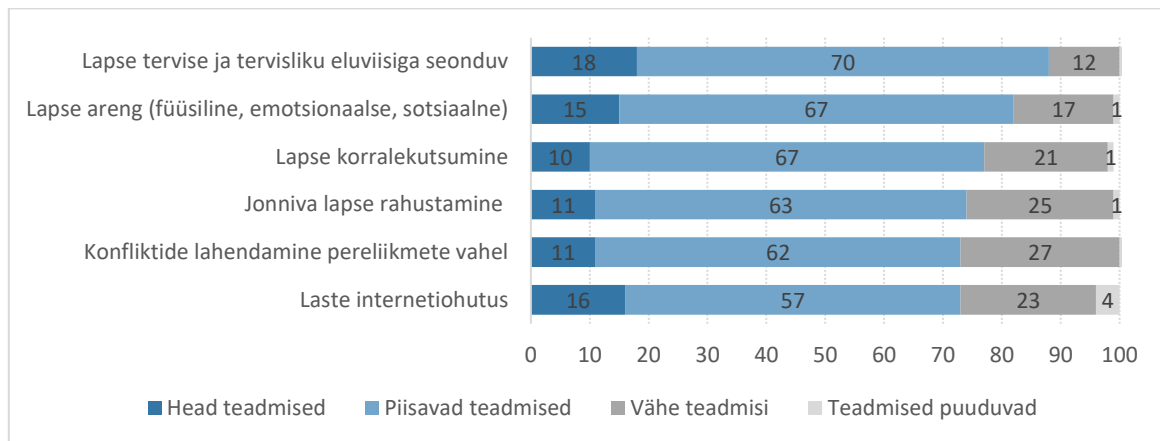
See, kui kindlana lapsevanemad ennast oma vanemarollis tunnevad, mõjutab seda, millise vanemlusstiili pooldajad nad on ja milliseid kasvatusviise kasutavad, aga ka stressi ja abivajaduse tunnetamist. Seda, milliseks lapsevanemad hindavad oma teadmisi erinevates lapse kasvatamisega seotud aspektides, uuriti nii 2012. kui ka 2018. aasta lapse õiguste uuringus.

Kõige paremaks hindavad lapsevanemad oma teadmisi lapse tervise ja tervisliku eluviisi ning lapse füüsilise, emotsionaalse ja sotsiaalse arenguga seonduvates küsimustes – 88% arvab, et nende teadmised lapse tervise seonduvas on head või piisavad ning oma teadmisi lapse arenguga seonduvas peab heaks või piisavaks 82% vanemaist (Joonis 18).

Kõige kessemaks hindavad lapsevanemad oma teadmisi konfliktide lahendamise osas pereliikmete vahel (28% hindab oma teadmisi väheseks või puuduvaks), aga ka **laste internetiohutuse osas** (27%) ja **jonniva lapse rahustamises** (26%).

Täielikult puuduvaks hindavad lapsevanemad oma teadmisi kõige sagedamini laste internetiohutuse osas (nii arvab 4% lapsevanematest). Sealjuures hindavad laste internetiohutuse juures oma teadmisi **erinevalt eesti ja mõnda muud keelt koduse keelena kasutavad ning erinevas vanuses lapsevanemad**. Näiteks hindab umbes kolmandik (35%) muu koduse keelega lapsevanematest oma teadmisi puuduvaks või väheseks, samas kui eesti koduse keelega lapsevanematest arvab nii 23%. Teistest eristuvad ka 50-74aastased lapsevanemad, kellest samuti 35% hindab oma teadmisi puuduvaks või väheseks, samas kui 18-49aastastest lapsevanematest arvab nii 23%.

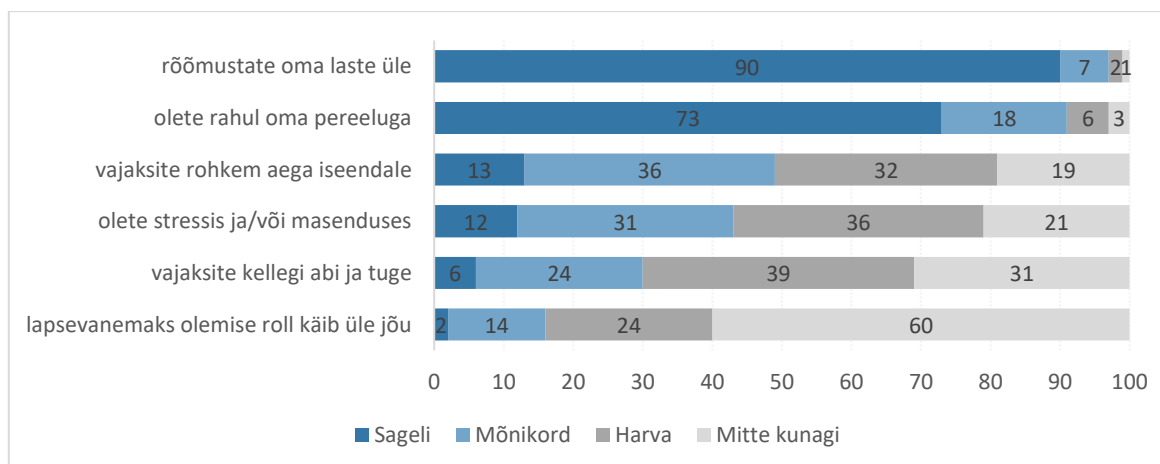
JOONIS 18. MILLISEKS TE HINDATE OMA TEADMISI JÄRGNEVATES LAPSE KASVATAMISEGA SEOTUD VALDKONDADES? TÄISKASVANUD, LAPSEVANEMAD, 2018 (%)

5.2.3. Lapsevanemate rahulolu

Valdav enamik lapsevanematest röömustab oma laste üle (97% on seda viimase aasta jooksul sageli või mõnikord tundnud) ning on rahul oma pereeluga (91%). Samas tunneb arvestatav hulk lapsevanematest aeg-ajalt vajadust saada rohkem aega iseendale (49% on seda sageli või mõnikord viimase aasta jooksul tundnud), on stressis või masenduses (43%), vajab abi ja tuge (30%) või tunneb, et lapsevanemaks olemise roll käib üle jõu (16%) (Joonis 19).

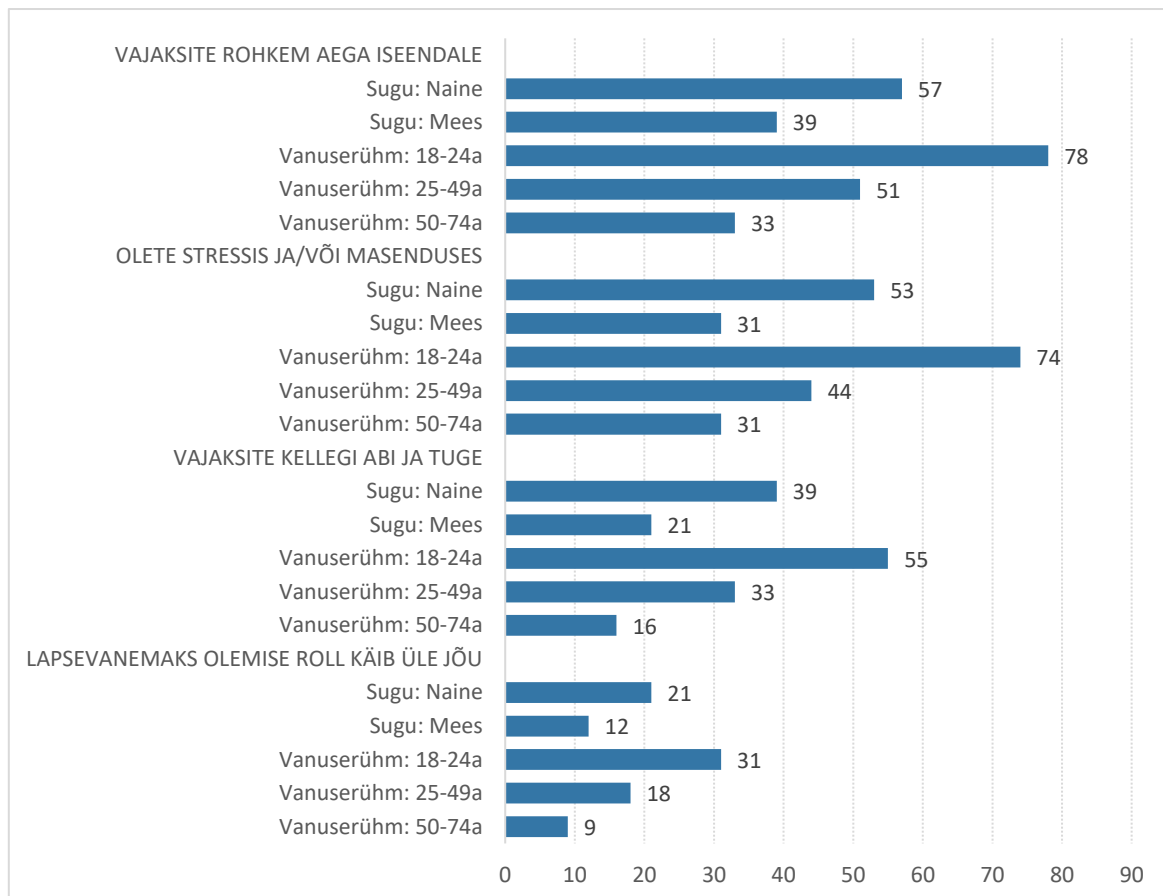
JOONIS 19. KUI SAGELI OLETE LAPSEVANEMANA TUNDNUD VIIMASE AASTA JOOKSUL, ET TÄISKASVANUD, LAPSEVANEMAD, 2018 (%)

Naised tunnetavad nii rõõmu oma laste üle kui ka vanemlusest tulenevat stressi oluliselt sagedamini kui mehed. Nii rõõmustab 94% emadest sageli oma laste üle, samal ajal kui isadest tunneb nii 86%. Samal ajal tunnistab üle poole emadest, et on viimase aasta jooksul tundnud sageli või mõnikord stressi ja/või masendust (53%) ning et vajaks rohkem aega iseenda jaoks (57%) (Joonis 20). Isadest on sageli või mõnikord tundnud stressi ja/või masendust 31% ning vajadust rohkem aega iseendale 39%. Naised on meestest sagedamini tundnud ka vajadust abi ja toe järele ning seda, et lapsevanemaks olemine käib üle jõu.

Lapsevanemaks olemisega seonduv **stress väheneb vanusega**. Näiteks kui 18-24aastastest lapsevanematest on viimase aasta jooksul sageli või mõnikord tunnetanud stressi ja/või masendust 74%, siis 25-49aastastest on nii vastanud 44% ja 50-74aastastest 31%. Nooremad lapsevanemad, kellel on enamasti ka nooremas eas lapsed, tunnevad sagedamini, et vajaksid iseendale rohkem aega ning abi ja tuge.

JOONIS 20. KUI SAGELI OLETE LAPSEVANEMANA TUNNUD VIIMASE AASTA JOOKSUL, ET VASTANUD „SAGELI“ VÕI „MÕNIKORD“. TÄISKASVANUD, LAPSEVANEMAD, SOO JA VANUSE JÄRGI, 2018 (%)

5.2.4. Nõu ja abi vajadus

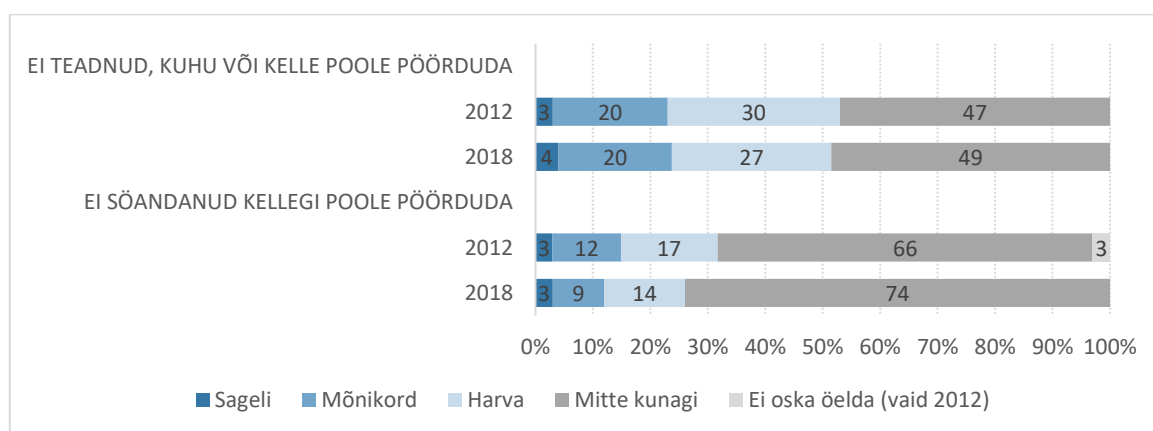
„Laste ja perede arengukava 2012-2020“ üheks strateegiliseks eesmärgiks on lapsevanematele vajaliku toe pakkumine laste kasvatamisel ja vanemaks olemisel. Selle eesmärgi täitmise üheks indikaatoriks on

lapsevanemate teadmatus, kust laste kasvatamisega seotud küsimuste või probleemi korral nõu ja abi küsida ning see näitaja oli Euroopa Sotsiaaluuringu põhjal 2010. aastal Eesti lapsevanemate seas 44%⁹.

2018. aastal on **ligi veerand lapsevanematest (24%) kogenud viimase aasta jooksul mõnikord või sageli olukordi, kus nad tunnevad, et vajavad nõu ja abi, kuid ei tea, kelle poole pöörduda** (Joonis 21). Veidi enamad – 27% lapsevanematest – on seda kogenud harva ning pea pooltel (49%) pole sellist olukorda viimase aasta jooksul tekkinud. Seega on lastevanemate osakaal, kes on tundnud, et vajaks nõu või abi, kuid ei tea, kuhu või kelle poole pöörduda, kokku 51% ning **võrreldes 2012. aasta uuringuga on see näitaja jäänud samale tasemele**. Võrreldes aga ülalmainitud „Laste ja perede arengukavas 2012–2020“ toodud indikaatoriga 2010. aasta kohta, on lapsevanemate teadmatus, kust laste kasvatamisega seotud küsimuste või probleemi korral nõu ja abi küsida, veidi kasvanud.

Enamasti ei takerdu abi otsimine lapsevanema julguse taha abi küsida. **2018. aastal ütleb vaid neljandik (26%) lapsevanematest, et on lapsevanemana viimase aasta jooksul kogenud olukordi, kus vajaksid nõu ja abi, kuid ei söandanud kellegi poole pöörduda**, sh 12% on nii tundnud sageli või mõnikord. Võrreldes kuue aasta tagase ajaga on lapsevanemate osakaal, kes ei julge abi küsida, veidi kahanenud (siis ei söandanud abi küsida 32% lapsevanematest), kuid kuna toona oli antud küsimusele võimalik vastata ka „ei oska öelda“ ning selle vastusevariandi valis 3% lapsevanematest, ei ole muutuse suurust võimalik adekvaatselt hinnata (Joonis 21).

JOONIS 21. KUI SAGELI OLETE VIIMASE AASTA JOOKSUL LAPSEVANEMANA KOGENUD OLUKORDI, KUS TUNNETE, ET VAJAKSITE NÕU JA ABI, KUID TE EI TEADNUD Kuhu VÕI KELLE POOLE PÕÖRDUDA VÕI EI SÖANDANUD KELLEGI POOLE PÕÖRDUDA? TÄISKASVANUD, LAPSEVANEMAD, 2012 JA 2018 (%)

Ligi veerand (24%) lapsevanematest on tundnud (kas sageli, mõnikord või harva), et vajaksid abi, ent ei tea kuhu või kelle poole ega ka söanda kellegi poole pöörduda. Veidi üle poole (53%) lapsevanematest on tundnud (sageli, mõnikord või harva) kas teadmatust, kuhu või kelle poole pöörduda või ei ole söandanud kellegi poole pöörduda.

Silmatorikavad erinevused ilmnevad abi küsimises lapsevanema **soo ja vanuse lõikes**. Nimelt tunnevad naised oluliselt sagedamini (32% vastanud „mõnikord“ või „sageli“), et vajavad nõu ja abi, kuid ei tea, kelle poole pöörduda kui mehed (15% vastanud „mõnikord“ või „sageli“). Vanuse kasvades

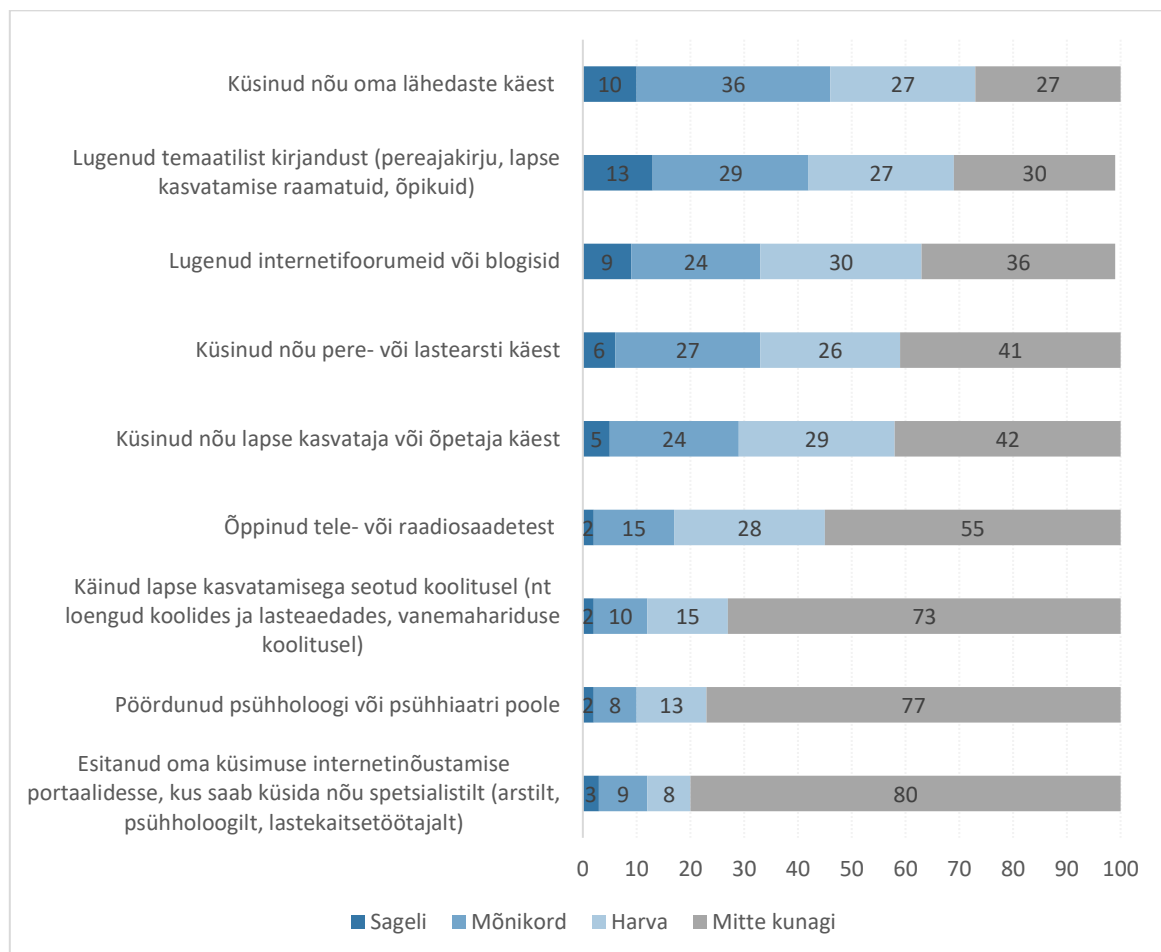
⁹ Osakaal lapsevanematest, kes on viimase aasta jooksul kogenud, et vajaksid lapsevanemana nõu ja abi, kuid ei tea kuhu/ kelle poole pöörduda

lapsevanemate teadmatus selles osas, kelle poole abivajadusel pöörduda, aga ka pelgus abi küsimise ees, väheneb. Näiteks kui 18-24aastastest lapsevanematest 57% ei ole sageli või mõnikord teadnud, kelle poole abi saamiseks pöörduda, siis 25-49aastaste seas oli nii tundnud lapsevanemaid 22%. Samuti kui 18-24aastastest lapsevanematest 29% pole sageli või mõnikord sõandanud abi küsida, siis vanematest vanuserühmadest pole sageli või mõnikord sõandanud abi küsida 11%.

Küsitlusuuringus uuriti ka täpsemalt, kui sageli küsivad alaealiste laste vanemad nõu erinevate laste kasvatamisega seotud teemade – laste korrale kutsumise, arendamise, toitumise, hügieeni ja suhete – osas ning kellelt või millistest kohtadest kõige enam nõu küsitakse.

Kõige enam eelistatakse lapse kasvatamisega seoses nõu küsida oma lähedaste käest või lugeda temaatilist kirjandust (pereajakirjad, lapse kasvatamise raamatud, õpikud). Lähedastelt on viimase aasta jooksul sageli või mõnikord nõu küsinud 46% ja mitte kordagi 27% lapsevanematest. Temaatilisest kirjandusest on sageli või mõnikord abi otsinud 42% ning mitte kunagi 30% lapsevanematest. Võrdlemisi palju loetakse abi saamiseks ka internetifoorumeid ja blogisid või küsitakse nõu pere- või lastearstilt ning lapse kasvatajalt või õpetajalt (vt Joonis 22).

JONIS 22. KUI SAGELI OLETE VIIMASE AASTA JOOKSUL LAPSE KASVATAMISE OSAS, NÄITEKS KORRALE KUTSUMISE, ARENDAMISE, TOITUMISE, HÜGIEENI JA SUHETE OSAS NÕU JA ABI SAAMISEKS KASUTANUD JÄRGMISI VIISE? TÄISKASVANUD, LAPSEVANEMAD, 2018 (%)

Kõige harvem on abi saamiseks esitatud küsimusi internetinõustamise portaalides, kus saab nõu küsida oma ala professionaalidelt – nii on viimase aasta jooksul vähemalt korra toiminud viiendik (20%) lapsevanematest. Vähem levinud on ka pöördumine psühholoogi või psühhiaatri poole (23% on teinud seda vähemalt ühel korral) ning osalemine lapse kasvatamisega seotud koolitusel (27% on teinud seda vähemalt ühel korral).

Abi otsimise allikates esinevad statistiliselt olulised **erinevused lapsevanema soo, koduse keele, vanuse ja haridustaseme lõikes**. Pea kõiki nimetatud abi otsimise allikaid kasutavad naised sagedamini kui mehed. Samuti otsivad muu koduse keelega lapsevanemad lapse kasvatamisel joonisel 22 toodud allikatest abi üldiselt sagedamini kui kodus peamiselt eesti keelt kõnelevad lapsevanemad. Näiteks on muu koduse keelega lapsevanemad viimase aasta jooksul küsinud sagedamini nõu oma lähedastelt (80% on teinud seda vähemalt korra), pöördunud psühholoogi või psühhiaatri poole (vastavalt 32%), lugenud temaatilist kirjandust (vastavalt 78%) või esitanud oma küsimuse internetinõustamise portaalidesse, kus saab küsida nõu spetsialistilt (arstilt, psühholoogilt, lastekaitsetöötajalt) (vastavalt 32%) kui eesti koduse keelega lapsevanemad, kellest viimase aasta jooksul on antud tegevusi abi saamiseks teinud vähemalt korra vastavalt 71%, 20%, 67% ja 16%. Vaid laste kasvatamisega seotud koolitustel on kodus peamiselt eesti keelt rääkivad lapsevanemad muu koduse keelega lapsevanematest veidi sagedamini käinud.

Nooremad lapsevanemad kasutavad nimetatud abi otsimise allikaid üldiselt sagedamini kui vanemas eas lapsevanemad. Olulised erinevused ilmnevad nõu küsimises oma lähedastelt või pere- ja lastearstilt, aga ka abi otsimises internetifoorumitest ja blogidest. Näiteks on 18-24aastasest lapsevanematest 90% viimase aasta jooksul vähemalt korra küsinud lapse kasvatamises nõu oma lähedastelt ja 78% oma pere- või lastearstilt, samas kui 25-49aastastest on nii talitanud vastavalt 75% ja 63% ning 50-74aastastest vastavalt 62% ja 42%. Internetifoorumeid ja blogisid on viimase aasta jooksul lugenud 92% 18-24aastastest, 66% 25-49aastastest ning 48% 50-74aastastest lapsevanematest.

Põhiharidusega lapsevanemate jaoks on oluliseks nõu saamise kohaks pere- või lastearst – viimase aasta jooksul on vähemalt korra küsinud abi pere- või lastearstilt 80% põhiharidusega, 54% keskhariidusega ning 61% kõrghariidusega lapsevanematest. Samas kasutavad kõrghariidusega lapsevanemad oluliselt sagedamini abi otsimiseks temaatilist kirjandust – nii talitas viimase aasta jooksul vähemalt korra 83% kõrghariidusega, 64% keskhariidusega ning 67% põhiharidusega lapsevanematest.

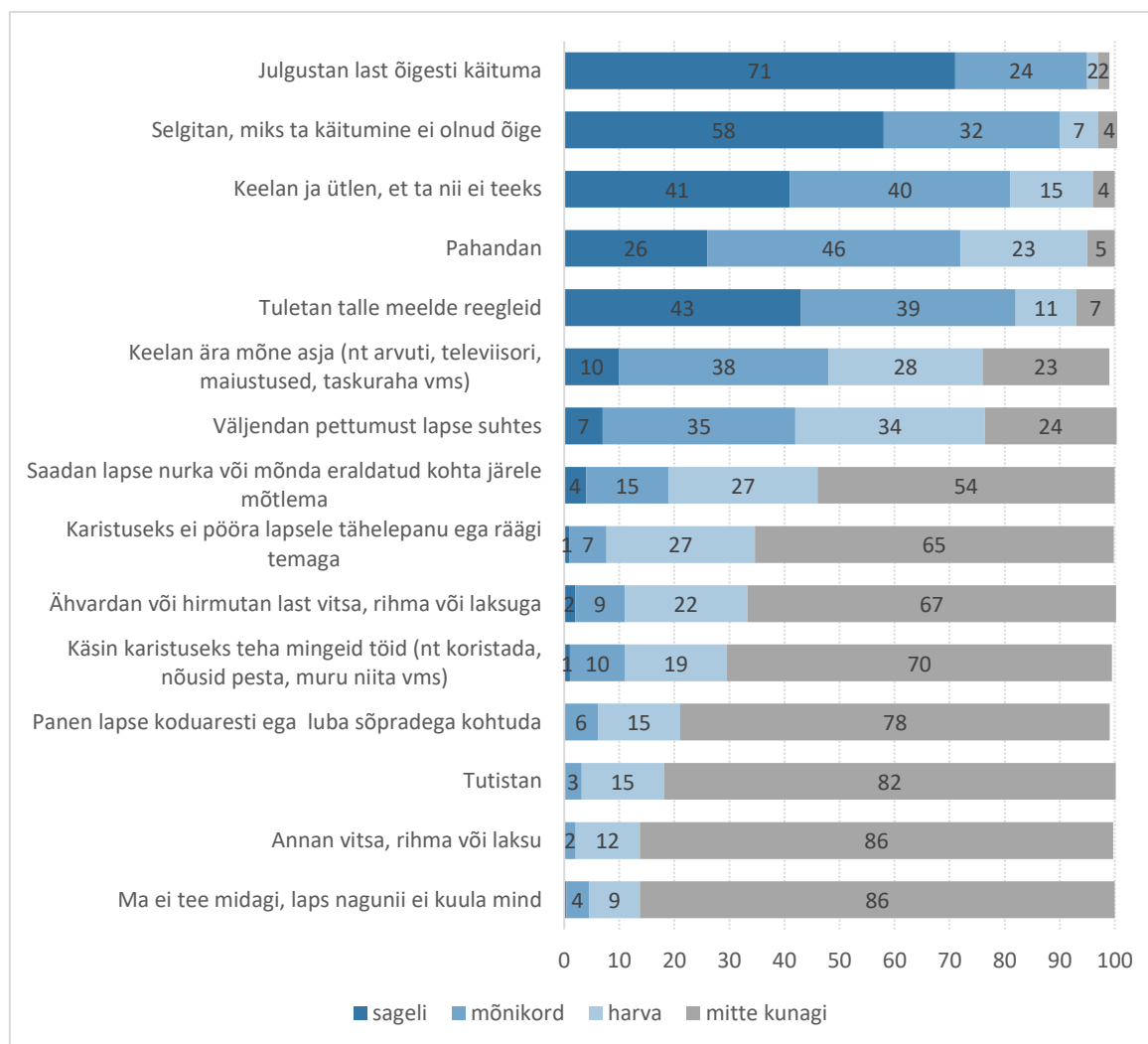
5.3. Laste distsiplineerimine

5.3.1. Distsiplineerimisviisid

Lisaks rakendatavatele vanemlusstiilidele ja lapsevanemate teadmistele laste kasvatamisega seotud valdkondades uuriti nii lapsevanematelt kui lastelt levinumate distsiplineerimismeetodite kohta. Lapsevanematelt küsiti, kuidas nad on küsitlusele eelnenud aasta jooksul toiminud, kui laps ei kuula sõna või ei käitu nii, nagu vanem sooviks. **Kõige levinumaks käitumisviisiks on lapse julgustamine õigesti käituma** – nõnda toimis küsitlusele eelnenud aasta jooksul 98% lapsevanematest (Joonis 23). Väga levinud on lapsele selgitamine, miks ta käitumine ei olnud õige (96%), aga ka keelamine (96%), pahandamine (95%) ja reeglite meelde tuletamine (93%).

Kuigi lapse igasugune väärkohtlemine on seadusega keelatud¹⁰ ning **füüsiline karistamine** on üks vähem levinumaid lapsevanemate toimumisviise olukorras, kus laps ei kuula sõna või ei käitu soovitud, **kuulub see siiski ligi viiendiku lapsevanemate distsiplineerimispagasisse**. Nimelt on küsitlusele eelnenud aasta jooksul 18% lapsevanematest oma last tutistanud ning 14% andnud vitsa, rihma või laksu. Kolmandik (33%) lapsevanematest on lapse korrale kutsumiseks ähvardanud või hirmutanud last vitsa, rihma või laksu andmisega.

JONIS 23. PALUN MÕELGE VIIMASELE AASTALE (12 KUUD). KUI SAGELI OLETE OLUKORRAS, KUI TEIE LAPS EI KUULA SÕNA VÕI EI KÄITU NII NAGU SOOVITE, TEINUD JÄRGNEVAT? TÄISKASVANUD, 2018 (%)

Võrreldes 2012. aasta uuringu tulemustega on enim kasutatavad distsiplineerimisviisid sarnased, kuid kuna küsimuse sisu ja meetodika on veidi muutunud, ei ole distsiplineerimismeetodite kasutamise muutust ajas võimalik täpsemalt analüüsida. 2012. aastal toimus küsitlemine silmast-silma intervjuuna, st küsimusi esitas ja vastuseid registreeris küsitaja. 2018. aastal toimus küsitlus isetäidetava

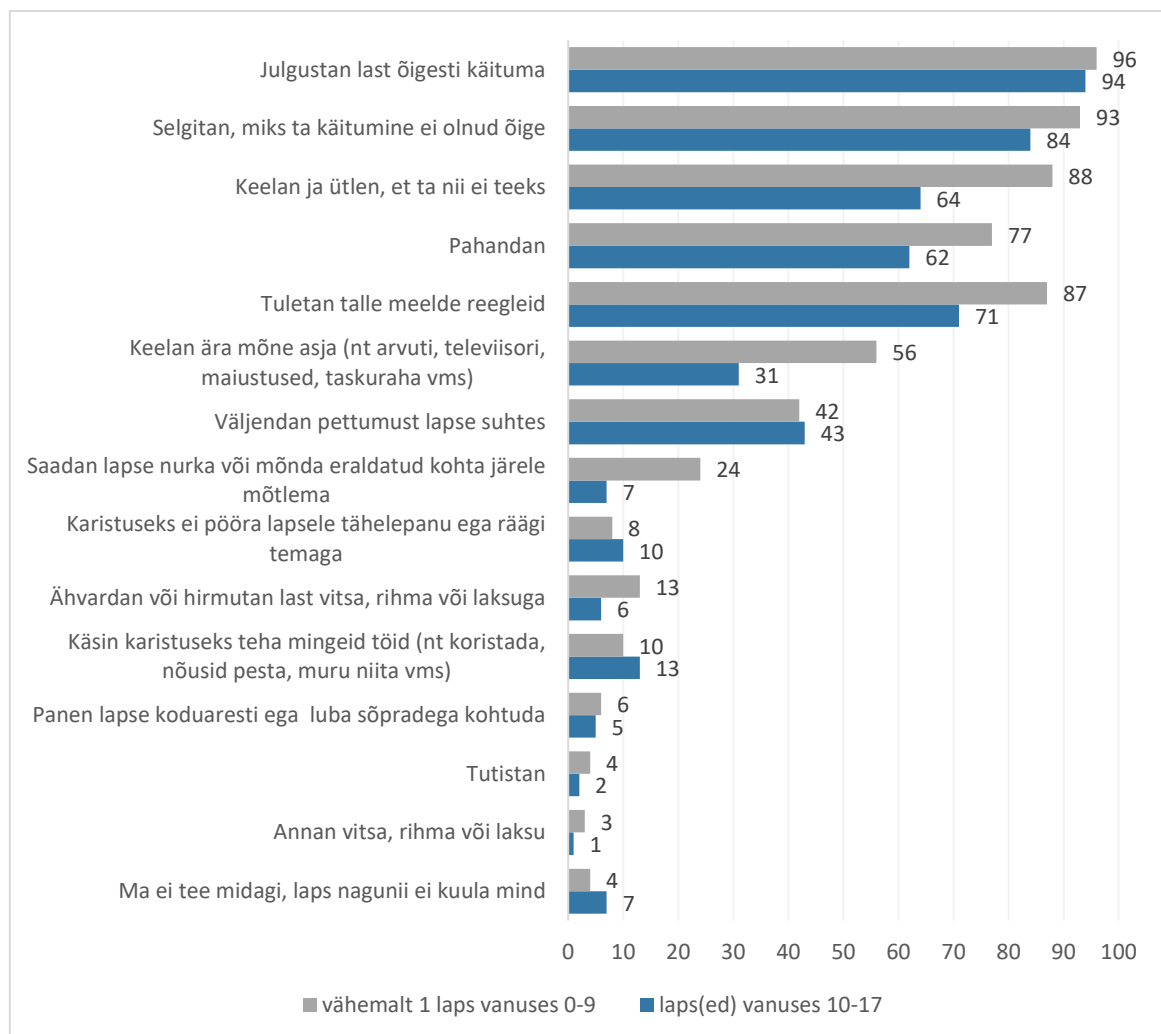
¹⁰ Lastekaitseaduse §24 keelab lapse vaimse, emotsionaalse, kehalise ja seksuaalse väärkohtlemise, sh lapse alavääristamise, hirmutamise ja kehalise karistamise

elektroniilise küsimustiku abil, mis võimaldab vastajale suuremat privaatsust ning vähendab seetõttu tundlike küsimuste puhul ka sotsiaalselt soovitatavate (ilustatud) vastuste andmist. Lisaks küsiti kasvatusviiside kohta erinevalt: 2012. aasta uuringus paluti nimetada kolm sagedamini kasutusel olevat distsiplineerimisviisi, 2018 aga oli võimalus valida iga distsiplineerimisviisi kasutuse sagedus.

Füüsilise karistamise all eristub lapse korrale kutsumise meetodina erinevate taustatunnuste lõikes vaid tutistamine. Teistest sagedamini on last küsitlusele eelnenud aasta jooksul **tutistanud eesti koduse keelega, nooremas vanuses ning kuni põhiharidusega lapsevanemad**. Vitsa, rihma või laksu andmise osas erinevate taustatunnuste alusel statistiliselt olulisi erinevusi analüüsis ei eristu, küll aga esinevad mõningad erisused vitsa, rihma või laksuga ähvardamises või hirmutamises. Seda on teinud viimase aasta jooksul sagedamini eesti keelest erineva koduse keele ja kuni põhiharidusega lapsevanemad.

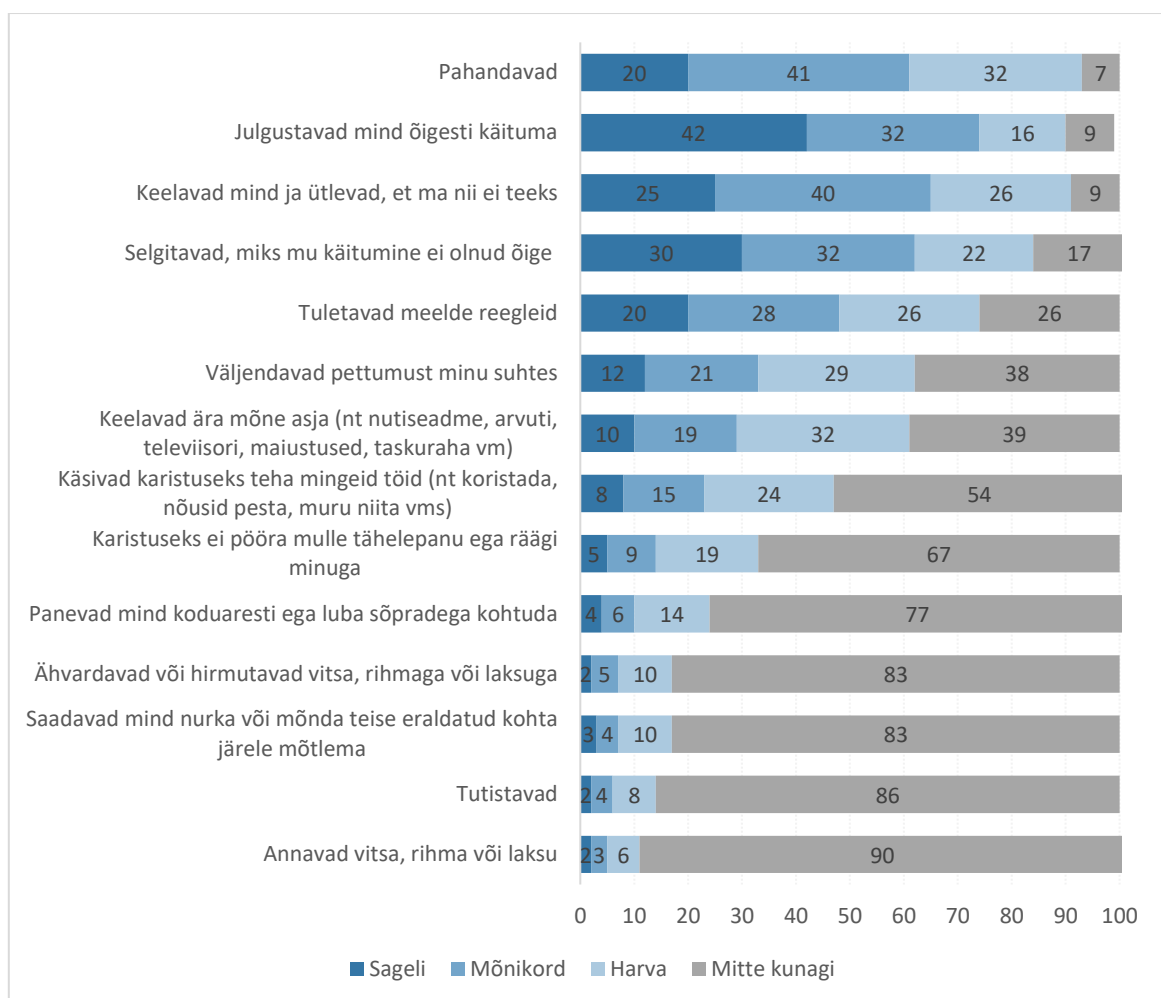
Lapsevanemate kasutatud distsiplineerimise meetodite juures tuleb silmas pidada, et nende kasutamise sagedus on erinevas vanuses laste puhul erinev. Näiteks vanemate laste puhul kasutatakse peaaegu kõiki distsiplineerimise võtteid harvem kui nooremate laste puhul (Joonis 24).

JOONIS 24. PALUN MÕELGE VIIMASELE AASTALE (12 KUUD). KUI SAGELI OLETE OLUKORRAS, KUI TEIE LAPSE EI KUULA SÕNA VÕI EI KÄITU NII NAGU SOOVITE, TEINUD JÄRGNEVAT? VASTANUD "SAGELI" VÕI "MÕNIKORD". TÄISKASVANUD, LAPSE/LASTE VANUSE JÄRGI, 2018 (%)

Ka lastelt küsiti, mida on nende vanemad (või teised täiskasvanud, kellega laps koos elab) teinud, kui laps ei kuula sõna või ei käitu nii, nagu vanemad soovivad. Sarnaselt lapsevanematega on laste hinnangul **kõige levinumaks distsiplineerimisviisiks julgustamine õigesti käituma**, mida koges sageli või mõnikord 74% lastest. 62% on sageli või mõnikord kogenud selgitamist, miks nende käitumine ei olnud õige ning 61% on sageli või mõnikord kogenud pahandamist. Viimase aasta jooksul on vähemalt korra saanud vitsa, rihma või laksu kümnendik (10%) lastest ning tutistamist on kogenud 14% lastest (Joonis 25). Kuigi 2012. uuringu meetodika oli distsiplineerimismeetodite küsimuse puhul veidi erinev, võib hinnanguliselt öelda, et levinumad distsiplineerimismeetodid ning füüsilise karistamise levik pole eriti muutunud.

JOONIS 25. MÕTLE VIIMASE AASTA PEALE. MIDA ON SU VANEMAD (VÕI TEISED TÄISKASVANUD, KELLEGA SA KOOS ELAD) TEINUD, KUI SA EI KUULA SÕNA VÕI EI KÄITU NII, NAGU NAD SOOVIVAD? LAPSED, 2018 (%)

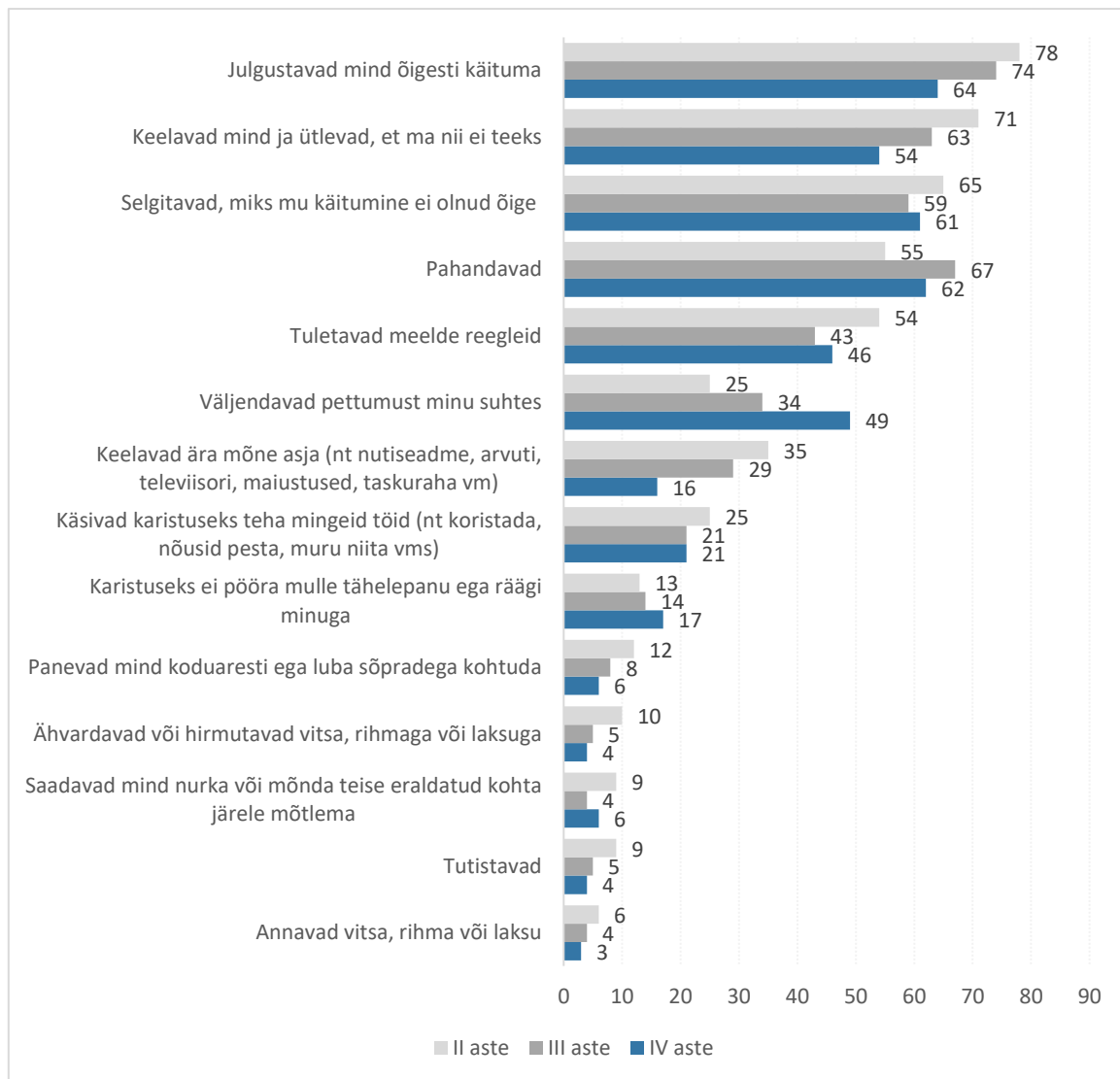

Laste poolt kogetud karistamisviisid erinevad mõneti **soo, koduse keele ja lapse vanuse** lõikes. Soo lõikes esinesid erinevused n-õ karmimate distsiplineerimismeetodite puhul nagu mõne asja ära keelamine, koduaresti panemine ning füüsiline karistamine või sellega ähvardamine, kusjuures poisid kogevad kõiki nimetatud karistamisviise sagedamini kui tüdrukud (vt ka Lisa 5, Joonis 1). Koduse keelena eesti keelt kõnelevad lapsed kogevad muu koduse keelega lastest sagedamini julgustamist, keelamist, pahandamist ning mõne lapsele olulise asja ära keelamist, samas kui muu koduse keelega lapsed

kogevad sagedamini selgitamist, miks käitumine polnud õige, reeglite meelde tuletamist ning pettumuse väljendamist oma vanemate poolt (vt ka Lisa 5, Joonis 2).

Kõige suuremad erinevused distsiplineerimisviisides on aga lapse vanuse lõikes (Joonis 26). Kui enamikke nimetatud distsiplineerimisviise kogevad kõige enam 4.-6. klasside lapsed, siis gümnaasiuminoored kogevad teistest rohkem näiteks enda suhtes pettumuse väljendamist ning karistamisviisi, kus vanem ei pööra lapsele tähelepanu ega räägi temaga. 7.-9. klasside lapsed kogevad teistest sagedamini pahandamist.

JONIS 26. MÕTLE VIIMASE AASTA PEALE. MIDA ON SU VANEMAD (VÕI TEISED TÄISKASVANUD, KELLEGA SA KOOS ELAD) TEINUD, KUI SA EI KUULA SÕNA VÕI EI KÄITU NII, NAGU NAD SOOVIVAD? VASTANUD "SAGELI" VÕI "MÕNIKORD". LAPSED, KOOLIASTME JÄRGI, 2018 (%)

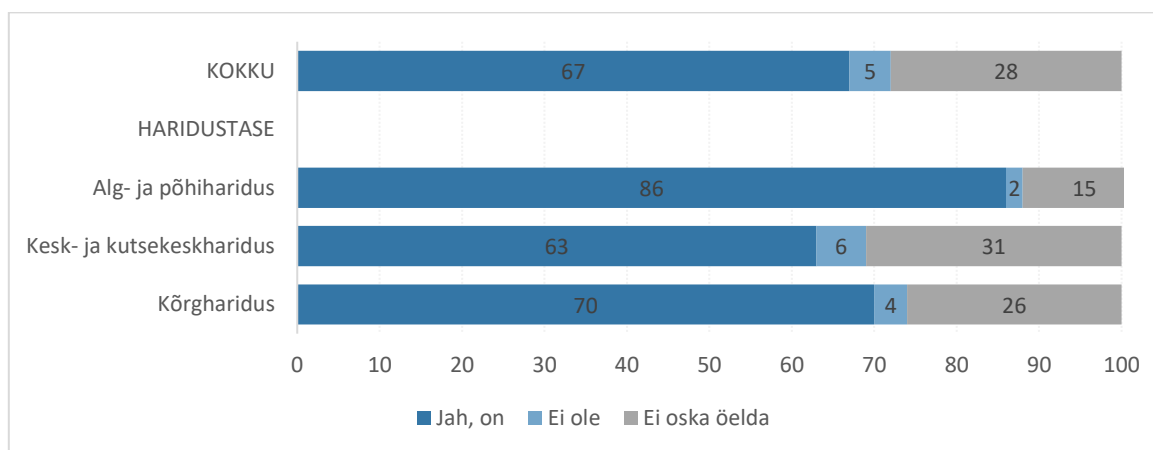

5.3.2. Täiskasvanute hoiakud laste füüsilise karistamise osas

Uue lastekaitseseaduse jõustumisega 2016. aasta alguses keelustati Eestis laste füüsiline karistamine. Pea kaks kolmandikku (67%) Eesti täiskasvanud elanikkonnast on teadlik, et laste füüsiline

karistamine on seadusega keelatud, 5% arvab, et ei ole ning 28% ei oska sellele küsimusele vastata. Analüüsi tulemused ei näita statistiliselt olulist erinevust soo, koduse keele, vanuse ega lapsevanemaks olemise lõikes. Vaid haridustasemeti esinevad mõningad erinevused, kus **alg- või põhiharidusega inimesed teavad kõige sagedamini (86%), et laste füüsiline karistamine on seadusega keelatud**, neile järgnevad kõrgharidusega (70%) ja kesklaridusega (63%) täiskasvanud elanikud. Samuti on kesk- ning kõrgharidusega inimeste seas alg- ja põhiharidusega inimestest rohkem neid, kes ei tea, kas füüsiline karistamine on keelatud või mitte (Joonis 27).

JOONIS 27. KAS LAPSE FÜÜSILINE KARISTAMINE ON EESTIS SEADUSEGA KEELUSTATUD? TÄISKASVANUD, HARIDUSTASEME JÄRGI, 2018 (%)

„Laste ja perede arengukava 2012-2020“ üheks strateegiliseks eesmärgiks on lapsevanematele vajaliku toe pakkumine laste kasvatamisel ja vanemaks olemisel. Selle eesmärgi täitmise üheks indikaatoriks on laste füüsilise karistamise aktsepteerimine lapsevanemate poolt ning see näitaja oli Euroopa Sotsiaaluuringu põhjal 2010. aastal Eestis 40%¹¹.

2018. aastal on kolmandik (33%) täiskasvanutest pigem nõus ja kümnendik (9%) täiesti nõus, et teatud olukordades on laste füüsiline karistamine (löömine, tutistamine, näpistamine või mis tahes muul viisil valu või ebameeldivuse tekitamine) vajalik ja mõistetav kasvatusvahend (Joonis 28). Sealjuures ei erine oluliselt alaealiste laste vanemate (42% pigem või täiesti nõus) ja ülejäänud täiskasvanud elanikkonna (41% pigem või täiesti nõus) hoiakud. Võrreldes 2012. aastal läbi viidud uuringu tulemustega on hoiakud laste füüsilise karistamise osas muutunud veidi sallivamaks ning võrreldes „Laste ja perede arengukava 2012-2020“ samasisulise indikaatoriga ilmneb, et füüsilise karistamise aktsepteerimine Eesti lapsevanemate seas ei ole võrreldes 2010. aastaga vähenenud. Samas tuleb varasemate uuringutega võrdlemisel meele pidada, et tulemused ei ole üks-ühele võrreldavad, kuna antud küsimuse uurimismetoodika on erinevates uuringutes veidi erinev.

Laste füüsilist karistamist sallitakse ja mõistetakse enam kui täiskasvanute vahelist vägivalda. Nimelt sallib täiskasvanute vahelist vägivalda ligi viiendik (19%) täiskasvanud elanikkonnast nõustudes

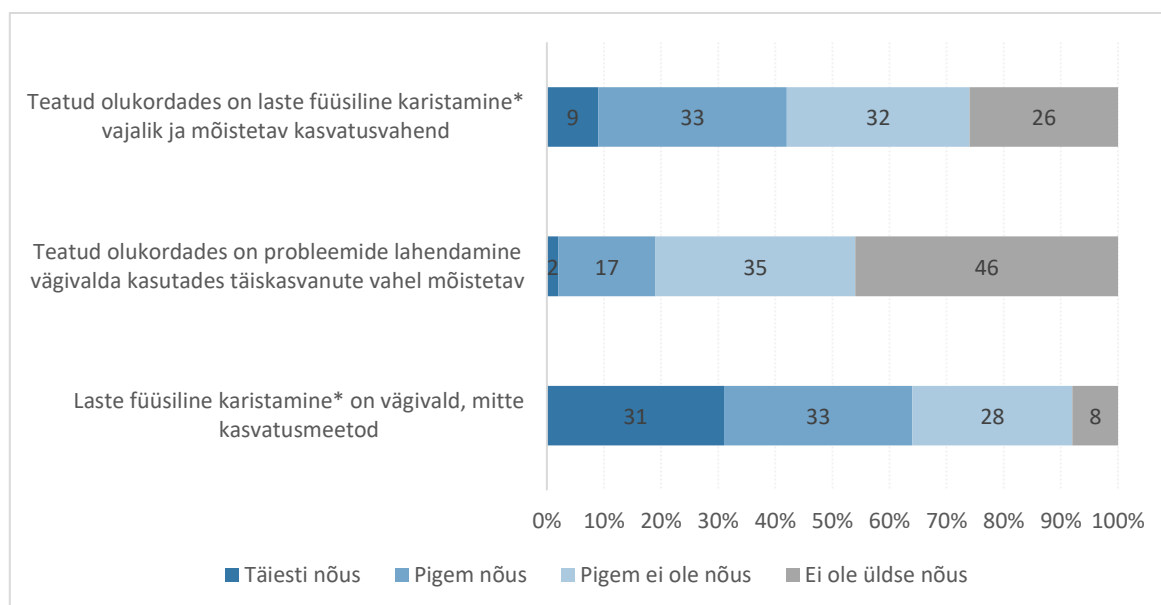
¹¹ Euroopa sotsiaaluuring (2010) tulemuste järgi 40% lapsevanematest vastajaid hindas 5-10 palliga väidet: „Teatud olukorras on laste füüsiline karistamine vajalik ja õigustatud kasvatusmeetod“ (10-pallisel skaalal vastanud 5-10 palli, kus 1 pall tähistas „ei ole üldse nõus“ ja 10 palli „täiesti nõus“)

(vastates „pigem nõus“ või „täiesti nõus“), et teatud olukordades on probleemide lahendamine vägivalda kasutades täiskasvanute vahel mõistetav.

Kui 42% Eesti täiskasvanud elanikest aktsepteerib teatud olukordades laste füüsilist karistamist, siis ligi kaks kolmandikku (64%) täiskasvanutest on pigem või täiesti nõus väitega, et laste füüsiline karistamine on vägivald, mitte kasvatusmeetod. **Sealjuures on arvestatav hulk (22%) täiskasvanuid, kes küll peab laste karistamist vägivallaks, kuid samal ajal leiab, et teatud olukordades on see vajalik ja mõistetav.**

Füüsilise karistamise ja vägivalda sallimises esinevad statistiliselt olulised erinevused soo lõikes. Nimelt on **mehed tunduvalt sallivamad** nii laste füüsilise karistamise (51% pigem või täiesti nõus) kui ka vägivalda abil täiskasvanute vahel probleemide lahendamise (26% pigem või täiesti nõus) osas kui naised (vastavalt 31% ja 11% pigem või täiesti nõustuvad). Kui laste füüsilist karistamist peab vägivallaks 74% naistest, siis meestest arvab nii vaid 54%.

JOONIS 28. KUIVÕRD NÕUSTUTE JÄRGMISTE VÄIDETEGA? TÄISKASVANUD, 2018 (%)

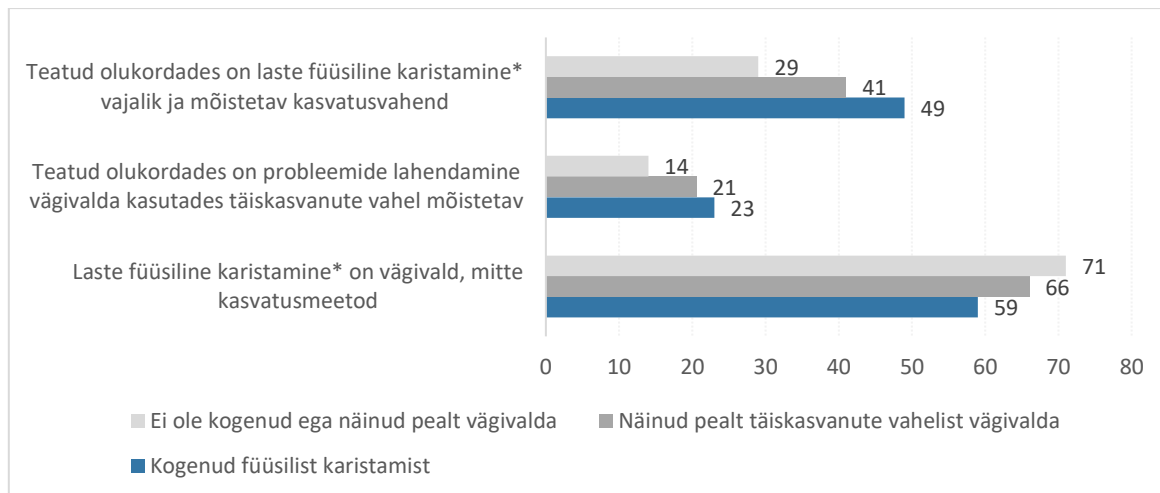
*Füüsilise karistamise all peetakse silmas kasvatuslikul eesmärgil löömist, tutistamist, näpistamist või mis tahes muul viisil valu või ebameeldivuse tekitamist.

Kuna ankeetküsitluses küsiti täiskasvanutelt, kas neid endid on lapsena füüsiliselt karistatud või on nad näinud lapsena pealt täiskasvanute vahelist vägivalda, võimaldab uuring analüüsida, **kas lapsena füüsilist karistamist kogunud täiskasvanud pooldavad füüsilist karistamist ka oma laste kasvatamisel** (vt Joonis 29). Uuringud, mis on püüdnud kaardistada seda, kas ise lapsena kehalist karistamist kogunud vanemad on altimad ka oma lapsi sarnaste meetoditega korrale kutsuma, on andnud vastuolulisi tulemusi – on nii selliseid uuringuid, mille kohaselt selline seos on tugev kui ka uuringuid, mis vanemate lapsepõlvkogemuste ja vanemliku käitumise vahel füüsilise karistamise osas seost ei ole leidnud (Fréchette ja Romano 2017).

Selgub, et lapsena füüsilist karistamist kogunud, täiskasvanute vahelist vägivalda pealt näinud ning kumbagi eelnimetatutest mitte kogunud täiskasvanute hoiakud laste füüsilise karistamise vallas erinevad oluliselt. Näiteks sallivad ligi pooled (49%) ise lapsena füüsilist karistamist kogunud täiskasvanud teatud olukordades laste füüsilist karistamist, samas kui füüsilist karistamist

mittekogenud täiskasvanutest on sellisel seisukohal 29%. Kuna mehed on sagedamini ise lapsena füüsilist karistamist kogenud kui naised (67% meestest vs 56% naistest), on selles valguses ülaltoodud meeste suurem füüsilise karistamise sallimine ootuspärane.

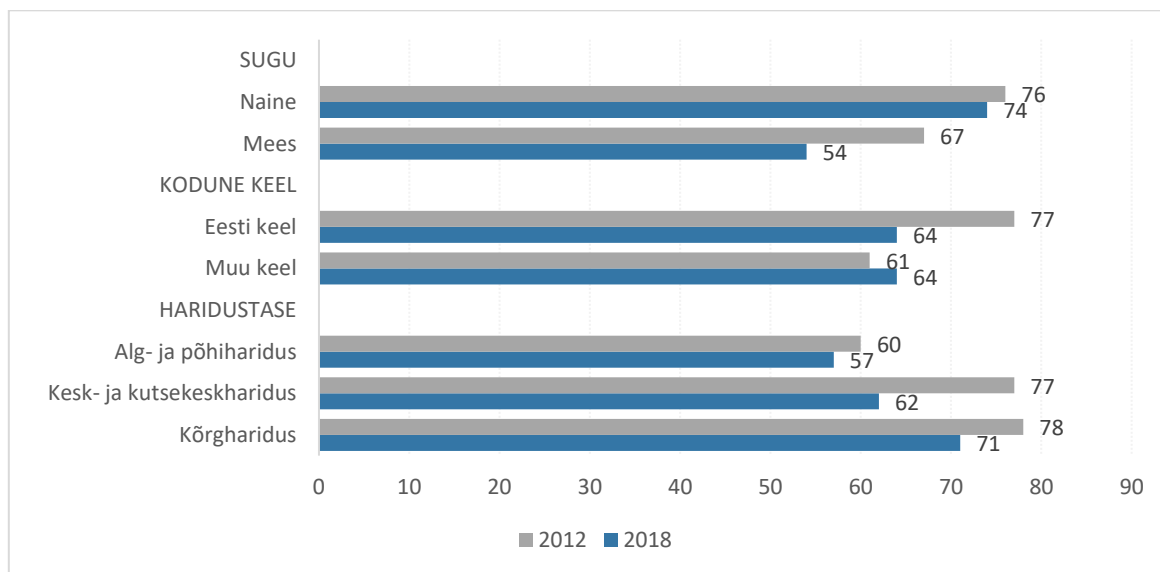
JONIS 29. KUIVÕRD NÕUSTUTE JÄRGMISTE VÄIDETEGA? VASTANUD „PIGEM NÕUS“ VÕI „TÄIESTI NÕUS“. TÄISKASVANUD, FÜÜSILISE KARISTAMISE JA VÄGIVALLAGA KOKKUPUUTUMISE JÄRGI, 2018 (%)

*Füüsilise karistamise all peetakse silmas kasvatuslikul eesmärgil löömist, tutistamist, näpistamist või mis tahes muul viisil valu või ebameeldivuse tekitamist.

Kõrvutades 2018. aasta uuringu tulemusi 2012. aasta tulemustega, selgub, et kui kuue aasta eest pidas laste füüsilist karistamist vägivallaks ja mitte karistusmeetodiks 67% meestest, siis tänaseks on nii arvavate meeste osakaal langenud 54%-le (Joonis 30).

JONIS 30. LASTE FÜÜSILINE KARISTAMINE* ON VÄGIVALD, MITTE KASVATUSMEETOD. VASTANUD "PIGEM NÕUS" VÕI "TÄIESTI NÕUS". TÄISKASVANUD, 2012 JA 2018 (%)

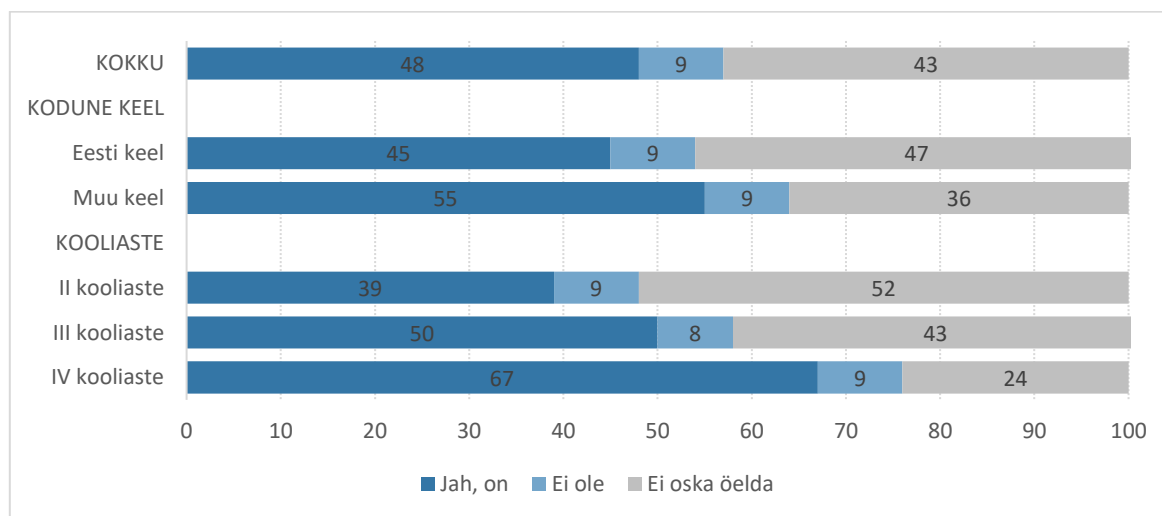
*Füüsilise karistamise all peetakse silmas kasvatuslikul eesmärgil löömist, tutistamist, näpistamist või mis tahes muul viisil valu või ebameeldivuse tekitamist.

Samuti on oluliselt langenud laste füüsilist karistamist vägivaldaks pidamine eesti keelt koduse keelena rääkivate täiskasvanute seas (77% 2012. aastal vs 64% 2018. aastal). Haridustasemeti peavad füüsilist karistamist vägivaldaks varasemast oluliselt harvem kesk- ja kõrgharidusega täiskasvanud. Seega **laste füüsilise karistamise osas on varasemast sallivamad eelkõige mehed, koduse keelena eesti keelt kõnelevad ning kesk- ja kõrgharidusega** täiskasvanud elanikkond.

5.3.3. Laste teadlikkus ja hoiakud laste füüsilise karistamise osas

Ligi pooled (48%) lastest on teadlikud, et laste füüsiline karistamine on seadusega keelatud, samas on pea sama palju (43%) neid, kes ei oska sellele küsimusele vastata (Joonis 31). Neid, kes usuvad, et füüsiline karistamine ei ole keelatud, on 9%. Laste teadlikkus füüsilise karistamise keelamise kohta erineb veidi lapse **koduse keele ja vanuse** lõikes. Näiteks on eesti keelest erineva koduse keelega lapsed veidi teadlikumad (59% teab seda), et laste füüsiline karistamine on seadusega keelatud, kui koduse keelena eesti keelt rääkivad lapsed (44% teab seda), samas kui viimaste seas on oluliselt rohkem neid, kes ei oska sellele küsimusele vastata. Samuti on ilmne, et laste teadlikkus kasvab vanuse kasvades. Nii on 4.-6. klasside lastest umbes pooled (52%) kõhklevad ega tea, kas laste füüsiline karistamine on lubatud või mitte ja pisut üle kolmandiku (39%) teab, et see on seadusega keelatud. III ja IV kooliastmes kasvab teadlike ja kahaneb kõhklevate laste osakaal (vastavalt 50% ja 43% III kooliastmes ning 67% ja 24% IV kooliastmes).

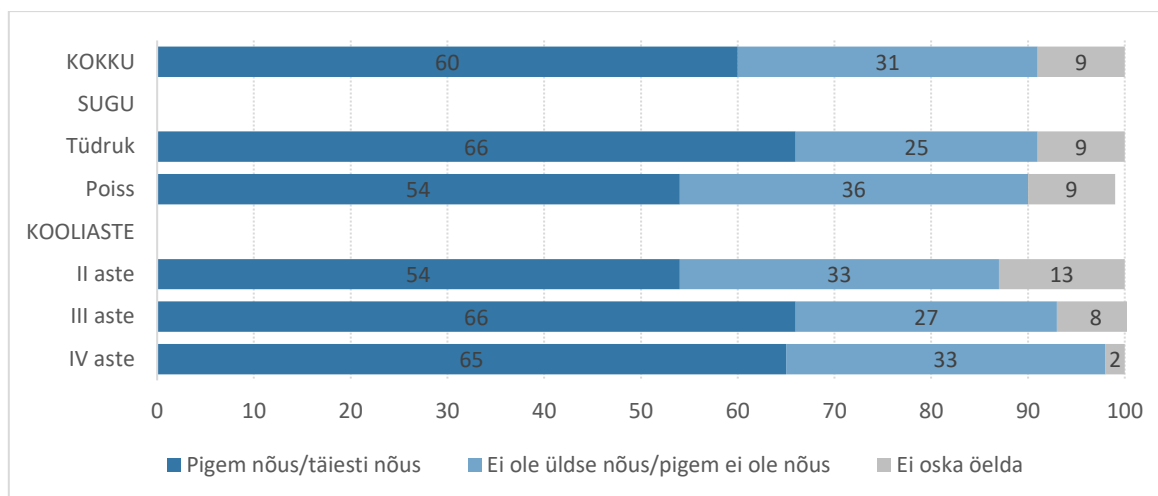
JOONIS 31. KAS LASTE FÜÜSILINE KARISTAMINE* ON EESTIS SEADUSEGA KEELATUD? LAPSED, KODUSE KEELE JA KOOLIASTE JÄRGI, 2018 (%)

* Laste füüsilise karistamise all peetakse silmas löömist, tutistamist või mis tahes muu viisil lastele karistuse eesmärgil valu tekitamist

Ligi 2/3 küsitlusele vastanud lastest leiab, et laste füüsiline karistamine on vägivald, selle väitega ei nõustu pea kolmandik (31%) lastest ning kümnendik ei oska sellele küsimusele vastata (Joonis 32). Füüsilist karistamist peavad sagedamini vägivaldaks tüdrukud (66% on sellega kas pigem või täiesti nõus) kui poisid (54%). Samuti peavad 7.-11. klassi õpilased laste füüsilist karistamist sagedamini vägivaldaks (65-66%) kui 4.-6. klassi õpilased (54%). Samas nooremate laste seas on vanematest rohkem neid, kes ei oska sellele küsimusele vastata.

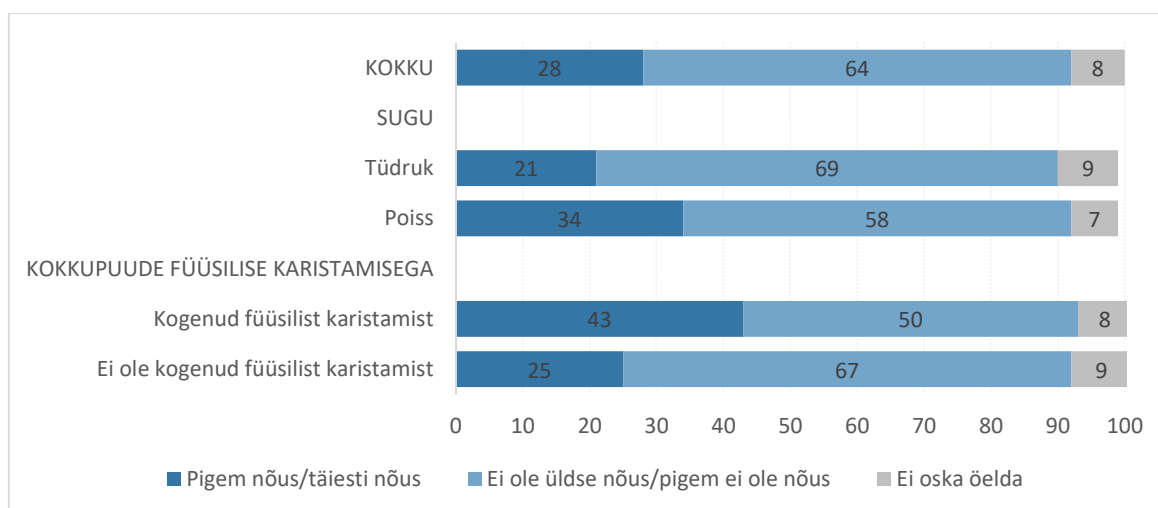
JONIS 32. LASTE FÜÜSILINE KARISTAMINE* ON VÄGIVALD, MITTE KASVATUSMEETOD. LAPSED, SOO JA KOOLIASTME JÄRGI, 2018 (%)

* Laste füüsilise karistamise all peetakse silmas löömist, tutistamist või mis tahes muu viisil lastele karistuse eesmärgil valu tekitamist

Laste füüsilist karistamist peavad teatud olukordades mõistetavaks kasvatusvahendiks veidi üle veerandi (28%) lastest (Joonis 33). Sealjuures nõustuvad poisid selle väitega oluliselt sagedamini (34% on kas pigem või täiesti nõus) kui tüdrukud (21%). Samuti on viimase aasta jooksul tutistamist, vitsa, rihma või laksu andmist kogunud lapsed oluliselt sagedamini nõus (43%), et laste füüsiline karistamine võib mõnes olukorras vajalik ja mõistetav olla kui viimase aasta jooksul füüsilist karistamist mitte kogunud lapsed (25%).

JONIS 33. TEATUD OLUKORDADES ON LASTE FÜÜSILINE KARISTAMINE* VAJALIK JA MÕISTETAV KARISTUSVAHEND. LAPSED, SOO JA FÜÜSILISE KARISTAMISEGA KOKKUPUUTUMISE** JÄRGI, 2018 (%)

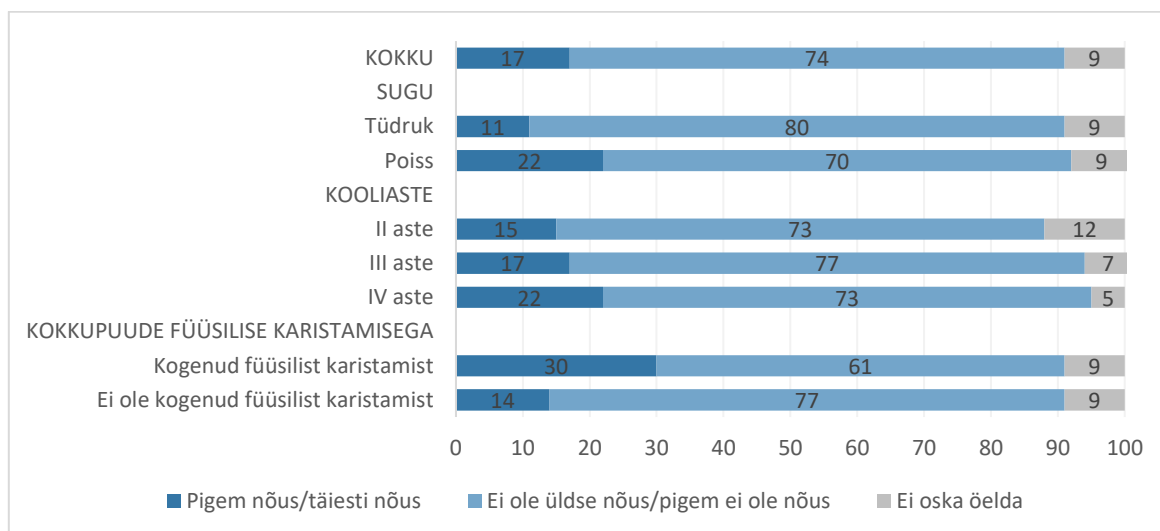

* Laste füüsilise karistamise all peetakse silmas löömist, tutistamist või mis tahes muu viisil lastele karistuse eesmärgil valu tekitamist

**Füüsilise karistamisega kokkupuutunuteks loetakse antud küsimuses lapsi, kes on viimase aasta jooksul kogunud tutistamist, vitsa, rihma või laksu andmist.

Sarnaselt täiskasvanutele sallivad lapsed laste füüsilisest karistamisest tunduvalt vähem täiskasvanute vahelist vägivalda. Veidi alla viiendiku (17%) lastest peab teatud olukordades mõistetavaks täiskasvanute vaheliste probleemide vägivaldset lahendamist (Joonis 34). Taas on tüdrukud selles küsimuses taunivamad kui poisid – kui tüdrukutest oli 11% täiskasvanute vahelist vägivalda puudutava väitega täiesti või pigem nõus, siis poistest nõustus sellega vastavalt 22%. Samuti sallitakse kõrgemates kooliastmetes õppivate ning viimase aasta jooksul tutistada, vitsa, rihma või laksu saanud laste seas täiskasvanute vahelist vägivalda enam kui nooremate õpilaste ning füüsilist karistamist viimase aasta jooksul mitte kogenud laste seas.

JOONIS 34. TEATUD OLUKORDEDES ON PROBLEEMIDE LAHENDAMINE TÄISKASVANUTE VAHEL VÄGIVALDA KASUTADES MÕISTETAV. LAPSED, SOO, KOOLIASTME JA FÜÜSILISE KARISTAMISEGA KOKKUPUUTUMISE* JÄRGI, 2018 (%)

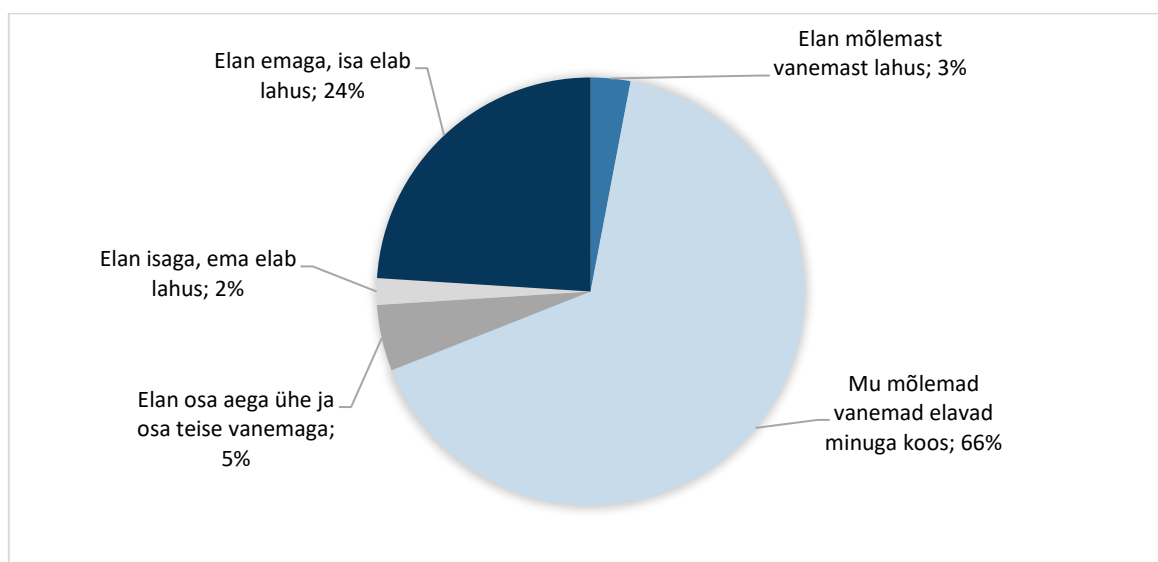

*Füüsilise karistamisega kokkupuutunuteks loetakse antud küsimuses lapsi, kes on viimase aasta jooksul kogenud tutistamist, vitsa, rihma või laksu andmist.

6. Laste ja lahus elavate vanemate suhtlus

Suurem osa Eesti lastest elab koos oma mõlema vanemaga (66%) või oma emaga (24%) ning kümnendikul lastest on mõni teistsugune elukorraldus (Joonis 35). Näiteks 5% lastest elab osa aega ühe ja osa teise vanema juures, 2% elab koos isaga ning 3% elab mõlemast vanemast lahus. Lapsed, kelle koduseks keeleks on eesti keel, elavad veidi harvem (65%) oma mõlema vanemaga koos, kui vene ja muu koduse keelega lapsed (69%). Koduse keelena eesti keelt rääkivate perede seas on samas muu koduse keelega peredest levinum elukorraldus, kus laps elab kordamööda ema ja isa juures – osa ajast ema ja osa isa juures elab 6% eesti koduse keelega ning 2% muu koduse keelega lastest. Erinevused elukorralduses ilmnevad ka soo lõikes, kus poisid elavad tüdrukutest veidi sagedamini mõlema vanemaga koos (vastavalt 69% ja 64%) või kordamööda isa ja ema juures (vastavalt 6% ja 4%), samas kui tüdrukud elavad poistest sagedamini vaid emaga (28% tüdrukutest ning 21% poistest).

JOONIS 35. LASTE PEREMUDELID. LAPSED, 2018 (%)

Nendest lastest, kes elavad oma isast lahus (elab emaga või mõlemast vanemast lahus) valdaval enamikul (76%-l), elab isa mujal, 13% ei tea oma isast ning 11%-l on isa surnud. Lastest, kes elavad lahus oma emast (elab isaga või mõlemast vanemast lahus), elab samuti valdaval enamikul (75%-l) ema mujal, viiendikul (21%-l) on ema surnud ning vaid 5% ei tea oma emast.

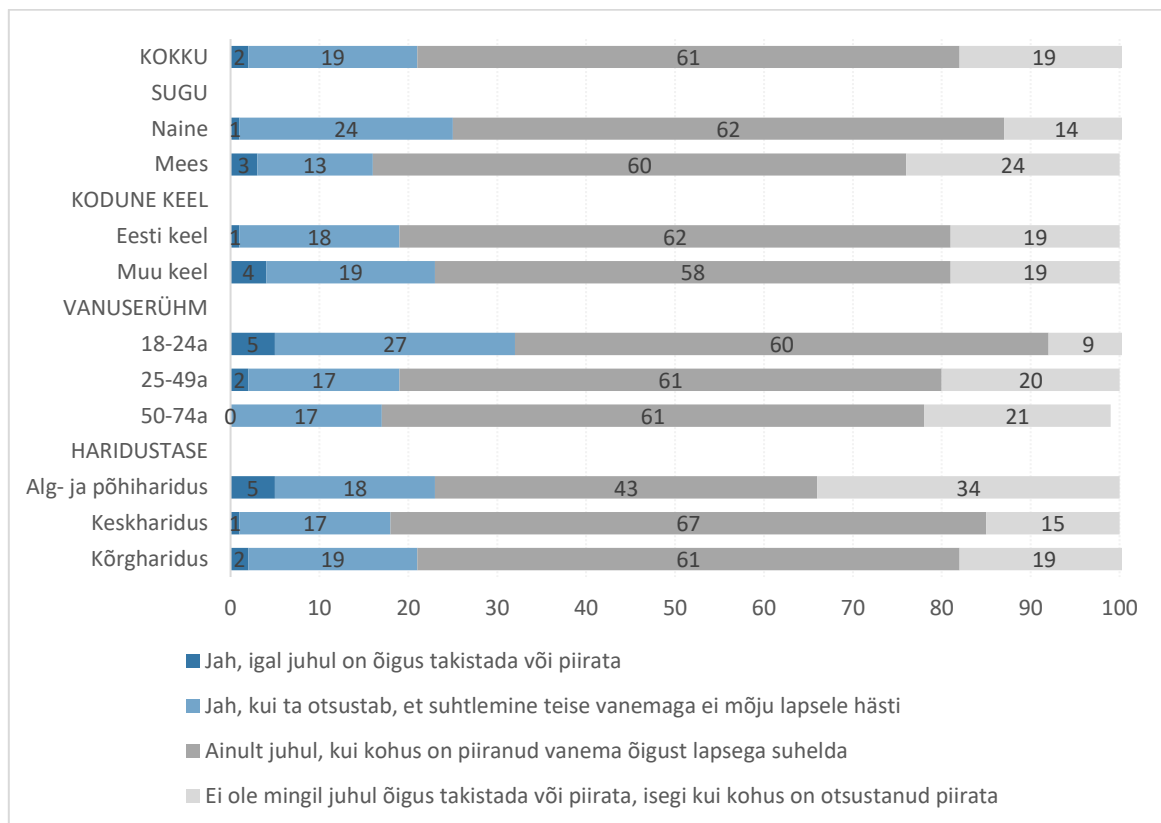
Lapse ja lahus elava vanema suhtlust analüüsitakse järgnevalt kahest aspektist. Esmalt uuritakse, millised on täiskasvanute hoiakud lapse õiguse osas kohtuda lahus elava vanemaga ning seejärel, kui sageli lapsed oma lahus elavate vanematega suhtlevad.

6.1. Täiskasvanute hoiakud lapse ja lahus elava vanema suhtluse osas

Lapse õiguste hulka kuulub õigus säilitada suhted mõlema vanemaga ka juhul, kui vanemad ei ela koos. **Suurem osa Eesti täiskasvanud elanikest on sellest õigusest teadlik** – 93% täiskasvanutest peab seda lapse õiguseks (vt ka ptk 2, Joonis 4). Veidi väiksem osa täiskasvanutest, kuid siiski enam kui pooled, ka toetavad seda õigust – **61% kõigist täiskasvanutest leiab, et juhul, kui vanemad elavad lahus, on ühel**

vanemal õigus piirata või takistada lapse ja teise vanema vahelist suhet vaid siis, kui kohus on piiranud vanema õigust lapsega suhelda ning 19% täiskasvanutest arvab, et vanemal pole mingit õigust piirata või takistada lapsel suhtlemist teise vanemaga. See arvamus langeb kokku sellega, et ligi 89% kõigist vastanutest on pigem või täiesti nõus, et vanemate lahkumineku korral peab andma lastele võimaluse öelda, kelle juures nad soovivad elada. Viiesik kõigist vastanutest (19%) on aga veendunud, et ka kohtu seatud piirangute korral ei ole ühel vanemal mingit õigust lapse suhtlust teise vanemaga piirata. Iga viies vastanu leiab ka, et vanemal on õigus lapse suhtlust eemal elava vanemaga piirata igal juhul või kui ta otsustab, et suhtlus teise vanemaga kahjustab last (vt Joonis 36).

JOONIS 36. KAS JUHUL, KUI VANEMAD ELAVAD LAHUS, ON TEIE ARVATES ÜHEL VANEMAL ÕIGUS TAKISTADA VÕI PIIRATA LAPSE JA TEISE VANEMA VAHELIST SUHTLEMIST? TÄISKASVANUD, 2018 (%)

Kuus aastat tagasi läbi viidud küsitluses oli vastajatel võimalik valida vaid kolme vastusevariandi vahel – vanemal ei ole mingil juhul õigust teise vanemaga suhtlemist piirata või takistada (nii leidis 2012. aastal 61% vastanuist); on õigus takistada juhul, kui vanem leiab, et suhtlus teise vanemaga ei mõju lapsele hästi (30%); igal juhul on õigus takistada või piirata (9%). Kuna küsimuse esitus on erinev, ei ole kahe uuringu tulemusi võimalik võrrelda.

Naised leiavad sagedamini, et üks vanem võib piirata lapse suhtlust teise vanemaga, kui ta leiab, et suhtlemine kahjustaks last (nii arvab 24% naistest ja 13% meestest), samas kui mehed on sagedamini veendumusel, et sellist õigust ei ole vanemal ka juhul, kui kohus on seadnud suhtlemispiirangud (24% meestest ja 14% naistest). Samad seisukohad tingivad erimeelsusi ka **erinevas vanuses, erineva haridustaseme ja koduse keelega täiskasvanute** lõikes. Nii ollakse kõige nooremas vanuserühmas sagedamini seisukohal, et üks vanem võib teisega suhtlemist takistada kas igal juhul või siis, kui ta leiab,

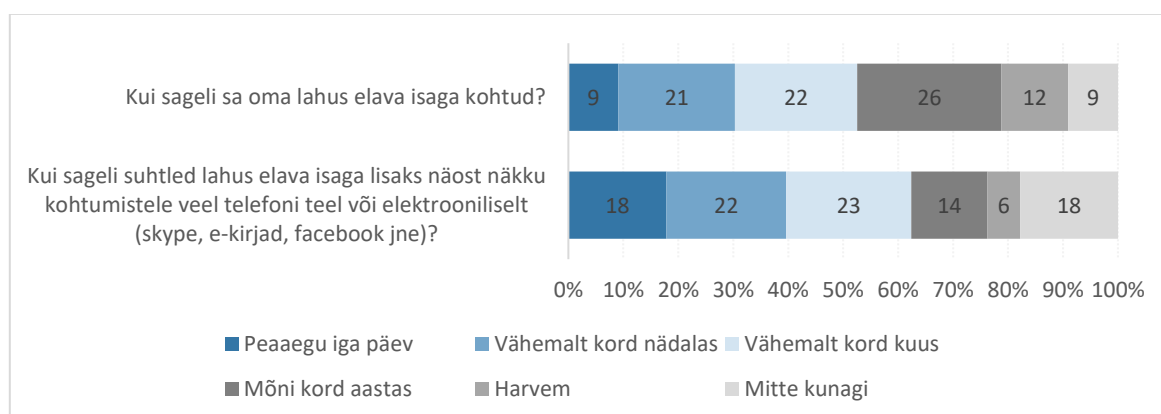
et suhtlus kahjustaks last, keskmises ja vanemas vanuserühmas inimesed on aga noortest sagedamini veendunud, et sellist õigust vanemal mingil juhul ei ole. Põhiharidusega vastajad on kesk- või kõrgharidusega vastajatest sagedamini veendunud, et ühel vanemal ei ole mingil juhul õigust lapse suhtlust teise vanemaga takistada. Need täiskasvanud, kelle koduseks keeleks on eesti keel, on muu koduse keelega täiskasvanutest sagedamini seisukohal, et lapse suhtlemist teise vanemaga on õigus piirata vaid juhul, kui kohus on nii otsustanud (62% eesti ja 58% muu koduse keelega täiskasvanutest toetab seda väidet) ning muud keelt kodus kõnelejad on koduse keelena eesti keelt kõnelejatega võrreldes enam seisukohal, et vanemal on igal juhul õigus lapse suhtlust teise vanemaga piirata (1% vs 4%) (vt Joonis 36).

6.2. Suhtlemine lahus elava vanemaga

Järgnevalt analüüsitakse, kui sageli lapsed oma lahus elava vanemaga suhtlevad ja kohtuvad. Seda küsimust küsiti vaid nendelt lastelt, kes ei ela koos oma isaga, kuid kes teavad oma isa või kelle isa ei ole surnud. Selliseid lapsi oli küsitlusuuringus 235 ehk 21% kõikidest ankeetküsitlusele vastanud lastest. Vähemalt korra nädalas kohtub oma lahus elava isaga ligi kolmandik (30%) lastest ning vähemalt korra kuus veidi üle poole (52%) lastest, kes oma isaga koos ei ela (Joonis 37). Umbes kümnendik (9%) lastest, kelle isa elab mujal, ei kohtu oma isaga kunagi. Võrreldes 2012. aastal läbi viidud uuringuga on kahanenud nende laste osakaal, kes ei näe oma lahus elavat isa kunagi – siis oli neid 20%. Kuna oma emast lahus elavaid lapsi oli küsitletute seas väga vähe (2%), ei võimalda käesolev uuring analüüsida täpsemalt laste suhtluse sagedust oma lahus elava emaga.

Lisaks näost näkku kohtumistele uuriti lastelt, kui sageli nad suhtlevad oma lahus elava isaga telefoni teel või elektrooniliselt. Selgub, et ligi viiendik lastest (18%) suhtleb oma lahus elava isaga telefonitsi või elektroonilisel teel peaaegu iga päev, 22% vähemalt korra nädalas ning 23% vähemalt korra kuus (Joonis 37).

JOONIS 37. LASTE SUHTLEMISE SAGEDUS OMA LAHUS ELAVA ISAGA. LAPSED, 2018 (%)

Lastelt küsiti ka, **kas nad on rahul sellega, kui sageli oma lahus elava vanemaga kohtuvad**. 41% lastest leiab, et kohtuvad oma lahus elava isaga piisavalt sageli ning sama paljud (41%) tahaks kohtuda sagedamini. Samas leiab 3%, et tahaks oma lahus elava isaga kohtuda harvem ning 15% ei taha üldse oma isaga kohtuda. Võrreldes 2012. aastaga on vähenenud nende laste osakaal, kes tahaks oma isa sagedamini näha ning nende arvelt suurenenud nende laste osakaal, kes kohtuvad oma isaga piisavalt sageli. Oma isaga harvem ja üldse mitte kohtuda soovivate laste osakaal pole kuue aastaga muutunud.

7. Laste ajakasutus

Nii nagu 2012. aastal läbi viidud uuringus, uuriti ka 2018. aastal nii laste kui ka lapsevanemate vaateid laste ajakasutusele ja nende vabale ajale – kas lapsel on piisavalt vaba aega või on ta lapsevanemate hinnangul trennide ja õppimisega ülekoormatud ja väsinud. Samuti uuriti, kui palju kontrolli on lastel oma ajakasutuse üle, lapsevanemate hinnanguid selle kohta, mida lapsed oma vabal ajal peaks tegema ning seda, mida lapsed ja nende vanemad koos ette võtavad¹².

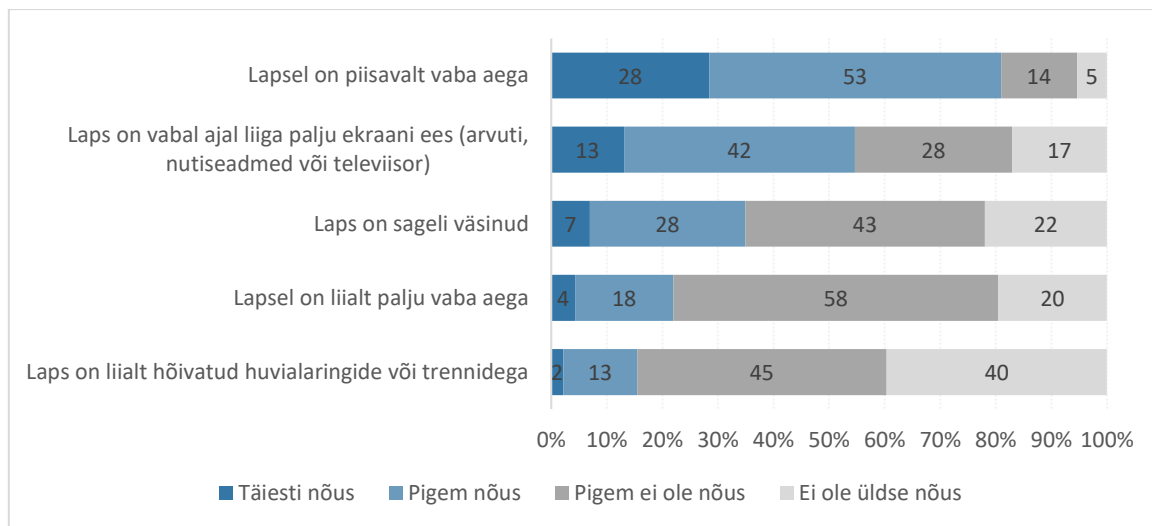
Käesolevas peatükis käsitletavaid küsimusi küsiti lapsevanematelt, kelle perekonnas on vähemalt üks alaealine laps (sh lapsed, kes ei ela vastajaga koos ning elukaaslase või abikaasa lapsed, kes vastajaga koos elavad). Iga lapsevanem vastas ühe lapse kohta ning mitme alaealise lapsega lapsevanemad pidid valima vastavalt etteantud valikukriteeriumitele ühe lapse, kelle kohta vastata.

7.1. Lapse vaba aeg

7.1.1. Lapse ajajaotus

Valdav osa (81%) Eesti lapsevanematest hindab oma lapse vaba aega piisavaks. Pea veerand (22%) vanemaist leiab, et nende lapsel on vaba aega liiga palju ning umbes kuuendik (15%) arvab, et nende laps on huvialaringide või trennidega liialt hõivatud (Joonis 38). Kuue aastaga on kasvanud nii nende lapsevanemate osakaal, kes leiavad, et nende lapsel on piisavalt vaba aega (erinevus 14 protsendipunkti) kui ka nende hulk, kes arvavad, et nende lapsel on liialt palju vaba aega (erinevus 7 protsendipunkti). Kahanenud on aga nende vanemate osakaal, kelle hinnangul on nende laps sageli väsinud (erinevus 2012. ja 2018. aasta küsitlustes antud vastuste vahel on 10 protsendipunkti).

JOONIS 38. KUI MÕTLETE OMA LAPSE VABA AJA PEALE, SIIS KUIVÕRD TE NÕUSTUTE JÄRGMISTE VÄIDETEGA? TÄISKASVANUD, LAPSEVANEMAD, 2018 (%)

¹² Lapsevanemad vastasid neile küsimustele pidades silmas ühte oma alaealistest lastest. Kriteeriumite järgi suunati lapsevanemad vastama selle lapse kohta, kes on kümnele eluaastale kõige lähemal.

Seekordsesse uuringusse lisati esmakordselt väide „**Laps on vabal ajal liiga palju ekraani ees**“, millega **pigem või täiesti nõustub 55% vanematest**. Selle väitega nõustuvad rohkem isad ja kõige vanema vanuserühma lapsevanemad. Näiteks on antud väitega pigem või täiesti nõus 60% isadest (vs emad 50%) ning 77% 50-74aastastest lapsevanematest (vs 41% 18-24aastastest ning 48% 25-49aastastest lapsevanematest). Samas võib isade ja vanemate lapsevanemate võrdlusrühmadest kõrgem hinnang lapse liiges ekraaniajas olla seotud lapse vanusega, kelle kohta vastati, kuna nii isad kui ka kõige vanema vanuserühma lapsevanemad pidasid küsitlusele vastamisel silmas keskmisest vanemaid lapsi.

Pooled (49%) koolis käivate laste vanematest leiavad, et nende lapsel on liiga palju õppida. Seejuures tunnetavad suuremat õppetöö koormust just eesti keelest erineva koduse keelega laste vanemad (53% vs 47% kodus peamiselt eesti keelt kõnelevad).

7.1.2. Lapse vaba aja sisustamine

Valdav enamik (91%) Eesti lapsevanematest pigem või täiesti nõustub, et lapse vaba aeg on mõeldud mängimiseks ja sõpradega suhtlemiseks. Teisalt leiab 71% vanematest, et laps peaks kulutama oma vaba aja ennekõike arendavatele tegevustele ning 38% usub, et mida rohkem hobisid ja huviringe lapsel on, seda parem (Joonis 39). Kuue aastaga on lapsevanemad hakanud enam hindama laste struktureerimata vaba aega – kasvanud (9 protsendipunkti võrra) on nende osakaal, kelle hinnangul on vaba aeg mängimiseks ja sõpradega suhtlemiseks ning vähem (12 protsendipunkti võrra) on neid vanemaid, kelle arvates ei tohiks lapsed vabal ajal lihtsalt laiselda.

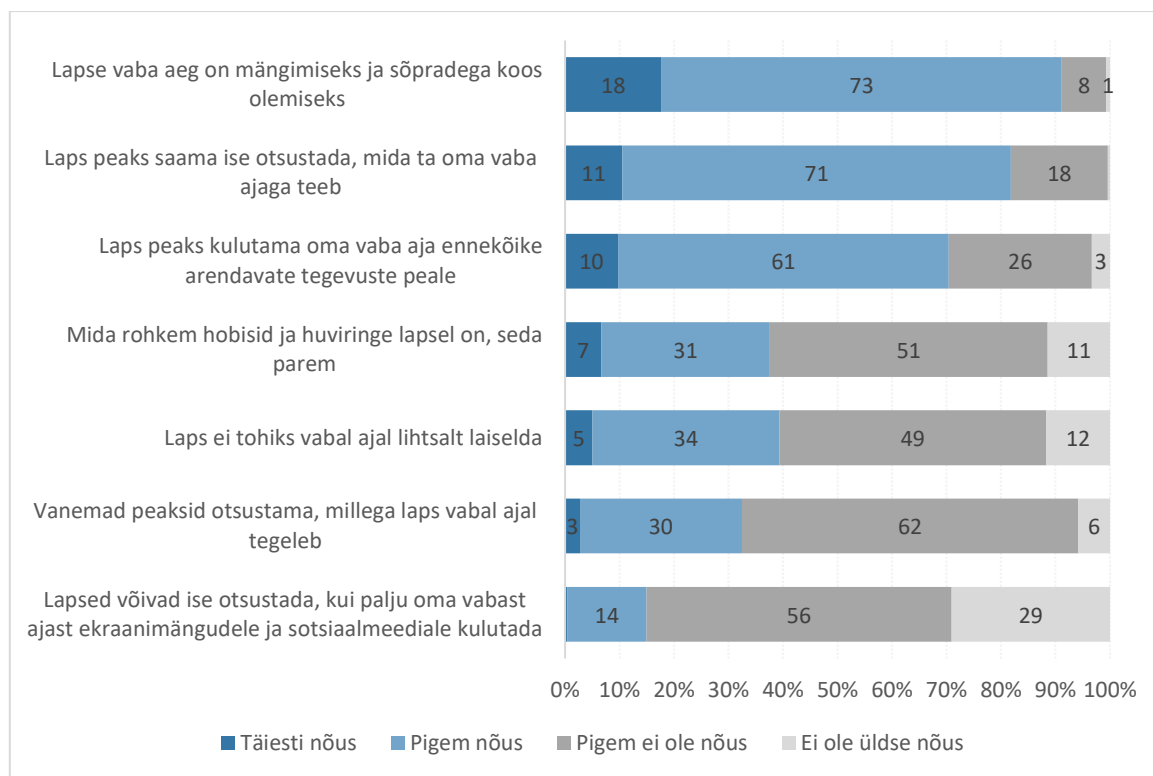
Esmakordselt uuriti lapsevanematelt ka selle kohta, **kas laps võiks ise otsustada, kui palju ta oma vabast ajast ekraanimängudele ja sotsiaalmeediale kulutab.** Suurem osa (85%) vanematest ei nõustu kas pigem või üldse, et laps võiks seda iseseisvalt otsustada. Isade hulgas on rohkem neid, kes leiavad, et laps võiks ise otsustada, kuivõrd ta ekraanimängudele ja sotsiaalmeediale oma aega kulutab (21% võrreldes 10% emadega). Taas võib isade ja emade vastuste erinevust mõjutada asjaolu, et isad pidasid vastamisel silmas keskmiselt emadest veidi vanemaid lapsi ning lapsele otsustusõiguse andmisel mängib olulist rolli lapse vanus.

Isad toetavad emadest enam lapse vaba aja struktureerimist uskudes, et mida rohkem trenne ja huviringe lapsel on, seda parem (48% isadest ja 28% emadest pigem või täiesti nõustub väitega) ning leides, et laps ei peaks vabal ajal niisama laisklema (46% isadest ja 33% emadest pigem või täiesti nõustub)¹³. Emad on aga isadest sagedamini arvamusel, et lapse vaba aeg on mängimiseks ja sõpradega koos olemiseks (94% emadest ja 88% isadest pigem või täiesti nõustub).

Ka muu koduse keelega lapsevanemad peavad eesti koduse keelega vanematest olulisemaks lapse vaba aja struktureerimist. Näiteks leiavad muu koduse keelega lapsevanemad sagedamini, et laps ei tohiks vabal ajal lihtsalt laiselda (52% muu kodune keel vs 35% eesti kodune keel), et mida rohkem huviringe ja trenne lapsel on, seda parem (54% vs 32%) ja et vanem peaks saama otsustada, millega laps vabal ajal tegeleb (49% vs 27%). Muu koduse keelega lapsevanemad arvavad sagedamini ka seda, et lapse vaba aeg ei peaks olema mängimiseks või sõpradega koos olemiseks (17% võrreldes 6%) (vt Lisa 6, Joonis 1).

¹³ Võrreldes 2012. aasta uuringuga on nii emade, kui isade osakaal, kes selle väitega pigem või täiesti nõustuvad, kahanenud. Seejuures on väitega pigem või täiesti nõustuvate emade osakaal kahanenud 20 protsendipunkti võrra.

JONIS 39. MÕELGE OMA LAPSE VABA AJA PEALE, KUI TA EI KÄI KOOLIS VÕI LASTEAIAS EGA TEGELE ÕPPIMISEGA. KUIVÕRD TE NÕUSTUTE JÄRGMISTE VÄIDETEGA? TÄISKASVANUD, LAPSEVANEMAD, 2018 (%)

7.2. Laste koolivälise huvi- ja treeningtegevuse koormus

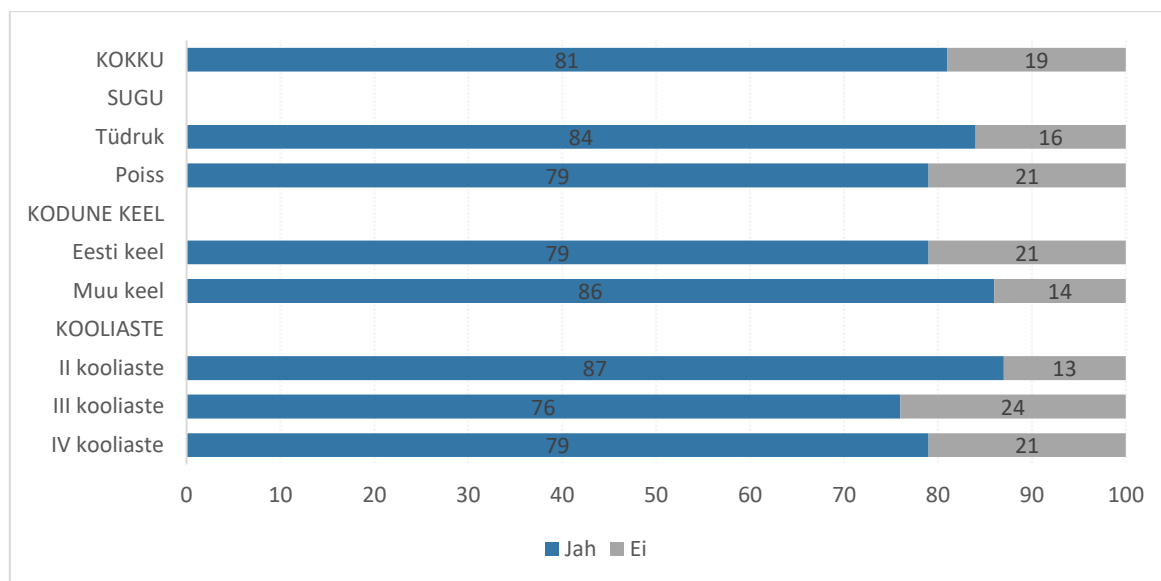
Selleks, et saada aimu Eesti laste vaba aja sisustamise viisidest ja koolitöö välisest koormusest, uuriti nii lastelt kui ka lapsevanematelt, milline on laste treening- ja huvitegevuse maht.

Pea kolmveerandi (72%) lapsevanemate sõnul käib nende laps mõnes trennis või huviringis, seejuures kolmandiku (34%) laps tegeleb ühe ja viiendiku (21%) laps kahe erineva huvialaga. Kolm või enam huviala või trenni on kavas umbes kuuendiku (16%) lapsevanemate lastel. Veidi üle veerandi (28%) lapsevanemate laps ei käi üheski trennis või huviringis. Poiste vanemate hulgas on rohkem neid, kelle laps ei käi üheski trennis või huvialaringis (34% vs 22% tüdrukute vanemad), samas kui tüdrukute vanemate hulgas on rohkem neid, kelle laps käib ühes trennis või huvialaringis (39% võrreldes 29% poiste vanematega). Lapsevanemate antud vastustest ilmneb, et mida vanemad on lapsed ja nende vanemad¹⁴, seda suurema tõenäosusega käivad lapsed vähemalt ühes trennis või huvialaringis.

Küsitlusele vastanud laste vastuste kohaselt käib **81% Eesti lastest lisaks koolile ka mõnes trennis, huviringis või täiendavas eratunnis**. Tüdrukud, muu koduse keele ja teise kooliastme (4-6. klass) lapsed tegelevad poistest, kodus eesti keelt kõnelevatest ja vanematest lastest enam kooliväliselt trenni või huvialaga (Joonis 40). Pea pooled (47%) lapsed käivad ühes trennis või huvialaringis, veerand (27%) käib kahes ning kuuendik (14%) kolmes erinevas trennis või huvialaringis.

¹⁴ Laste ja vanemate vanus on omavahel seotud – mida vanemad on lapsed, seda vanemad on enamasti ka nende vanemad.

JONIS 40. KAS SA KÄID MÕNES TRENNIS, HUVIRINGIS VÕI TÄIENDAVAS ERATUNNIS (SH MUUSIKA, KUNSTIKOOL, KEELEKURSUS, JÄRELEAITAMIS-/ETTEVALMISTUSTUND VM)? LAPSED, 2018 (%)

Selleks, et hinnata huvitegevuse koormust, ei piisa ainult erinevate huviringide või trennide arvu teadmisest. Oluline on ka see, kui mitu korda nädalas laps koolivälise huvi- või treeningtegevusega on hõivatud ning kui palju tunde see lapse nädalast võtab.

Kolmandik (32%) lastest käib enda sõnul nädala jooksul tennis või huviringis 5-10 korda. Iga kümnes laps (9%) käib tennis või huviringis ühe korra nädalas, 18% kaks korda, 22% kolm korda nädalas ning 18% neli korda nädalas. **Tüdrukud on poistest aktiivsemad.** Poistest käivad enda sõnul korra nädalas tennis või huviringis 12%, tüdrukutest 6%, samas kui tüdrukute hulgas on rohkem neid, kes käivad nädalas kolm või neli korda tennis või huvialaringis (45% vs 36% poisid).

Lapsevanemate hinnangud lapse tennis või huviringis käimise sageduse kohta langevad üldiselt kokku laste küsitluse tulemustega, kuivõrd vanemate hulgas on üsna ühepalju neid, kelle laps käib ühe (14%), kaks (16%) või kolm korda (17%) nädalas tennis või huvialaringis. Vanemate hinnangud toetavad laste väiteid, mille kohaselt tüdrukud on aktiivsemad trennides ja huvialaringides käijad. **Kõrgema haridusega vanemate lapsed käivad vanemate sõnul sagedamini trennides ja huviringides kui põhiharidusega vanemate lapsed.** Nii kesk- kui kõrgharidusega vanemate hulgas on 30% neid, kelle laps käib 4-10 korda nädalas tennis, põhiharidusega vanemate hulgas selliseid lapsevanemaid ei olnudki. Seevastu on põhiharidusega vanemate seas enam neid, kelle laps ei käi üheski tennis või huvialaringis (36% vs 26% kesk- ja 28% kõrgharidusega lapsevanemad) ja pea kolm korda rohkem neid, kelle laps käib 1-3 korda nädalas tennis või huvialaringis (31% põhiharidusega vs 12% kesk- ja 11% kõrgharidusega vanemad).

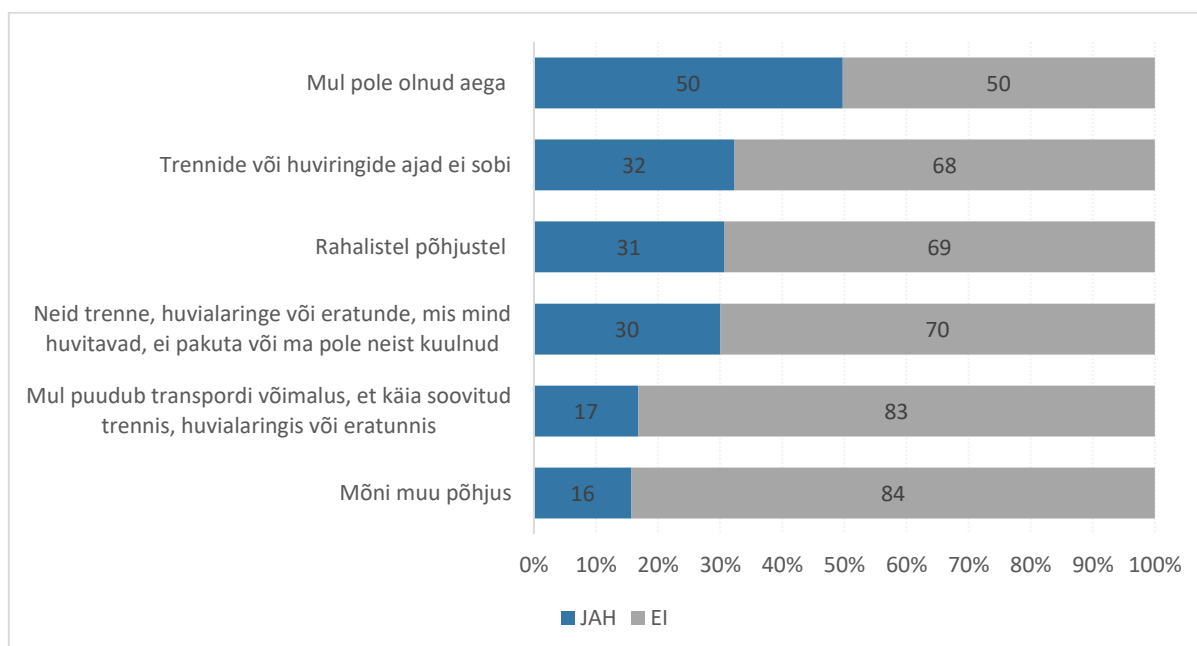
Kolmveerandi laste hinnangul kulub neil nädalas trennidele ja huviringidele kokku 1-6 tundi, seejuures 12%-l lastest kulub üks, 14%-l kaks, 12%-l kolm, 12%-l neli, 12%-l viis ja 13%-l kuus tundi nädalas. Huviringidele ja trennidele kuluva aja osas esinevad **erinevused lapse koduse keele ja vanuse lõikes.** Enam aega kulub huvitegevusele neil lastel, kelle kodune keel pole eesti keel – kui eesti kodusega keelega laste hulgas on poole rohkem (14% vs 7% muu koduse keelega lastest) neid, kellel kulub huvitegevusele kuni üks tund nädalas, siis muu koduse keelega laste hulgas on rohkem neid, kellel kulub

nädalas treening- ja huvitegevusele 7-14 tundi (vastavalt 33% ja 23%). Samamoodi on vanemate klasside laste huvitegevuse koormus ja sellele kuluv aeg nädala kohta suurem kui noorematel.

Lapsevanematest kolmandik (35%) hindab oma lapse nädalaseks huvi- ja treeningtegevuse koormuseks 1-3 tundi ning veerand (25%) 4-6 tundi. Seega hindavad lapsevanemad laste huvi- ja treeningtegevuse koormust väiksemaks kui lapsed. Emade hinnangud lapse huvitegevusele kuluvale ajale on madalamad kui isade hinnangud – emade hulgas on enam (42% vs 27% isad) neid, kelle lapsel kulub huvitegevusele nädalas 1-3 tundi, isade hulgas aga rohkem (48% vs 29% emad) neid, kelle lapsed on huvitegevusega hõivatud 4-6 tundi nädalas.

Valdaval osal lastest (76%) on **olnud võimalik käia kõikides trennides, huvialaringides või eratundides, kus nad on soovinud**. Kui 6% lastest leiab, et nad ei soovigi üheski trennis, huviringis või eratunnis käia, siis pea viiendiku (18%) kohaselt pole neil olnud võimalik mõnes soovitud trennis või huvitegevuses osaleda. Peamised põhjused, miks trennis või huvialaringis ei käida, on ajapuudus (50%), huviringide ebasobiv aeg (32%), rahaliste vahendite puudumine (31%) või huvipakkuva trenni või huviringi puudus (30%) (Joonis 41).

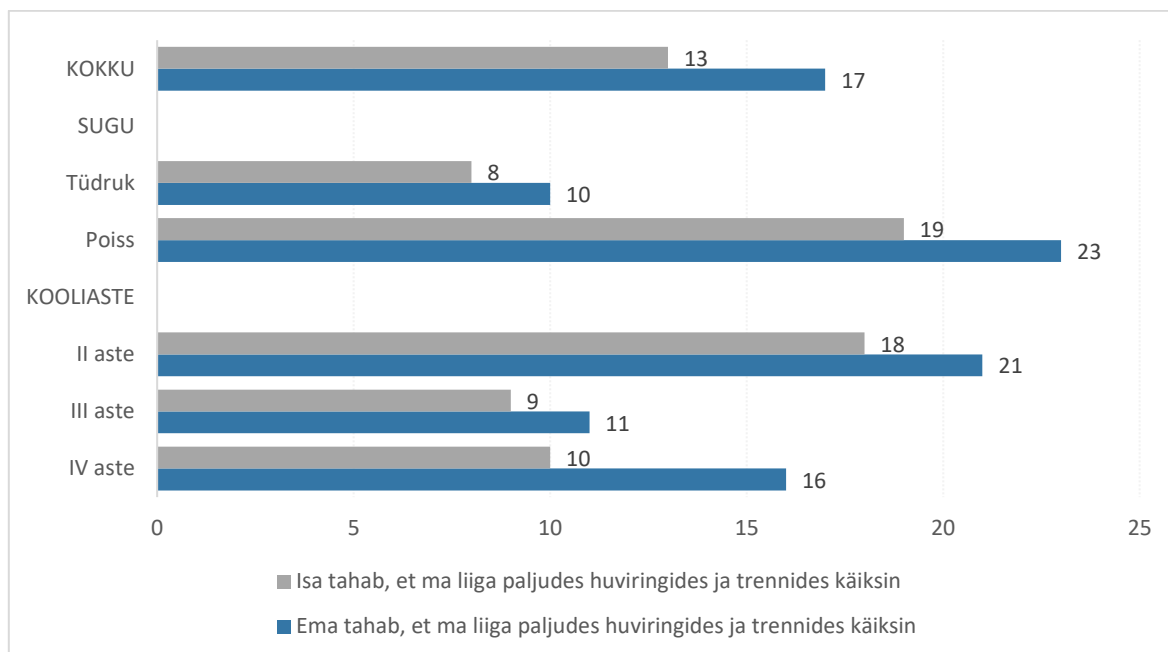
JOONIS 41. PEAMISED PÕHJUSED, MIKS LAPS EI OLE SAANUD KÄIA MÕNES VÕI MITMES SOOVITUD TRENNIS, HUVIALARINGIS VÕI ERATUNNIS. LAPSED, 2018 (%)

7.3. Lapse kontroll oma ajakasutuse üle

Eesti lapsed ei tunneta vanemate poolt liigset survet huvitegevuses osalemiseks. Vaid vähem kui viiendik (17%) lastest tunneb, et nende emad tahavad, et nad käiksid liialt paljudes huviringides ja trennides, isade poolt tunnetavad sellist survet 13% lastest. Seejuures tunnevad poisid ja 4.-6. klasside lapsed tüdrukutest ja vanematest lastest tunduvalt sagedamini vanemate survet käia liiga palju huviringides ja trennides (Joonis 42). Oluline on ka ära märkida, et kõikides lõigetes **tunnetavad lapsed suuremat survet emade kui isade poolt.**

JOONIS 42. PALUN HINDA, KAS JÄRGNEVAD VÄITED KEHTIVAD SINU JA SU EMA/KASUEMA VÕI ISA/KASUISA KOHTA. „EMA/ISA TAHAB, ET MA LIIGA PALJUDES HUVIRINGIDES JA TRENNIDES KÄIKSIN“. VASTANUD „PIGEM NÕUS“ VÕI „TÄIESTI NÕUS“. LAPSED, 2018 (%)

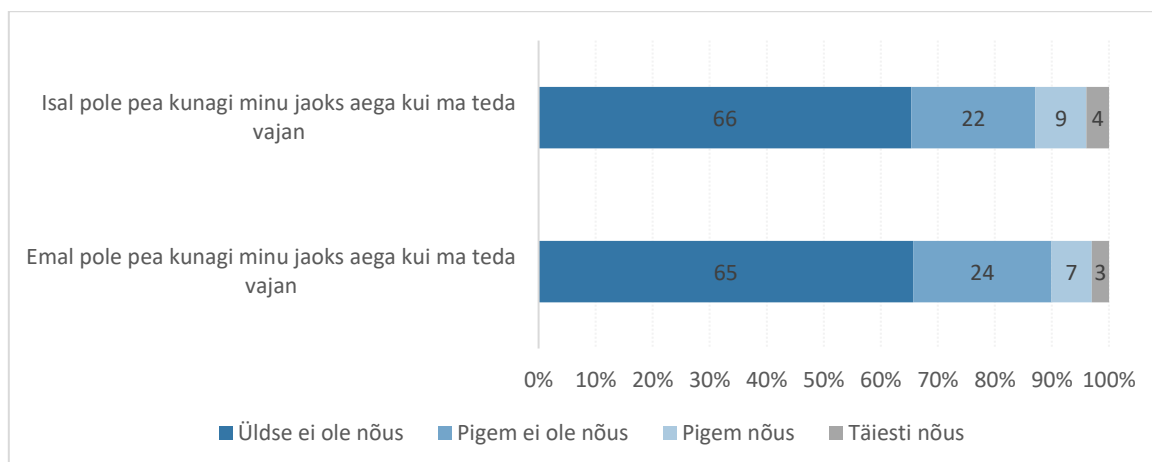

7.4. Lapse ja vanema koosveedetud aeg

Enamus Eesti lastest tunneb, et nende vanematel on nende jaoks aega, kui nad seda vajavad. Samas tajub iga kümnes laps, et emal ei ole peaaegu kunagi tema jaoks aega, kui laps teda vajab ning 13% lastest tunnevad samamoodi isa suhtes (Joonis 43).

Poisid tajuvad vanemate ajapuudust tüdrukutest pisut sagedamini – 12% poistest ja 8% tüdrukutest leiab, et nende emal pole peaaegu kunagi nende jaoks aega, isa suhtes tunnevad sama 15% poistest ja 10% tüdrukutest. Emal ajapuudust kurdavad keskmisest sagedamini ka 4.-6. klassi õpilased.

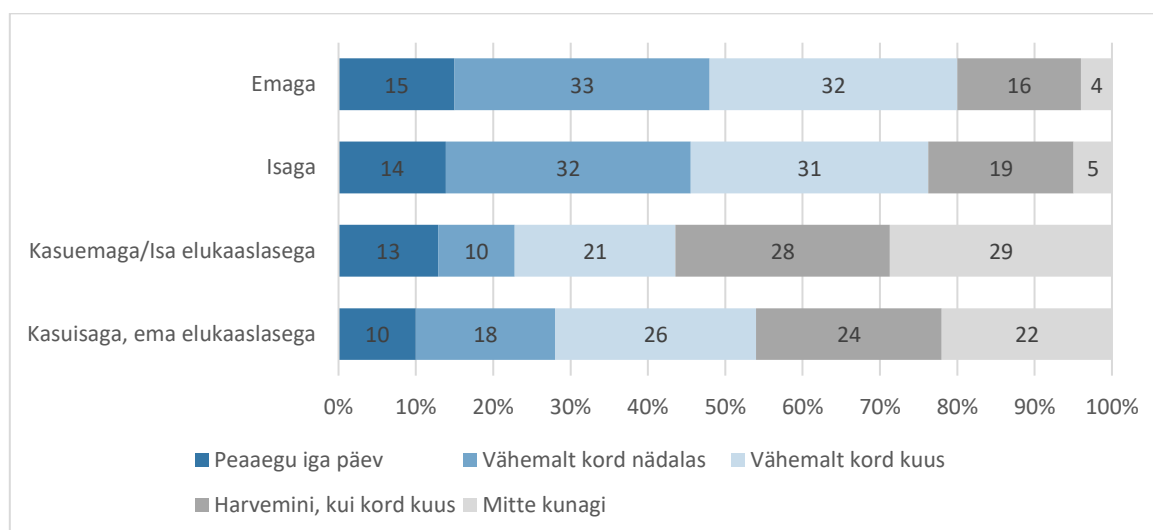
JOONIS 43. ISAL/EMAL POLE PEAAUGU KUNAGI MINU JAKS AEGA KUI MA TEDA VAJAN. LAPSED, 2018 (%)

Suurem osa lastest ja vanematest leiavad siiski üksteise jaoks aega. Selleks, et mõista, kuidas seda koos veedetud aega kasutatakse, uuriti nii lastelt kui lapsevanematelt, mida ja kui sageli lapsed ja vanemad koos ette võtavad.

Ligi pooled lastest võtavad vähemalt kord nädalas koos oma vanematega midagi toredat ette (Joonis 44). Näiteks käiakse koos kinos, jalutatakse, matkatakse, meisterdatakse, mängitakse koos, käiakse külas, tehakse koos sporti jne. Sealjuures hindavad lapsed, et **emadega on ühiseid ettevõtmisi sagedamini kui isadega**. Oma kasuema ja kasuisaga teevad lapsed koos midagi toredat oluliselt harvem kui koos oma päris vanematega ning sagedamini kasuisa kui kasuemaga. See tuleb eeldatavasti sellest, et lahus elavate vanemate puhul elavad lapsed sagedamini ema juures ning puutuvad seega rohkem kokku ema elukaaslase kui isa elukaaslasega.

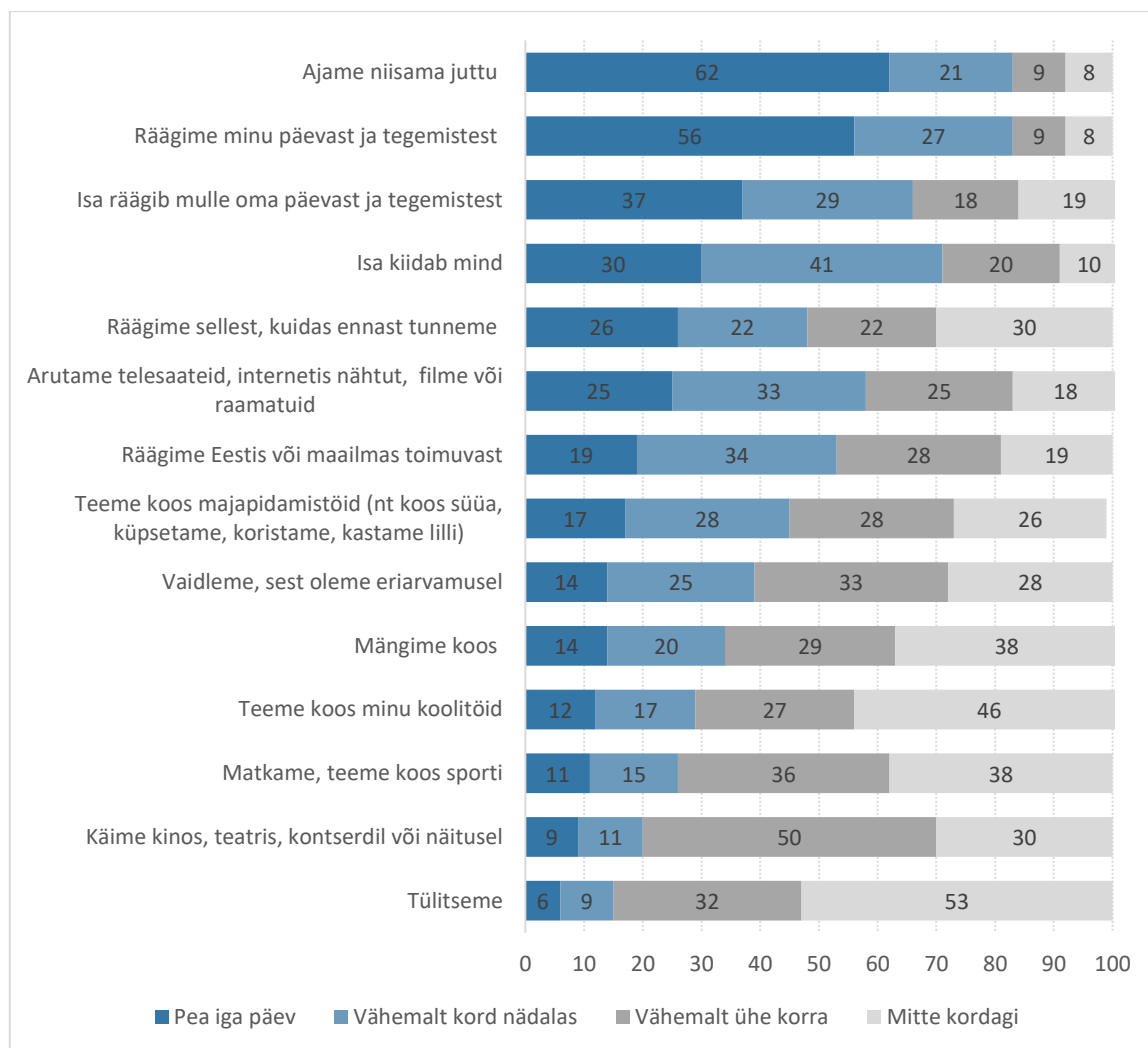
JOONIS 44. KUI SAGELI VÕTAD KOOS VANEMATEGA MIDAGI TOREDAT ETTE, NÄITEKS KÄITE KOOS KINOS, JALUTATE, MATKATE, MEISTERDATE JA MÄNGITE KOOS, KÄITE KÜLAS, TEETE KOOS SPORTI JNE? LAPSED, 2018 (%)

Erinevused ema ja isaga koos aja veetmises ilmnevad ka laste **vanuse ja koduse keele lõikes**. Nooremad lapsed võtavad oma vanematega oluliselt sagedamini midagi toredat ette kui vanemad lapsed. Näiteks teevad 4.-6. klassi lastest 54% iganädalaselt midagi toredat koos oma ema ning 52% koos isaga, samas kui gümnaasiuminoorte puhul on vastavad näitajad 39% ja 34%. Samuti on muu koduse keelega laste seas eesti koduse keelega lastest enam neid, kes võtavad igapäevaselt oma vanematega midagi toredat koos ette, kuid oluliselt rohkem ka neid, kes ei tee kunagi oma vanematega koos midagi toredat.

Enam kui pooled lastest räägivad oma isaga igapäevaselt niisama juttu, sh räägivad isale enda päevast ja tegemistest (Joonis 45). Aktiivsetest vaba aja tegevustest tegelevad lapsed koos isaga kõige sagedamini mängimisega, veidi harvem käiakse kuskil koos või tehakse sporti. Näiteks mängib iganädalaselt oma isaga kolmandik (34%) lastest, koos isaga käivad matkamas ja teevad sporti veerand (26%) ning kinos, teatris, kontserdil või näitusel käivad viiendik (20%) lastest. Samas leiab üle poole (56%) lastest, et tahaks koos oma isaga rohkem aega veeta ja koos erinevaid toredaid asju ette võtta. Sealjuures tahavad tüdrukud (58%), muu koduse keelega (61%) ja 4.-9. klasside lapsed (58%) veidi enam oma isaga aega veeta kui poisid (55%), eesti koduse keelega (54%) ning gümnaasiumiklassides õppivad noored (50%).

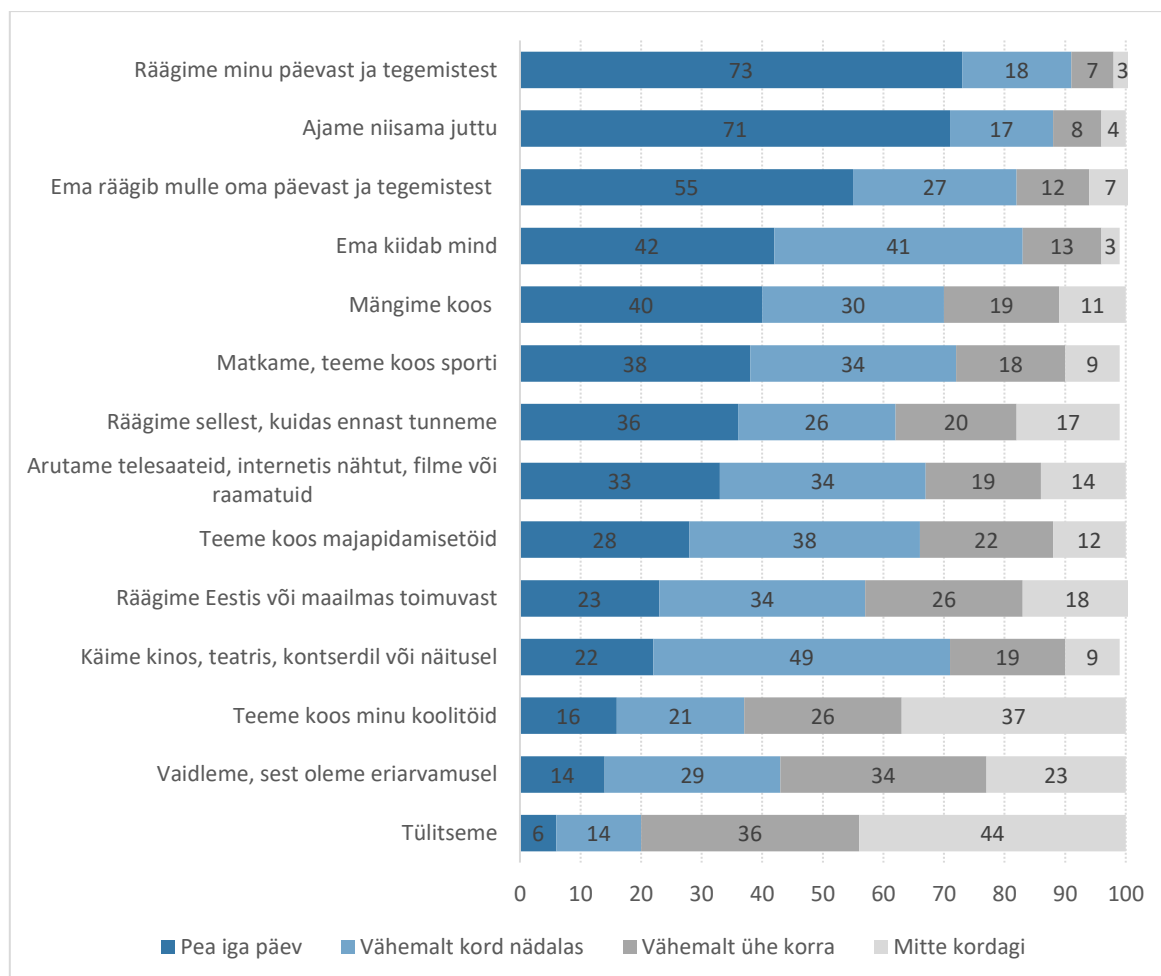
Joonis 45. Kui sageli oled sa viimase kuu aja jooksul isa või kasuisaga teinud järgmist? Kui sul on nii isa kui ka kasuisa, siis vasta selle vanema kohta, kellega koos sa elad. Lapsed, 2018 (%)

Isaga koos aja veetmises esinevad mõningad erinevused lapse soo, vanuse ja koduse keele lõikes. Näiteks veedavad poisid tüdrukutest sagedamini isaga koos aktiivselt aega, nt mängivad, spordivad ja matkavad. Samuti teevad nooremad lapsed koos isaga vanematest lastest sagedamini aktiivseid tegevusi nagu mängimine, sportimine, matkamine, kinos, teatris, kontserdil või näitusel käimine, aga ka ühiseid majapidamis- ja koolitöid. Ka niisama juttu ja oma tunnetest räägivad nooremad lapsed oma isaga sagedamini ning samuti pälvivad nad vanematest lastest enam oma isalt kiitust. Vanemad lapsed seevastu vaidlevad oma isaga tihedamini. Eesti koduse keelega lapsed ajavad muu koduse keelega lastest sagedamini oma isaga niisama juttu ning räägivad Eestis ja maailmas toimuvast, aga teevad ka sagedamini koos koolitöid. Vene ja muu koduse keelega lapsed samas räägivad oma tunnetest ning mängivad, vaidlevad ja tülitsevad oma isaga eesti koduse keelega lastest sagedamini.

Emaga veedavad lapsed tunduvalt enam koos aega kui isaga – pea kõiki ankeedis väljapakutud tegevusi teevad lapsed oma emadega sagedamini kui isadega (vt Joonis 46). Näiteks kui emaga räägib igapäevaselt oma päevast või tegemistest ning ajab niisama juttu ligi kolm neljandikku (73%) lastest, siis isadega 62%.

Joonis 46. Kui sageli oled sa viimase kuu aja jooksul ema või kasuema teinud järgmist? Kui sul on nii ema kui kasuema, siis vasta selle vanema kohta, kellega sa koos elad. Lapsed, 2018 (%)

Samas leiab üle poole lastest (58%), et tahaks emaga rohkem koos aega veeta ja midagi toredat ette võtta. Sealjuures soovivad tüdrukud (63%), muu koduse keelega (67%) ja 4.-6. klasside lapsed (61%) ning gümnaasiuminoored (58%) tunduvalt enam oma emaga rohkem aega veeta kui poisid (53%), eesti koduse keelega (53%) ja 7.-9. klasside lapsed (53%).

Ka emaga koos veedetud aja osas esinevad erinevused lapse soo, vanuse ja koduse keele lõikes. Näiteks räägivad tüdrukud oma emaga oluliselt sagedamini kui poisid, tüdrukud teevad koos emaga ka sagedamini majapidamisetöid ning saavad emalt rohkem kiita. Vanuse lõikes ilmneb isadega koos aja veetmisega sarnane muster, kus nooremad lapsed teevad koos oma emaga sagedamini aktiivseid tegevusi nagu mängimine, kultuuriüritustel käimine, matkamine või sportimine, aga ka majapidamis- ja koolitööde tegemine. Vanemad lapsed seevastu vaidlevad ja tülitsevad oma emaga noorematest oluliselt sagedamini. Muu koduse keelega lapsed teevad enamikke nimetatud tegevustest oma emaga sagedamini kui eesti keelt kodus rääkivad lapsed ning vaid koolitöid teevad muu koduse keelega lapsed koos emaga harvemini kui eesti koduse keelega lapsed.

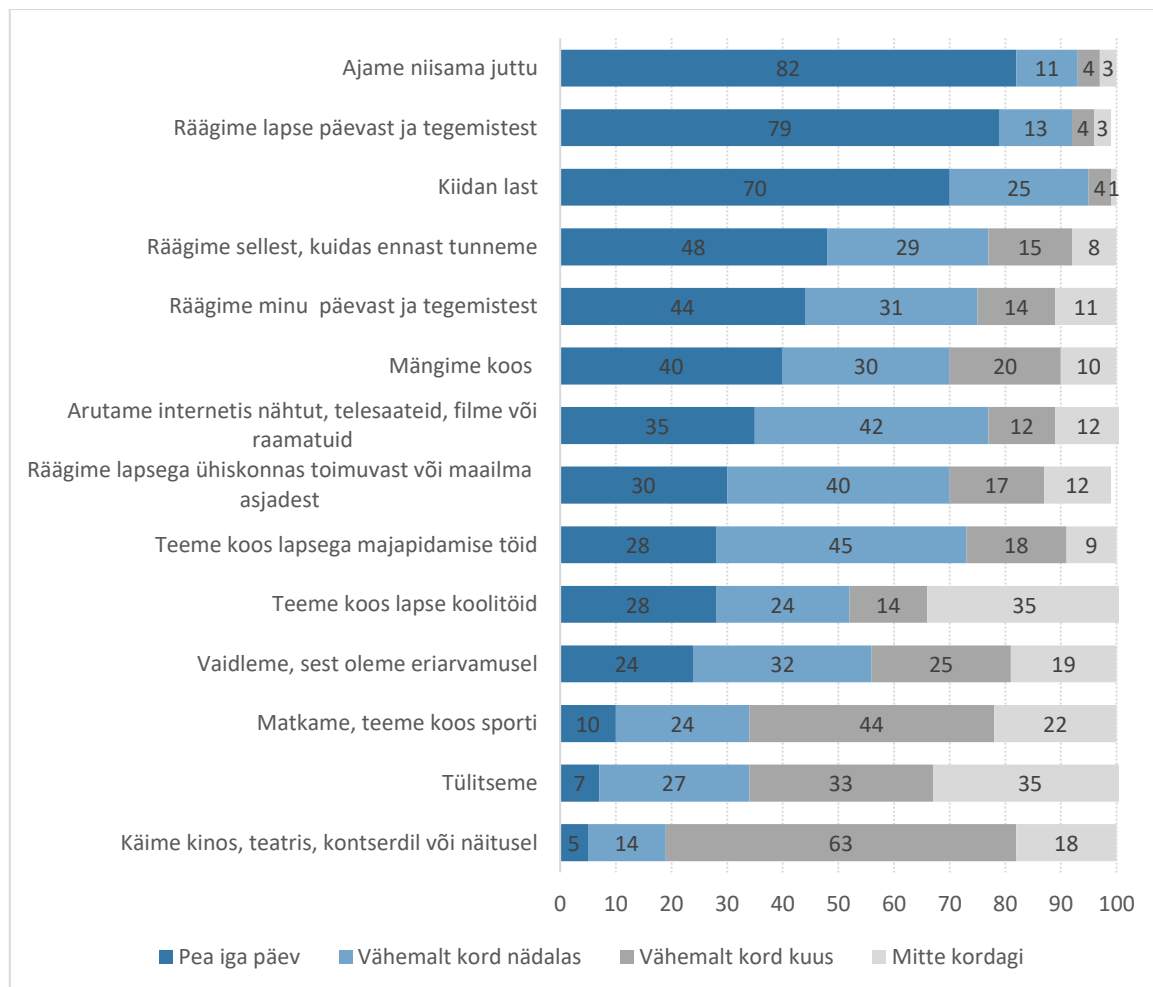
Lapsevanematel paluti samuti hinnata, kui sageli ja kuidas nad oma lapsega koos aega veedavad (vt Joonis 47). Lapsevanemal, kellel on mitu last, paluti hinnata vaid selle lapsega koos veedetavat aega, kelle vanus läheneb kõige enam 10. eluaastale. Suurem osa lapsevanematest räägib oma lapsega

igapäevaselt juttu (82%), sh päevast ja tegemistest (79%), ning kiidab igapäevaselt oma last (70%). Veidi alla poole lapsevanematest räägib lapsega igapäevaselt tunnetest (48%) ning oma päevast ja tegemistest (44%). Igapäevaselt teeb koos oma lapsega kooli- ja majapidamistöid 28%, igapäevaselt vaidleb neljandik (24%) ning tülitseb 7% lapsevanematest.

Ka lapsevanemate vastuste põhjal ilmnevad lapsega koos aja veetmise osas **erinevused lapsevanema soo ja koduse keele põhjal**. Emad hindavad üldjuhul isadest sagedamaks oma suhtlust ja rääkimist lapsega, aga ka koos majapidamistöde tegemist. Isad seevastu teevad koos lapsega koolitöid veidi sagedamini kui emad. Analüüsist ilmneb ka, et muu koduse keelega lapsevanemad räägivad oma lapsega ning teevad koos majapidamis- ja kodutöid sagedamini kui koduse keelena eesti keelt rääkivad lapsevanemad.

Lapsevanemate hinnangul teavad nad võrdlemisi hästi, kellega nende laps suhtleb. Näiteks leiab veerand (26%) lapsevanematest, et on kohtunud kõigi oma lapse sõpradega, 40% on kohtunud suurema osaga lapse sõpradest ning neljandik on kohtunud vaid mõne sõbraga või pole kohtunud ühegi lapse sõbraga. Emad ning muu koduse keelega lapsevanemad on sealjuures enda hinnangul kohtunud kõigi lapse sõpradega sagedamini kui isad ja koduse keelena eesti keelt rääkivad lapsevanemad.

JOONIS 47. KAS JA KUI SAGELI ON TEIL VIIMASEL KUUL TULNUD ETTE OMA LAPSEGA JÄRGMIST? TÄISKASVANUD, LAPSEVANEMAD, 2018 (%)

8. Lapse hinnangud igapäevaelule

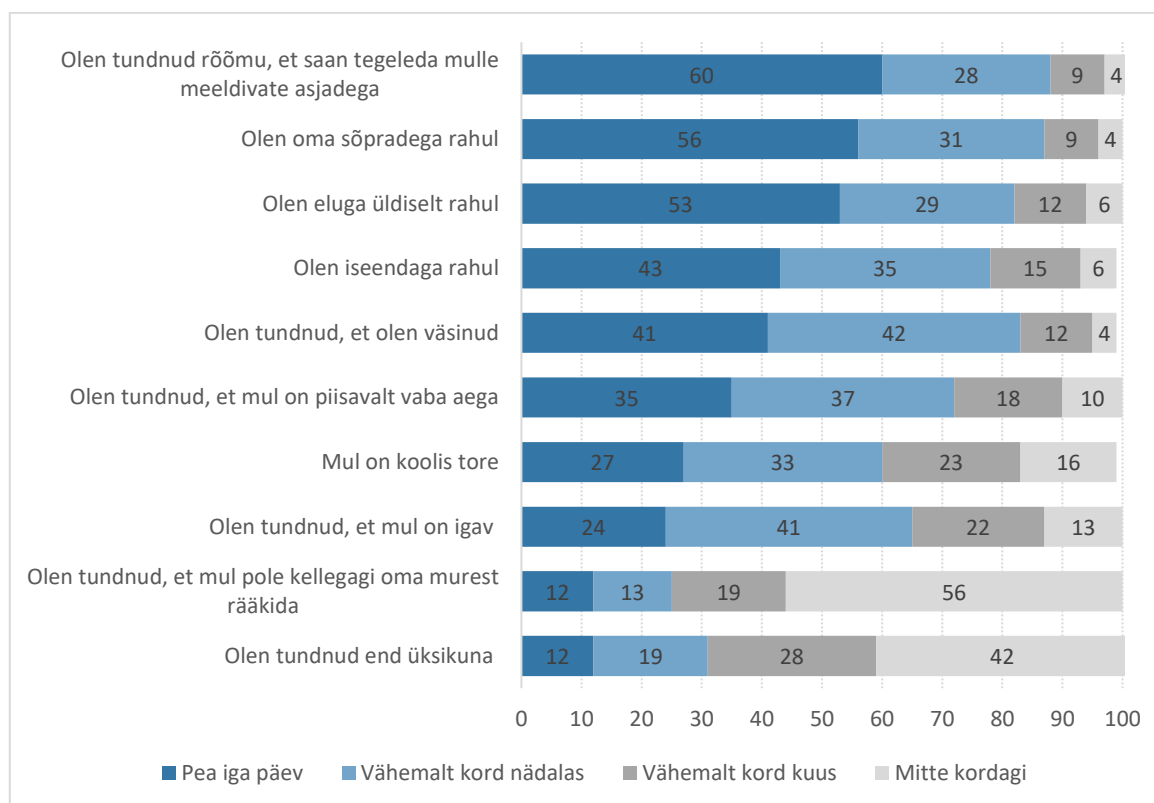
8.1. Laste rahulolu eluga

Uuringus käsitleti ka laste rahuolu oma eluga. Selleks hindasid lapsed, kuidas nad on ennast viimase kuu jooksul tundnud ning kuidas nad hindavad igapäevaelu ja kooliga seotud kohustusi ja olukordi.

Suurem osa lapsi tunneb, et on elu, iseenda ja sõpradega üldiselt rahul. Valdav enamus lastest tunneb vähemalt korra nädalas rõõmu sellest, et saab tegeleda endale meeldivate asjadega (88%) ja on eluga üldiselt rahul (82%). Ka iseenda ja sõpradega ollakse valdavalt rahul, kusjuures sõpradega ollakse veidi rohkem rahul (87% tunneb vähemalt korra nädalas, et on rahul oma sõpradega) kui iseendaga (78% tunneb vähemalt korra nädalas, et on rahul iseendaga) (Joonis 48).

Rahulolu kõrval aga ilmneb, et **41% lastest tunneb igapäevaselt väsimust** ja ligi veerand (24%) tunneb igapäevaselt igavust. Iga kaheksas laps (12%) tunneb iga päev, et on üksik ning tal pole kellegagi oma murest rääkida. Samuti on murettekitav, et tervelt kuuendikul (16%) lastest ei ole nende hinnangul mitte kunagi koolis tore ning iga kümnes (10%) tunneb, et tal pole kunagi piisavalt vaba aega.

JOONIS 48. MÕTLE VIIMASE KUU PEALE JA VASTA, KUI SAGELI SA OLED ENNAST TUNNUD JÄRGMISELT? LAPSED, 2018 (%)

Rahulolu juures ilmnevad **erinevused lapse soo, koduse keele ja vanuse lõikes**. Poisid tunnevad tüdrukutest sagedamini, et on iseendaga rahul, samas kui tüdrukud tunnevad poistest sagedamini väsimust, igavust ja üksindust. Sarnast tendentsi poiste ja tüdrukute koolielu erinevas tajumises on täheldanud ka Kuurme (2016). Need lapsed, kes räägivad kodus eesti keelt, on muu koduse keelega

lastest oluliselt sagedamini rahulolevad nii oma elu, iseenda kui ka sõpradega. Samuti tunnevad eesti koduse keelega lapsed tihedamini rõõmu, et saavad tegeleda endale meeldivate asjadega ning neil on koolis tore. Vene ja muu koduse keelega lapsed tunnevad aga rohkem väsimust ja üksindust ning seda, et neil pole oma murega kellegi poole pöörduda – nii tunneb igapäevaselt tervelt viiendik (19%) muu koduse keelega lastest (vs eesti koduse keelega lastest 9%) (vt ka Lisa 7, Joonis 1).

Laste rahulolu kahaneb koos vanusega. Kui nooremad, 4.-6. klasside lapsed, on võrreldes gümnaasiumiõpilastega eluga, aga ka iseenda, sõprade ja kooliga oluliselt sagedamini rahul, siis gümnaasiuminoored tunnevad end oluliselt sagedamini väsinuna ja üksikuna. Seega ilmneb vastustest, et poisid, eesti koduse keelega ning nooremate klasside lapsed on üldiselt rahulolevamad kui tüdrukud, muu koduse keelega ja vanemate klasside lapsed.

8.2. Laste hinnangud oma kohustustele

Laste heaolu iseloomustamiseks vaadati uuringus ka laste hinnanguid sellele, kui sageli on nad tundnud, et neil on piisavalt vaba aega või liialt palju erinevaid kohustusi, nagu õppimine, huvitegevus või majapidamistööd.

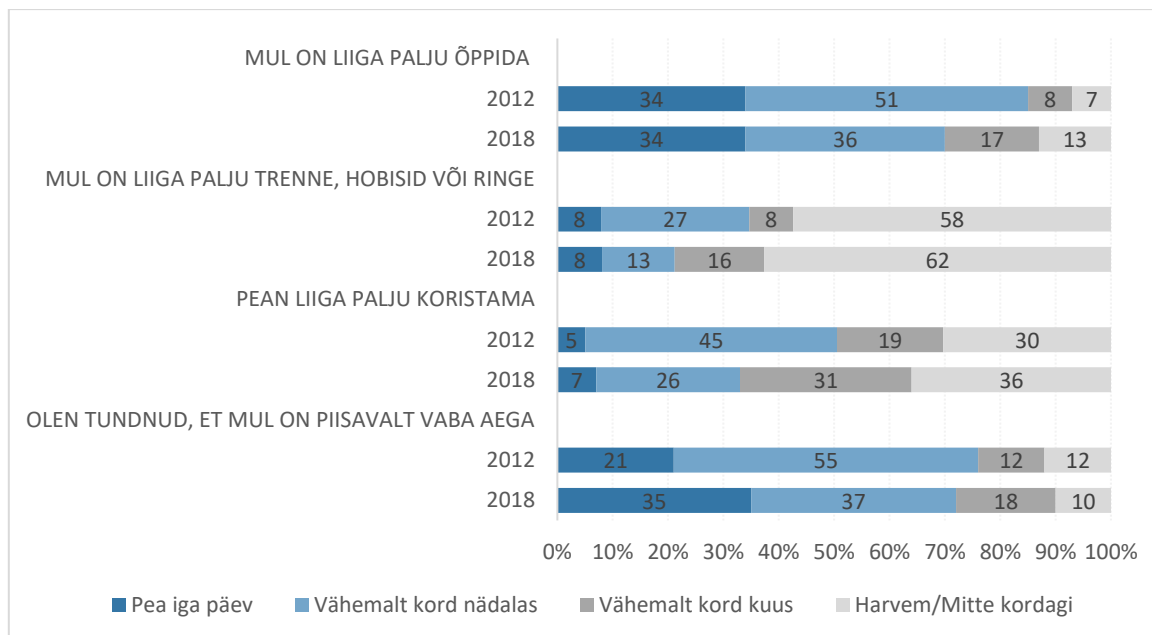
Kuigi kolmandik (35%) lastest tunneb igapäevaselt ning ligi kolmveerand (72%) iganädalaselt, et neil on piisavalt vaba aega, on Eestis hulgaliselt lapsi, kes tunnevad, et neil on liiga suur kohustuste koorem. **Näiteks tunneb suurem osa (70%) lastest vähemalt korra nädalas või sagedamini, et tal on liiga palju õppida** (Joonis 49). Kuue aasta taguse ajaga võrreldes tunnetavad Eesti lapsed täna vähem seda, et neil on liiga palju õppida – 2012. aastal tundis seda vähemalt korra nädalas 85% lastest.

Viiendik (21%) lastest tunneb vähemalt korra nädalas, et tal on liiga palju trenne, hobisid ja ringe ning kolmandik (33%), et peab liiga palju koristama. Ka nende kohustuste osas on olukord võrreldes kuue aasta taguse ajaga muutunud positiivsemaks – siis tunnistas umbes kolmandik (35%) lastest, et tunneb vähemalt iganädalaselt, et tal on liiga palju trenne ja hobisid ning pooled lastest, et peavad liiga palju koristama.

Tüdrukud tunnevad poistest sagedamini, et neil pole piisavalt vaba aega ning et neil on liiga palju õppida, samas kui trennide, hobide ja ringide osas tunnevad poisid sagedamini, et neid on liiga palju. Samuti tunnevad muu koduse keelega lapsed eesti koduse keelega lastest sagedamini, et neil on liiga palju õppida ning liiga palju trenne, hobisid ja ringe. Üsna loogiliselt kasvab vanuse kasvades lastel tunne, et neil on liiga palju õppida ning vaba aega napib. Seevastu nooremad lapsed tunnevad vanematest lastest sagedamini, et neil on liiga palju trenne, hobisid või ringe. Nii tunneb vähemalt korra nädalas kolmandik (30%) 4-6. klassi lastest ja kuuendik (17%) gümnaasiuminoortest. Analüüsi tulemused viitavad sellele, et kohustuste kasvades laste rahulolu elu, iseenda, sõprade ja kooliga kahaneb.

Lapsed tunnevad, et **emad on nende suhtes nõudlikumad kui isad**. Ligi viiendik (18%) lastest nõustub väitega, et ema nõuab nendelt liiga palju, isa poolt tunnetavad liigset nõudlikkust 13%. Seejuures tunnevad vanemate survet enam just poisid: 22% poistest arvab, et ema nõuab nendelt liiga palju ning 15%, et isa nõuab nendelt liiga palju, samas kui tüdrukutest on sellisel seisukohal vastavalt 13% ja 11%.

JOONIS 49. MÖTLE VIIMASE KUU PEALE JA VASTA, KUI SAGELI SA OLED ENNAST TUNDNUD JÄRGMISELT? LAPSED, 2012 JA 2018 (%)

8.3. Lapse privaatsus

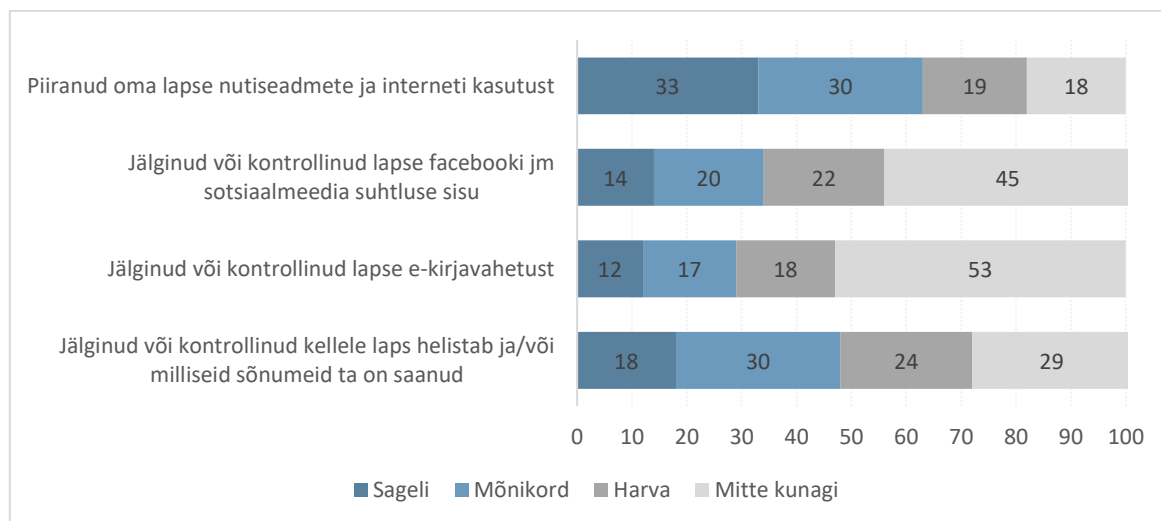
Nagu ka täiskasvanutel, on lastel vajadus olla vahel segamatult ning tegeleda rahulikult oma asjadega. Seega küsiti lapsevanematelt, kas nende lapsel on kodus koht, kus ta saab segamatult omaette olla ja õppida. 90% lapsevanematest ütleb, et nende lapsel on koht, kus rahulikult raamatut lugeda ja omaette olla (eelmises uuringus 89%), 4% ütleb, et nende lapsel sellist kohta kodus ei ole ning 6% ei oska sellele küsimusele vastata. Eesti koduse keelega lapsevanemate hulgas oli rohkem neid, kes ütlevad, et nende lapsel on kodus vaikne koht omaette olemiseks (90% vs 86% muu koduse keelega lapsevanemad). Lapse omaette olemise koha olemasolu sõltus ka lapsevanema ja lapse vanusest ning see on sagedamini olemas vanemate lapsevanemate ning vanematel lastel. **Lastest ütleb 92%, et neil on kodus olemas koht, kus omaette rahulikult olla ja õppida.** Sealjuures on sarnaselt lapsevanemate küsitluse tulemusega eesti koduse keelega laste hulgas rohkem neid, kellel on kodus omaette olemise koht olemas (94% vs 87% muu koduse keelega lapsed).

8.3.1. Lapse nutiseadmete ja internetikasutuse jälgimine ja kontrollimine

Eelnevalt selgus, et laste internetiturvalisuse teemal tunnevad Eesti lapsevanemad end väga ebakindlalt. Üheks võimaluseks lapse tegevusel internetis silma peal hoida ning probleeme varakult märgata on laste internetis tegutsemise pisteline kontrollimine. **Suurem osa lapsevanematest, kelle lapsel on telefon, nutiseade, sotsiaalmeedia konto vms, on vähemalt korra viimase aasta jooksul jälginud või kontrollinud oma lapse telefonikõnesid ja/või sõnumeid ning sotsiaalmeedia suhtluse sisu** (Joonis 50). Sealjuures hoiavad lapsevanemad rohkem silma peal lapse telefoni- kui internetisuhtlusel. Regulaarselt (sageli või mõnikord) jälgib või kontrollivad lapse helistamisi ja/või sõnumeid ligi pooled (48%) lapsevanematest, lapse sotsiaalmeedia suhtluse sisu 34% lapsevanematest ning lapse e-kirjavahetust 27% lapsevanematest. Nutiseadmete ja interneti kasutust on viimase aasta

jooksul piiranud 82% lapsevanematest, sealjuures ligi kaks kolmandikku (63%) on teinud seda regulaarselt (sageli või mõnikord).

JOONIS 50. PALUN MÕELGE VIIMASELE AASTALE (12 KUUD). KUI SAGELI OLETE LAPSEVANEMANA JÄRGNEVALT KÄITUNUD? TÄISKASVANUD, LAPSEVANEMAD, 2018 (%)

Vanemate laste telefoni- ja internetisuhtlust jälgivad ja piiravad lapsevanemad oluliselt vähem kui nooremate laste vanemad. Näiteks on 82% alla 10aastaste laste vanematest piiranud viimase aasta jooksul kas sageli või mõnikord oma lapse nutiseadmete ja interneti kasutust, samas kui 10aastaste ja vanemate lastega vanematest on seda teinud vaid 37%.

Samuti torkavad lapse telefoni- ja internetikasutuse jälgimise ja piiramise juures silma erinevused **lapsevanema soo** lõikes, kuivõrd emad jälgivad ja kontrollivad, kellele laps helistab ja/või milliseid sõnumeid ta saab, lapse e-kirjavahetust ning sotsiaalmeediasuhtlust oluliselt sagedamini kui isad. Ka nutiseadmete ja interneti kasutuse piiramisega tegelevad emad isadest sagedamini. **Koduse keele** lõikes seavad piiranguid laste nutiseadmete ja interneti kasutusele eesti ja muu koduse keelega lapsevanemad samaväärselt (vastavalt 62% ja 61% on teinud seda sageli või mõnikord), kuid oma laste telefoni- ja internetisuhtlust jälgivad muu koduse keelega lapsevanemad oluliselt aktiivsemalt kui eesti koduse keelega lapsevanemad (vastavalt 57% vs 44% on teinud seda sageli või mõnikord).

Ka **lastelt** küsiti, mil määral nende arvates vanemad nende telefoni- ja sotsiaalmeediasuhtlust jälgivad. Suurem osa lastest ütleb, et nende vanemad üldse ei kontrolli tema e-kirjavahetust ja/või Facebooki jm sotsiaalmeedia suhtluse sisu – 70% lastest ei ole üldse nõus väitega ema ning 73% isa kohta. Samuti ütleb enamik lapsi, et ema või isa ei kontrolli, kellele ta helistab ja/või milline info tema telefonis on – 66% ei ole üldse nõus, et ema seda teeb ning 71% ei nõustu üldse, et seda teeb isa.

9. Kokkuvõte ja soovitused

Käesolev lapse õiguste ja vanemluse uuring annab põhjaliku ülevaate Eesti elanikkonna – nii laste kui ka täiskasvanute – teadlikkusest, hoiakutest ja kogemustest seoses lapse õigustega ning vanemaks olemisega seotud arusaamadest ja praktikatest. Täpsemalt käsitletakse uuringus lapse õiguste ja ajakasutuse, lapse kuvandi, lapse ja lapsevanemate abivajaduse, lapsevanemaks olemise ning lapse ja vanema omavaheliste suhete teemasid. Järgnevalt toome välja uuringu olulisemad järeldused ning nendest tulenevad soovitused.

9.1. Teadlikkus lapse õigustest

Liitudes ÜRO lapse õiguste konventsiooniga võttis Eesti endale kohustuse teavitada sobivate ja toimivate vahendite kaudu nii täiskasvanuid kui lapsi konventsiooni põhimõtetest. Käesoleva uuringu kohaselt on küll suurem osa täiskasvanutest ja lastest kuulnud lapse õigustest, kuid endiselt on Eestis palju ka neid täiskasvanuid ja lapsi, kes ei ole lapse õigustest kuulnud. Näiteks üks neljast täiskasvanust ning ligi kolmandik lastest ei ole kuulnud või ei oska öelda, kas on kuulnud lapse õigustest. Kõige paremini tunnevad Eesti täiskasvanud ja lapsed hoolitsusega seotud õigusi (lapse õigus haridusele, perekonnale ja kaitsele), kõige vähem teatakse lapse õigust kaasa rääkida oma tervise ja raviga seotud küsimustes.

Jätakuvalt tuleb tegeleda nii täiskasvanute (eelkõige meeste, nooremate ja madalamalt haritute), kui laste (eelkõige koduse keelena peamiselt eesti keelt kõnelevate laste ja poiste) teadlikkuse tõstmisega lapse õigustest. Kõige enam vajab teavitamist lapse õigus teada oma tervise ja raviga seotud otsuste kohta ja osaleda nende otsuste arutamisel vastavalt nende võimetele.

9.2. Lapse õigused digitaalses maailmas

Seni on laste kokkupuutel digitaalse maailmaga keskendunud peamiselt seal peituvatele riskidele ning laste turvalisuse tagamisele. Alles viimastel aastatel on rohkem tähelepanu saanud lapse õiguste teema digitaalses maailmas, kus ühes sooviga kaitsta lapsi digitaalses maailmas peituvate ohtude eest, riskeerivad lapsevanemad rikkuda nende õigusi eneseväljendusele, arvamuse avaldamisele ja privaatsusele (Livingstone ja Third 2017). Seetõttu puudutati seekordses uuringus esmakordselt ka digitaalse maailma võimalustest ja ohtudest tulenevat lapse turvalisuse ja õiguste teemat.

Uuringu tulemuste põhjal on umbes pooled Eesti lapsevanematest, kelle lapsel on telefon, nutiseade, sotsiaalmeedia konto vms, jälginud lapse sotsiaalmeedia suhtluse sisu ning e-kirjavahetust. Seega tunneb suur osa Eesti lapsevanematest ilmselt ebakindlust ja muret lapse turvalisuse ning digitaalses maailmas varitsevate ohtude osas.

Kuna lastekaitseadus ja ka lapse õiguste konventsioon ei adresseeri lapse õigusi ega kaitset digitaalses maailmas, tuleks laste digitaalse elu aspektid integreerida olulise komponendina meie lastekaitse, muuhulgas käsitledes lapse turvalisuse kaitsmist digitaalses maailmas lapse õigusi silmas pidades. Lisaks tuleks jätkata nii laste kui ka täiskasvanute digitaalse kirjaoskuse arendamisega, sh õpetada lapsi ja täiskasvanuid käituma vastutustundlikult ning tundma ära ja kaitsma end seal peituvate ohtude eest.

Kuna varasema kirjanduse põhjal kipub lapsevanemate teadlikkus lapse õigusest privaatsusele, eelkõige digitaalses maailmas, olema madal, kusjuures vanemad on selle õiguse peamised rikkujad (järelvalve, postitused lastest sotsiaalmeediasse jne), on **soovitav järgmise lapse õiguste ja vanemluse uuringu raames käsitleda senisest põhjalikumalt ka vanemate teadlikkust lapse õigusest privaatsusele digitaalses maailmas.**

9.3. Teadlikkus väärkohtlemise keelatuses

Lastekaitseadus keelab lapse igasuguse, sh füüsilise väärkohtlemise, kuid füüsilise karistamise keelust on teadlik vaid kaks kolmandikku Eesti täiskasvanud elanikkonnast ning ligi pooled lastest. Ligi viiendik lapsevanematest kasutab lapse korrale kutsumiseks füüsilist karistamist ning kolmandik ähvardamist füüsilise karistamisega. Sellist käitumist toetavad ka ühiskonna hoiakud laste füüsilise karistamise osas – kuigi üle poole elanikkonnast taunib lapse füüsilist karistamist, peab üsna suur hulk lapsi ja täiskasvanuid seda teatud olukordades vajalikuks ja mõistetavaks toimimisviisiks.

Võimalik, et osa lapsevanematest pole ka teadlikud, mida täpsemalt peetakse lapse väärkohtlemiseks. Lastekaitseadus keelab küll laste vaimse, emotsionaalse, kehalise ja seksuaalse väärkohtlemise, kuid seaduse tekst pole selgitav ning võib olla kohati ebaselge, mida peetakse täpsemalt silmas vaimse, emotsionaalse või füüsilise väärkohtlemise all. Näiteks on võimalik, et täiskasvanud ei pea nn pehmemaid füüsilise karistamise vorme nagu tutistamine või laksu andmine füüsiliseks või lapse ignoreerimist emotsionaalseks väärkohtlemiseks. Kui vanemad ei ole teadlikud, et mõned nende poolt kasutatavatest kasvatusmeetoditest on tegelikult käsitletavat ühiskonnas mitteaktsepteeritud väärkohtlemisena ning on seadusega keelatud, on nende hoiakute muutmine tõenäoliselt oluliselt keerulisem ning nad jätkavad nende distsiplineerimisviiside kasutamist (Fréchette ja Romano 2017).

Jätakuvalt tuleb teavitada ja selgitada nii täiskasvanutele (nt läbi positiivse vanemluse programmide) kui ka lastele, et lapse igasugune väärkohtlemine on seadusega keelatud ja karistatav. Kuna teistest sagedamini kasutavad füüsilist karistamist ja sellega ähvardamist nooremad ning kuni põhiharidusega lapsevanemad ning füüsilise karistamise osas on ühiskonnas sallivamad poisid ja mehed, siis vajavad need grupid ka teavitamisel enam tähelepanu. Samuti oleks otstarbekas laiem selgitustöö, mida väärkohtlemise (sh füüsilise karistamise) all silmas peetakse.

9.4. Abivajav laps

Abivajava lapse märkamine ning abistamine puudutab otseselt lapse õigust olla kaitstud nt diskrimineerimise, füüsilise ja seksuaalse väärkohtlemise, ekspluateerimise ja ebaõiglase kohtlemise eest. Lastekaitseadusest tulenevalt on abivajavast lapsest teatamine kohustuslik igal inimesel. Uuringu tulemuste kohaselt on enamik täiskasvanutest pigem valmis abivajavale lapsele abi andma. Sekkumisviisidest on levinuimaks reaktsiooniks lapse või asjaosalistega rääkimine, mida kasutatakse näiteks üksi nutva lapse, kiusamise või kaklemise märkamise korral. Sotsiaaltöötaja poole pöördutakse sagedamini olukorras, kus õpetaja, kasvataja või mõni muu lastega tegelev täiskasvanu alandab või karistab last. Samas sõltub lapsele abi andmise või otsimise valmidus oluliselt konkreetsest situatsioonist. Näiteks osatakse kõige vähem seisukohta võtta ning kõige harvem ka sekkutakse

olukordades, kus lapse vanem karistab last füüsiliselt või alandab teda ebakohaste väljenditega. Neil juhtudel põhjendatakse mittesekkumist enamasti teadmatusega, mida tuleks teha.

Tagamaks iga lapse kaitse diskrimineerimise, väärkohtlemise, ärakasutamise ja ebaõiglase kohtlemise eest tuleb teavitada ja selgitada Eesti elanikele oma seadusest tulenevat kohustust teatada abivajavast lapsest ning õpetada, kuidas oleks adekvaatne erinevates olukordades sekkuda ja abivajavat last aidata.

9.5. Vanemluse toetamine

Valdav enamik Eesti lapsevanematest rõõmustab oma laste üle ning on rahul oma pereeluga, kuid ligi pooled lapsevanematest tunnevad sageli või mõnikord stressi ja masendust. Lapsevanemad on laste kasvatamisel oma muredega ka tihti üksi, kuna ei tea, kuhu nõu ja abi saamiseks pöörduda või ei söanda seda teha. Uuringu põhjal on Eestis jätkuvalt põhikoormus lapse kasvatamisel emadel ning kõige enam vajavad abi ja toetust lapse kasvatamisel noored naised. Näiteks tunneb üle poole Eesti emadest sageli või mõnikord stressi ja/või masendust ning noored emad tunnetavad kõige rohkem, et vajavad nõu ja abi, kuid ei oska seda kelleltki küsida.

Vanemluse toetamiseks tuleb leevendada eelkõige noorte emade koormust laste kasvatamisel, pakkuda neile asjakohast tuge ja abi. Näiteks võiks varasemast veelgi enam rõhutada ja suurendada isade rolli laste kasvatamisel, mis leevendaks emade koormust, pakkuda eelkõige värskele emadele, aga ka isadele nõustamisteenust ning teavitamist ja koolitusi vanemluse teemadel. Teemadest vajavad uuringu andmetel lapsevanemad kõige enam abi laste internetiohutuse, konfliktide lahendamise ja jonniva lapse rahustamise osas.

9.6. Lapse aeg ja selle kasutamine

Huvihariduses osalemine võimaldab lapsel realiseerida oma arengupotentsiaali ning arendada talle loomupäraseid andeid ja oskusi. Samas võivad koolivälised programmid, huviringid jm organiseeritud tegevus jätta tagaplaanile lapse õiguse puhkusele ja jõudeajale. Uuringu põhjal käib enamus Eesti lastest mingis trennis, huviringis või täiendavas eratunnis, kusjuures 76% lastest ütleb, et neil on võimalik olnud käia kõikides trennides, huvialaringides või eratundides, kus nad on soovinud. Teistest rohkem tegelevad mõne trenni või huviringiga tüdrukud, vene või muu koduse keelega, 4.-6. klasside lapsed ning kõrgemalt haritud vanemate lapsed. Kõige levinum põhjus, miks trennis või huvialaringis ei käida, on ajapuudus, kuid kolmandik lastest toob välja ka huviringide ja trennide aegade sobimatuse ja rahalised põhjused ning ligi viiendik ligipääsetavuse.

Oluline on pakkuda piisaval arvul huviringe, mis oleksid nii majanduslikult, ajaliselt kui transpordi osas ligipääsetavad kõigile lastele.

Uuringu põhjal on suur osa Eesti lastest erinevate kohustustega liialt koormatud. Kuigi enamik lapsevanematest leiab, et lapse vaba aeg on mängimiseks ja sõpradega koos olemiseks (91%) ning et lapsel on piisavalt vaba aega (81%), arvavad pooled koolis käivate laste vanematest, et nende lapsel on

liiga palju õppida. 4.-11. klassi lastest 41% tunneb end igapäevaselt väsinuna, 34% tunneb pea iga päev, et tal on liiga palju õppida, 8% et tal on liiga palju trenne, hobisid ja ringe ning 7% leiab igapäevaselt, et peab liiga palju koristama..

Oluline teema lapse vaba aja sisustamise juures on ka televiisori vaatamine, ning lapse arvuti- ja internetikasutus. Veidi üle poole lapsevanematest leiab, et laps on vabal ajal liiga palju ekraani ees ning valdav enamus (85%) ei arva, et laps võiks ise otsustada, kui palju ta oma vabast ajast ekraanimängudele ja sotsiaalmeediale kulutab.

Nii lapsevanematel, haridustöötajatel kui ametnikel tuleb arvestada ja jälgida, et lapse päev sisaldaks optimaalsel hulgal tegevusi võimaldades õppimise, huviringide ja muude kohustuste kõrval ka piisavalt puhkeaga.

9.7. Lapse rahulolu

Suurem osa lapsi on iseenda, oma elu ja sõpradega üldiselt rahul. Näiteks tunneb valdav enamus lastest vähemalt korra nädalas rõõmu sellest, et saab tegeleda endale meeldivate asjadega (88%) ja on eluga üldiselt rahul (82%). Uuringust torkab silma aga muu koduse keelega laste vähene rahulolu võrreldes kodus peamiselt eesti keelt kõnelevate lastega. Näiteks tunnevad muu koduse keelega lapsed eesti koduse keelega lastest vähem rahuolu nii iseenda, elu kui ka kooliga, tunnevad sagedamini väsimust ja üksindust ning tervelt viiendik tunneb igapäevaselt, et neil pole oma murega kellegi poole pöörduda (eesti koduse keelega lastest samal ajal 9%). **Kuna selle uuringu raames ei uuritud süvitsi, mis sellist koduse keele põhjal ilmnenu erinevust põhjustab (nt kas tegu on kultuuriliste, institutsionaalsete ja/või sotsiaalmajanduslikust ebavõrdsusest tulenevate põhjustega), siis tuleks olukorra parandamiseks seda teemat edaspidi süvendatult uurida.**

Joonised ja tabelid

JOONISED

Joonis 1. Vanuseti laste arv, kelle kohta vanemad täpsemalt vastasid. Täiskasvanud, 2018	10
Joonis 2. Kas Te olete kuulnud lapse õigustest? Täiskasvanud, erinevate taustatunnuste järgi, 2018 (%)	14
Joonis 3. Kas oled kuulnud lapse õigustest? Lapsed, erinevate taustatunnuste järgi, 2018 (%)	15
Joonis 4. Millised väited Teie arvates kuuluvad ja millised mitte lapse õiguste hulka? Täiskasvanud, 2018 (%).....	16
Joonis 5. Millised neist on sinu arvates lapse õigused? Lapsed, III ja IV kooliaste, 2018 (%)	18
Joonis 6. Palun hinnake, kuivõrd te nõustute esitatud väidetega. Vastanud „pigem nõus“ või „täiesti nõus“. Täiskasvanud, 2018 ja 2012 (%)	20
Joonis 7. Palun hinnake, kuivõrd te nõustute esitatud väidetega. Vastanud „pigem nõus“ või „täiesti nõus“. Täiskasvanud ja lapsed, 2018 (%).....	22
Joonis 8. Palun hinnake, kuivõrd te nõustute esitatud väidetega. vastanud „pigem nõus“ või „täiesti nõus. Lapsed, koduse keele järgi, 2018 (%).....	23
Joonis 9. Palun mõelge lapse õigusele olla kaasatud, informeeritud, avaldada arvamust ja osaleda otsuste tegemisel ning hinnake, kuivõrd nõustute antud väidetega? Täiskasvanud, 2018 (%).....	24
Joonis 10. Kui sa mõtled erinevatele otsustele, mis sinu elu puudutavad, kui sageli saad ise nendes küsimustes kaasa rääkida? Lapsed, 2018 (%)	25
Joonis 11. Kuivõrd nõustute järgmiste väidetega? Täiskasvanud, 2018 (%).....	33
Joonis 12. Kas püüaksite aidata või otsiksite abi, kui näete mõnda last järgmistes olukordades? Täiskasvanud, 2018 (%)	34
Joonis 13. Kas sa püüaksid aidata või otsiksid abi, kui näed mõnda last järgmistes olukordades? Lapsed, 2018 (%).....	35
Joonis 14. Kas Te olete viimase aasta jooksul näinud last, kes on olnud mõnes kirjeldatud olukorras? Mida te selles olukorras tegite? Vastanud ≠ „ei teinud midagi“. Täiskasvanud, 2018 (%)	37
Joonis 15. Kas Sa oled viimase aasta jooksul näinud mõnd last, kes on olnud mõnes järgnevalt kirjeldatud või sarnases olukorras? Kas sa proovisid seda last aidata või olukorda lahendada? Vastanud „püüdsin aidata“. Lapsed, 2018 (%).....	38
Joonis 16. Laste hinnangud oma vanemate vanemlusstiilide kohta. Lapsed, 2018 (%)	40
Joonis 17. Kuivõrd nõustute järgmiste väidetega? Täiskasvanud, 2018 (%).....	42
Joonis 18. Milliseks Te hindate oma teadmisi järgnevates lapse kasvatamisega seotud valdkondades? Täiskasvanud, lapsevanemad, 2018 (%)	43
Joonis 19. Kui sageli olete lapsevanemana tundnud viimase aasta jooksul, et Täiskasvanud, lapsevanemad, 2018 (%)	43
Joonis 20. Kui sageli olete lapsevanemana tundnud viimase aasta jooksul, et Vastanud „sageli“ või „mõnikord“. Täiskasvanud, lapsevanemad, soo ja vanuse järgi, 2018 (%)	44
Joonis 21. Kui sageli olete viimase aasta jooksul lapsevanemana kogunud olukordi, kus tunnete, et vajaksite nõu ja abi, kuid te ei teadnud kuhu või kelle poole pöörduda või ei sõandanud kellegi poole pöörduda? Täiskasvanud, lapsevanemad, 2012 ja 2018 (%).....	45
Joonis 22. Kui sageli olete viimase aasta jooksul lapse kasvatamise osas, näiteks korrale kutsumise, arendamise, toitumise, hügieeni ja suhete osas nõu ja abi saamiseks kasutanud järgmisi viise? Täiskasvanud, lapsevanemad, 2018 (%)	46

Joonis 23. Palun mõelge viimasele aastale (12 kuud). Kui sageli olete olukorras, kui Teie laps ei kuula sõna või ei käitu nii nagu soovite, teinud järgnevat? Täiskasvanud, 2018 (%).....	48
Joonis 24. Palun mõelge viimasele aastale (12 kuud). Kui sageli olete olukorras, kui Teie laps ei kuula sõna või ei käitu nii nagu soovite, teinud järgnevat? Vastanud "sageli" või "mõnikord". Täiskasvanud, lapse/laste vanuse järgi, 2018 (%)	49
Joonis 25. Mõttele viimase aasta peale. Mida on su vanemad (või teised täiskasvanud, kellega sa koos elad) teinud, kui sa ei kuula sõna või ei käitu nii, nagu nad soovivad? Lapsed, 2018 (%).....	50
Joonis 26. Mõttele viimase aasta peale. Mida on su vanemad (või teised täiskasvanud, kellega sa koos elad) teinud, kui sa ei kuula sõna või ei käitu nii, nagu nad soovivad? Vastanud "sageli" või "mõnikord". Lapsed, kooliastme järgi, 2018 (%)	51
Joonis 27. Kas lapse füüsiline karistamine on Eestis seadusega keelustatud? Täiskasvanud, haridustaseme järgi, 2018 (%).....	52
Joonis 28. Kuivõrd nõustute järgmiste väidetega? Täiskasvanud, 2018 (%).....	53
Joonis 29. Kuivõrd nõustute järgmiste väidetega? Vastanud „pigem nõus“ või „täiesti nõus“. Täiskasvanud, füüsilise karistamise ja vägivaldaga kokkupuutumise järgi, 2018 (%).....	54
Joonis 30. Laste füüsiline karistamine* on vägivald, mitte kasvatusmeetod. Vastanud "pigem nõus" või "täiesti nõus". Täiskasvanud, 2012 ja 2018 (%).....	54
Joonis 31. Kas laste füüsiline karistamine* on Eestis seadusega keelatud? Lapsed, koduse keele ja kooliastme järgi, 2018 (%)	55
Joonis 32. Laste füüsiline karistamine* on vägivald, mitte kasvatusmeetod. Lapsed, soo ja kooliastme järgi, 2018 (%).....	56
Joonis 33. Teatud olukordades on laste füüsiline karistamine* vajalik ja mõistetav karistusvahend. Lapsed, soo ja füüsilise karistamisega kokkupuutumise** järgi, 2018 (%)	56
Joonis 34. Teatud olukordades on probleemide lahendamine täiskasvanute vahel vägivalda kasutades mõistetav. Lapsed, soo, kooliastme ja füüsilise karistamisega kokkupuutumise* järgi, 2018 (%)..	57
Joonis 35. Laste peremudelid. Lapsed, 2018 (%)	58
Joonis 36. Kas juhul, kui vanemad elavad lahus, on teie arvates ühel vanemal õigus takistada või piirata lapse ja teise vanema vahelist suhtlemist? Täiskasvanud, 2018 (%)	59
Joonis 37. Laste suhtlemise sagedus oma lahus elava isaga. Lapsed, 2018 (%)	60
Joonis 38. Kui mõtlete oma lapse vaba aja peale, siis kuivõrd Te nõustute järgmiste väidetega? Täiskasvanud, lapsevanemad, 2018 (%)	61
Joonis 39. Mõelge oma lapse vaba aja peale, kui ta ei käi koolis või lasteaias ega tegele õppimisega. Kuivõrd te nõustute järgmiste väidetega? Täiskasvanud, lapsevanemad, 2018 (%).....	63
Joonis 40. Kas sa käid mõnes trennis, huviringis või täiendavas eratunnis (sh muusika, kunstikool, keelekursus, järeleaitamis-/ettevalmistustund vm)? Lapsed, 2018 (%).....	64
Joonis 41. Peamised põhjused, miks laps ei ole saanud käia mõnes või mitmes soovitud trennis, huvialaringis või eratunnis. Lapsed, 2018 (%)	65
Joonis 42. Palun hinda, kas järgnevad väited kehtivad sinu ja su ema/kasuema või isa/kasuisa kohta. „Ema/isa tahab, et ma liiga paljudes huviringides ja trennides käiksin“. Vastanud „pigem nõus“ või „täiesti nõus“. Lapsed, 2018 (%).....	66
Joonis 43. Isal/emal pole pea kunagi minu jaoks aega kui ma teda vajan. Lapsed, 2018 (%).....	66
Joonis 44. Kui sageli võtad koos vanematega midagi toredat ette, näiteks käite koos kinos, jalutate, matkate, meisterdate ja mängite koos, käite külas, teete koos sporti jne? Lapsed, 2018 (%)	67

Joonis 45. Kui sageli oled sa viimase kuu aja jooksul isa või kasuisaga teinud järgmist? Kui sul on nii isa kui ka kasuisa, siis vasta selle vanema kohta, kellega koos sa elad. Lapsed, 2018 (%)	68
Joonis 46. Kui sageli oled sa viimase kuu aja jooksul ema või kasuemaga teinud järgmist? Kui sul on nii ema kui kasuema, siis vasta selle vanema kohta, kellega sa koos elad. Lapsed, 2018 (%)	69
Joonis 47. Kas ja kui sageli on Teil viimasel kuul tulnud ette oma lapsega järgmist? Täiskasvanud, lapsevanemad, 2018 (%)	70
Joonis 48. Mõttele viimase kuu peale ja vasta, kui sageli sa oled ennast tundnud järgmiselt? Lapsed, 2018 (%).....	71
Joonis 49. Mõttele viimase kuu peale ja vasta, kui sageli sa oled ennast tundnud järgmiselt? Lapsed, 2012 ja 2018 (%).....	73
Joonis 50. Palun mõelge viimasele aastale (12 kuud). Kui sageli olete lapsevanemana järgnevalt käitunud? Täiskasvanud, lapsevanemad, 2018 (%).....	74

JOONISED LISADES

Lisa 1, joonis 1. Millised märksõnad meenuvad teile esimesena, kui mõtlete sõnapaarile “lapse õigused”? Täiskasvanud, Levinumad vastused (mainimiste arv), 2018.....	87
Lisa 1, joonis 2. Millised sõnad tulevad sulle esimesena pähe, kui mõtled sõnapaarile “lapse õigused”? Lapsed, Levinumad vastused (mainimiste arv), 2018.....	88
Lisa 2, joonis 1. Palun mõelge lapse õigusele olla kaasatud, informeeritud, avaldada arvamust ja osaleda otsuste tegemisel ning hinnake, kuivõrd nõustute antud väidetega? Täiskasvanud, soo järgi, 2018 (%).....	89
Lisa 3, joonis 1. Kas püüaksite aidata või otsiksite abi, kui näete mõnda last järgmistes olukordades? Täiskasvanud, soo järgi, 2018 (%).....	90
Lisa 3, joonis 2. Kas püüaksite aidata või otsiksite abi, kui näete mõnda last järgmistes olukordades? Täiskasvanud, soo järgi, 2018 (%).....	91
Lisa 4, joonis 1. Laste hinnangud oma vanemate vanemlusstiilide kohta. Vastanud „pigem nõus“ või „täiesti nõus“. Lapsed, soo järgi, 2018 (%).....	92
Lisa 5, joonis 1. Mõttele viimase aasta peale. Mida on su vanemad (või teised täiskasvanud, kellega sa koos elad) teinud, kui sa ei kuula sõna või ei käitu nii, nagu nad soovivad? Vastanud „sageli“ või „mõnikord“. Lapsed, soo järgi, 2018 (%).....	93
Lisa 5, joonis 2. Mõttele viimase aasta peale. Mida on su vanemad (või teised täiskasvanud, kellega sa koos elad) teinud, kui sa ei kuula sõna või ei käitu nii, nagu nad soovivad? Vastanud „sageli“ või „mõnikord“. Lapsed, koduse keele järgi, 2018 (%).....	94
Lisa 6, joonis 1. Mõelge oma lapse vaba aja peale, kui ta ei käi koolis või lasteaias ega tegele õppimisega. Kuivõrd te nõustute järgmiste väidetega? Täiskasvanud, lapsevanemad, koduse keele järgi, 2018 (%).....	95
Lisa 7, joonis 1. Mõttele viimase kuu peale ja vasta, kui sageli oled end tundnud järgmiselt. Lapsed, 2018 (%).....	96

TABELID

Tabel 1. Kaalumata ja kaalutud valimi võrdlus. Täiskasvanud, 2018.....	9
Tabel 2. Kaalumata ja kaalutud valimi võrdlus. Lapsed, 2018	11
Tabel 3. Andmete analüüsimisel kasutatud taustatunnused ja nende jaotus, 2018.....	12
Tabel 4. Ebaküpse lapse kuvandi tunnustega nõustumise (vastanud „pigem nõus“ või „täiesti nõus“) määrad täiskasvanute ja laste seas ning nendevaheline erinevus, 2012 vs 2018.....	27

Tabel 5. Haavatava lapse kuvandi tunnustega nõustumise (vastanud „pigem nõus“ või „täiesti nõus“) määrad täiskasvanute ja laste seas ning nendevaheline erinevus, 2012 vs 2018.....	28
Tabel 6. Vastutustundetu lapse kuvandi tunnustega nõustumise (vastanud „pigem nõus“ või „täiesti nõus“) määrad täiskasvanute ja laste seas ning nendevaheline erinevus, 2012 vs 2018	29
Tabel 7. Kompetentse lapse kuvandi tunnustega nõustumise (vastanud „pigem nõus“ või „täiesti nõus“) määrad täiskasvanute ja laste seas ning nendevaheline erinevus, 2012 vs 2018	31

Allikad

- Fréchette, S., Romano, E. (2017). How do parents label their physical disciplinary practices? A focus on the definition of corporal punishment. *Child Abuse and Neglect*, 71 (2017), 92-103.
- Godwin, S. (2011). Children's Oppression, Rights, and Liberation. *Northwestern Interdisciplinary Law Review*, 4(1), 247-302.
- Goldson, B. (1997). *Childhood: An Introduction to Historical and Theoretical Analyses*. Teoses: P. Scranton (toim.) 'Childhood' in 'Crisis'? London: UCL Press.
- Harper, C., Jones, N., Tincati, C. (2010). Opportunities and challenges in promoting policy- and practice-relevant knowledge on child rights. Working Paper 318. Overseas Development Institute.
- Howe, R.B., Covell, K. (2005). *Empowering Children: Children's Rights Education as a Pathway to Citizenship*. Toronto: Toronto University Press.
- James, A., Curtis, P., Birch, J. (2008). Care and Control in the construction of children's citizenship. Teoses: A. Inverizzi ja J. M. Williams (toim.) *Children and Citizenship*. Los Angeles: Sage Publications.
- Johnny, L. (2006). Reconceptualising childhood: Children's rights and youth participation in school. *International Education Journal*, 7(1), 17-25.
- Karu, M., Turk, P., Biin, H., Suvi, H. (2012a). Lapse õiguste ja vanemluse monitooring. Täiskasvanute küsitlus. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.
- Karu, M., Turk, P., Biin, H., Suvi, H. (2012a). Lapse õiguste ja vanemluse monitooring. Laste küsitlus. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.
- Kennan, D., Keenaghan, C., O'Connor, U., Kinlen, L., McCord, J. (2011). A Rights-Based Approach to Monitoring Children and Young People's Well-Being. University of Ulster. https://aran.library.nuigalway.ie/xmlui/bitstream/handle/10379/3392/A_Rights_Based_Approach_to_Monitoring_Child_and_Youth_Well-Being.pdf?sequence=1 (19.09.2018)
- Kosher, H., Ben-Arieh, A. (2017). What Children Think About Their Rights and Their Well-Being: A Cross-National Comparison. *American Journal of Orthopsychiatry*, 87 (3), 256-273.
- Kuurme, T. (2016). Tüdrukud ja poisid koolist ja enesest koolis. Kogumikus *Sugu ja haridus keeles ja meeles*. Tallinn: Eesti Naisteühenduste Ümarlause Sihtasutus.
- Lansdown, G. (2005). Children's welfare and children's rights. Teoses: H. Hendrick (toim.) *Child Welfare and Social Policy: An Essential Reader*. Bristol: The Polity Press.
- Lansdown, G. (2010). The realisation of children's participation rights: critical reflections. Teoses: B. Percy-Smith, N. Thomas (toim.) *A Handbook of Children and Young People's Participation. Perspectives from Theory and Practice*. London, New York: Routledge.

Lansford, J. E., Cappa, C., Putnick, D. L., Bornstein, M. H., Deater-Deckard, K., Bradley, R. H. (2017). Change over time in parents' beliefs about and reported use of corporal punishment in eight countries with and without legal bans. *Child Abuse and Neglect*, 71 (2017), 44-55.

Laste ja perede arengukava 2012–2020. (2011). Sotsiaalministeerium.

Lastekaitseadus, vastu võetud 19.11.2014, <https://www.riigiteataja.ee/akt/106122014001?leiaKehtiv> (16.05.2018)

Lister, R. (2008). Unpacking children's citizenship. Teoses: A. Invernizzi, J.M. Williams (toim.) *Children and Citizenship*. Los Angeles: Sage Publications.

Livingstone, S., Third, A. (2017). Children and young people's rights in the digital age: An emerging agenda. *New Media & Society*, 19(5), 657-670.

Lockyer, A. (2008). Education for citizenship: Children as citizens and political literacy. Teoses: A. Invernizzi, J. M. Williams (toim.) *Children and Citizenship*. Los Angeles: Sage Publications Ltd.

Maccoby, E. (1992). The role of parents in socialization of children: an historical overview. *Development Psychology*, 28(6), 1006-1017.

Maccoby, E. E., Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. Teoses: P.H. Mussen, E.M. Hetherington (toim.) *Handbook of Child Psychology: vol. 4. Socialization, personality, and social development (4th edition)*. New York: Wiley.

Meyer, A. (2007). The Moral Rhetoric of Childhood. *Childhood*, 14(1), 85-104.

Morine, S. L. (2000). *Children's and Parents' Attitudes Towards Children's Rights and Perceptions of Family Relationships*. Human Development and Applied Psychology University: The Ontario Institute for Studies in Education of the University of Toronto.

Rodrigo, M.-J. (2010). Promoting positive parenting in Europe: new challenges for the European Society for Developmental Psychology. *European Journal of Developmental Psychology*, 7(3), 281-294.

Scruton, P. (2005). Whose 'Childhood'? What 'Crisis'? Teoses: C. Jenks (toim.) *Childhood. Critical Concepts in Sociology III*. Abingdon: Routledge.

Smith, A. B. (2016). *Children's Rights Towards Social Justice*. New York: Momentum Press.

ÜRO Laste Õiguste Konventsioon, vastu võetud 26.09.1991, <https://www.riigiteataja.ee/akt/24016> (16.05.2018)

Executive summary

The objective of the study „Child’s rights and parenting“ is to give an overview of awareness, attitudes and experiences of Estonian citizens – adults and children – on the rights of the child and parenting and to assess which areas need more attention in Estonia. Additionally, as a similar study was carried out in 2012 it will be also assessed whether the awareness, attitudes and experiences of Estonian adults and children on child’s rights and parenting have changed during the last six years.

A questionnaire survey among 18 to 74-year-old adults and 10 to 18-year-old children in the 4th to 11th grade was carried out covering the topics such as child’s rights and time use, the image of children, the need for help among children and parents, but also parenting and the relations between children and their parents.

The most important results of the study:

- 1) **75% of adults and 70% of children in Estonia have heard of child’s rights.** In comparison with 2012, the share of adults who have heard of child’s rights has not increased and the share of children who have heard of child’s rights has decreased. The rights related to caring of the child, including child’s right to education, family and protection, are the best known. The least known is the child’s right to be involved and have a say in the topics related to his or her health and medical treatment.
- 2) **The most frequent method of child discipline is encouraging the child to behave right** – 98% of Estonian parents have used this during the year preceding to the survey. Explaining why the child’s behaviour is not right (96%), but also forbidding a child (96%), bristling at a child (95%) and reminding the rules (93%) are also widely used. Although **corporal punishment** is prohibited by law¹⁵ and is also one of the least common methods of discipline, almost one fifth of parents use it when child does not abide with or behave right. In fact, during the year preceding to the survey 18% of parents have pulled their child by hair, and 14% have twigged, flogged or slapped their child. One third (33%) of parents have threatened their child with twiggling, flogging or slapping. This is supported by the attitudes of the society in which a significant share of adults (42%) and children (28%) consider corporal punishment necessary and comprehensible in certain situations.
- 3) **Majority of adults are ready to help a child who needs it, but the willingness to give or find help is highly dependent on the exact situation and in some occasions, adults often do not know how to react.** The situations where people are most willing to intervene are when a teacher or other adult attending children uses corporal punishment on a child (97% of adults who have seen this have intervened) and when seeing a crying child in a public place (91% of adults have intervened). Situations where a parent punishes a child corporally or verbally humiliates a child are the ones where other adults see the least necessity to intervene. This is

¹⁵ Child Protection Act. § 24. Prohibition of child abuse

(1) Neglect of a child, mental, emotional, physical and sexual abuse of a child, including humiliation, frightening and physical punishment of a child, also punishment of a child in any other manner which endangers his or her mental, emotional or physical health is prohibited.

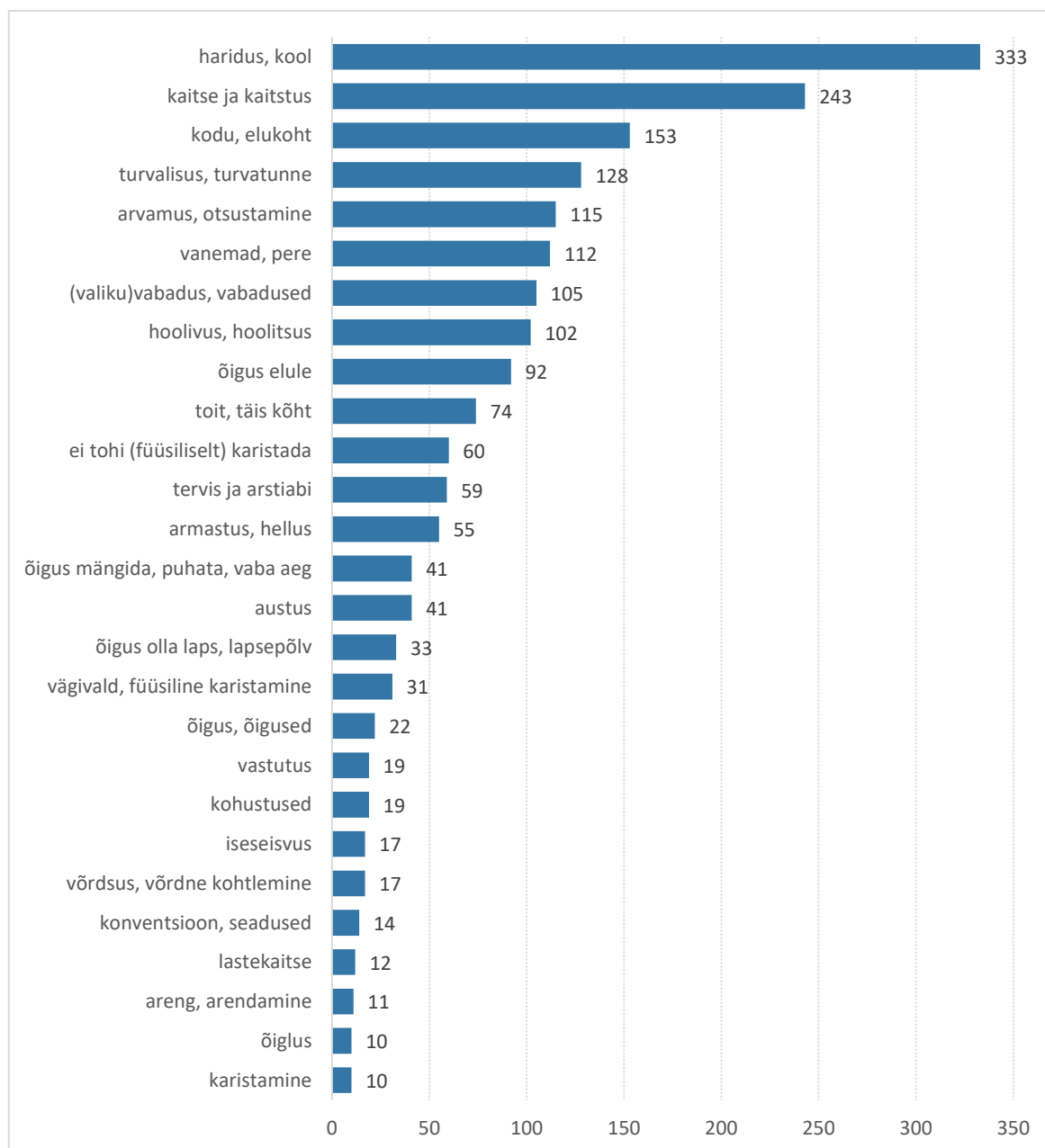
also reflected by comparatively far-spread attitude among adults (29%) that it is up to each parent how he or she treats its child.

- 4) **Majority of Estonian parents rejoice over their children (97% have felt that often or sometimes during the last year) and are satisfied with their family life (91%).** However, a considerable share of parents feel the need for more time for themselves (49% have felt that often or sometimes during the last year), are stressed or depressed (43%), need help and support (30%) or feel, that they cannot cope with parenting (16%). **Women rejoice over their children but also stress from parenthood much often than men.**
- 5) **Estonian parents are often alone with their problems of raising children, as they do not know where to ask for help and/or do not dare to ask for it** – about half of Estonian parents (53%), most often young mothers, have felt that they need help and support in raising their child but either have not known where to get advice or help or have not dared to ask for it. The most advice and help is needed on topics such as internet safety, solving conflicts and calming a child.
- 6) **Majority of Estonian children (81%) participate in after-school activities, whereas 76% have had the possibility to attend every activity they wished for.** The most common reason for not participating in an after-school activity is lack of time (50%), but one third of children also accentuate the unsuitableness of schedules of activities (32%) and financial reasons (31%), and almost one fifth poor accessibility of activities (17%).
- 7) Most parents find that child's spare time is for playing and spending time with friends (91%) and that their child has enough spare time (81%), however half (49%) of the parents whose children attend school think that their child has too much homework. **41% of children feel tired daily, 34% feel nearly every day that they have too much homework, 8% feel that they are too busy with their after-school activities and 7% feel daily that they have too many obligations in cleaning the house.**
- 8) **Parents are concerned about their children spending too much time in front of a screen and about their children's safety in internet.** More than half of parents (55%) think that children spend too much of their spare time in front of a screen and the clear majority (85%) does not think that children should decide for themselves, how much of their spare time is spent on screen games and social media. Most parents whose child has a smart phone or social media account have at least once during the previous year limited their use (82% of parents) and observed the contents of the child's social media interactions (55%).
- 9) **Majority of children are content with themselves, their life and their friends.** For instance, most children feel at least once a week enjoyment that they are engaged to activities that they like (88%) and are content with their life in general (82%). Children who mainly speak other language than Estonian at home are less content with their lives than children whose home language is Estonian. For instance, they are less content with themselves, with life in general and with school, they are more often tired and lonely, and that they have nobody to turn to with their problems.

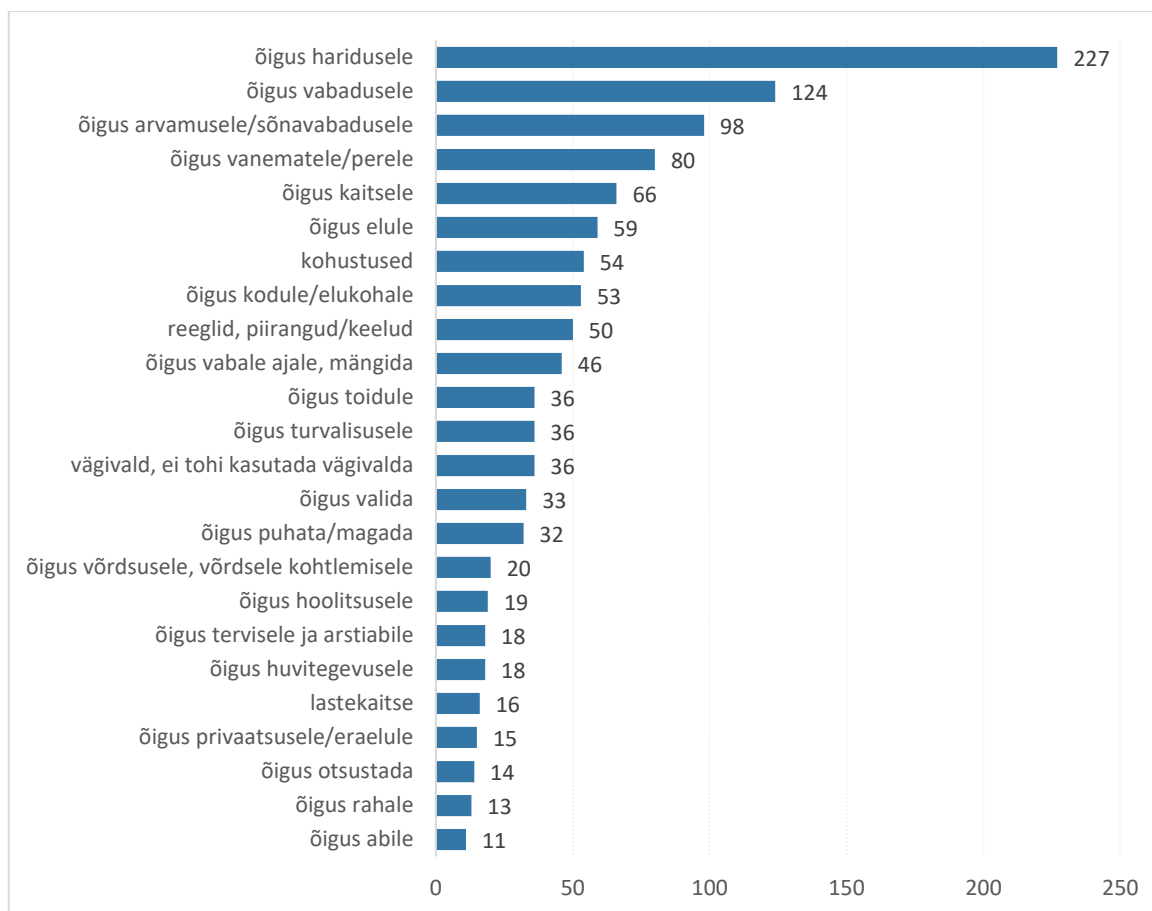
LISAD

Lisa 1

JOOIS 1. MILLISED MÄRKŠÖNAD MEENUVAD TEILE ESIMESENA, KUI MÕTLETE SÕNAPAARILE “LAPSE ÕIGUSED”? TÄISKASVANUD, LEVINUMAD VASTUSED (MAINIMISTE ARV), 2018

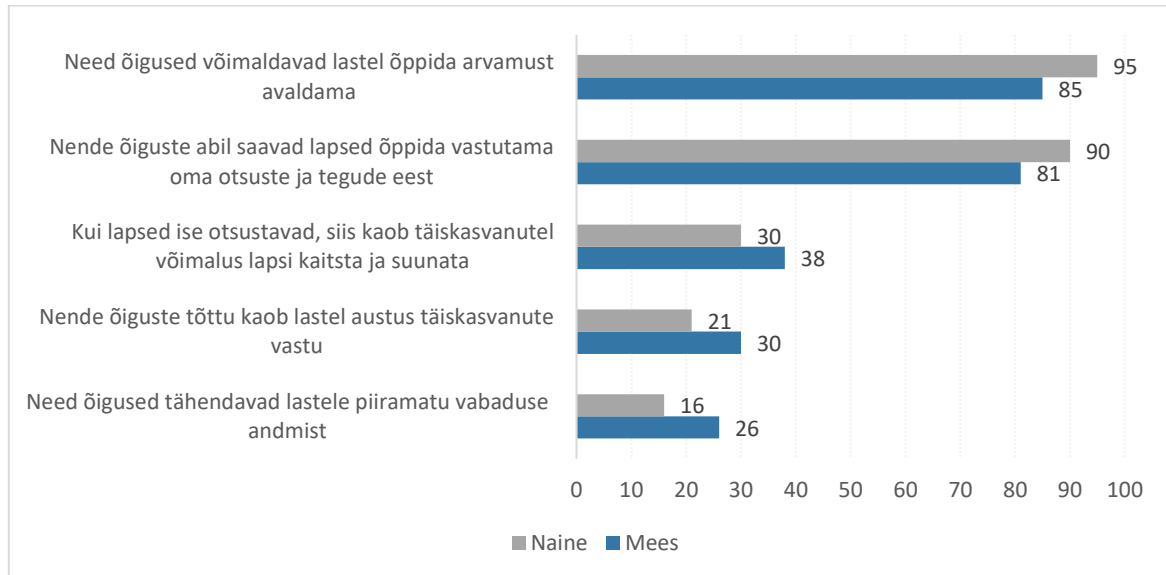

JONIS 2. MILLISED SÕNAD TULEVAD SULLE ESIMESENA PÄHE, KUI MÕTLED SÕNAPAARILE “LAPSE ÕIGUSED”? LAPSED, LEVINUMAD VASTUSED (MAINIMISTE ARV), 2018

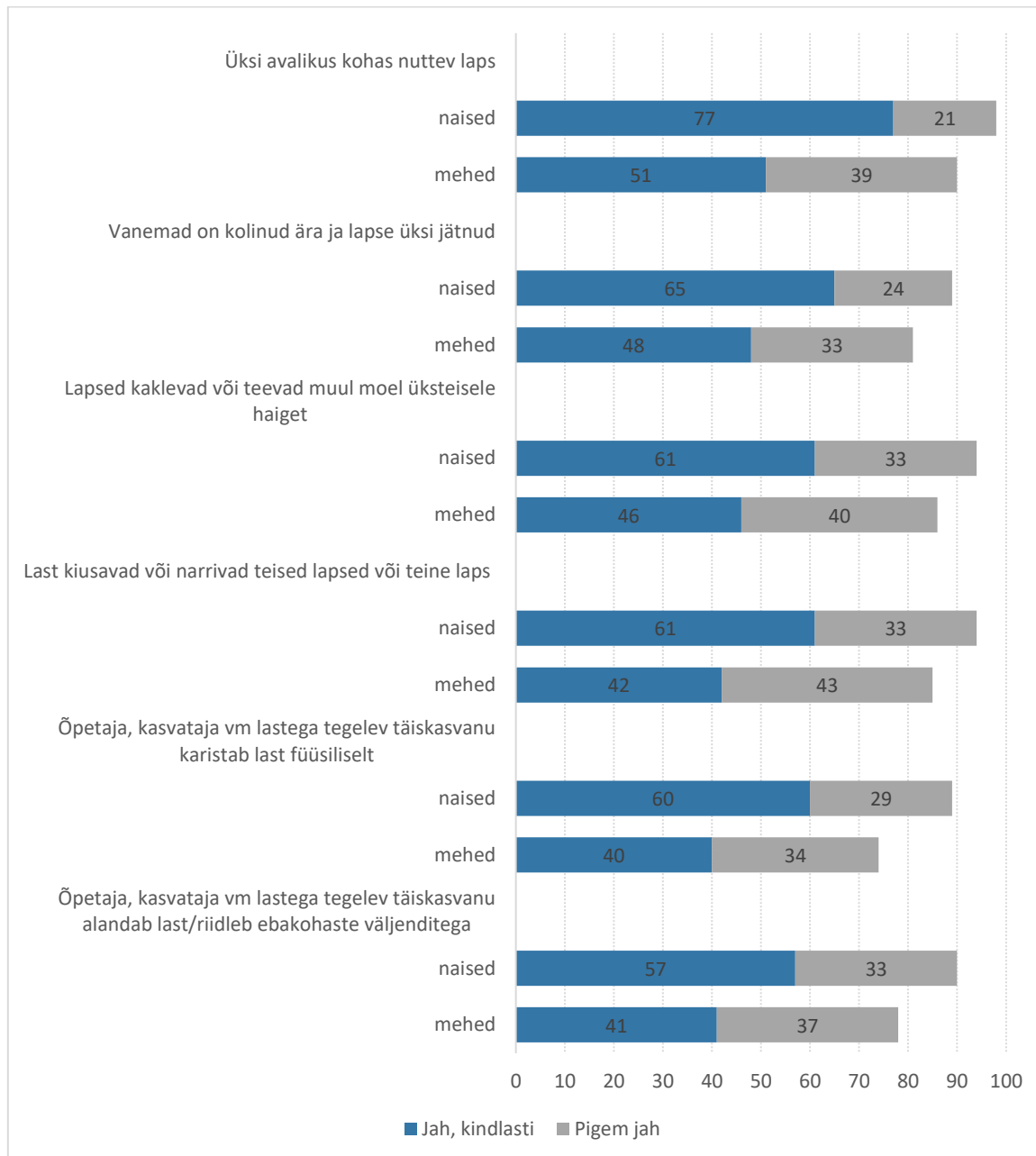
Lisa 2

JONIS 1. PALUN MÕELGE LAPSE ÕIGUSELE OLLA KAASATUD, INFORMEERITUD, AVALDADA ARVAMUST JA OSALEDA OTSUSTE TEGEMISEL NING HINNAKE, KUIVÕRD NÕUSTUTE ANTUD VÄIDETEGA? TÄISKASVANUD, SOO JÄRGI, 2018 (%)

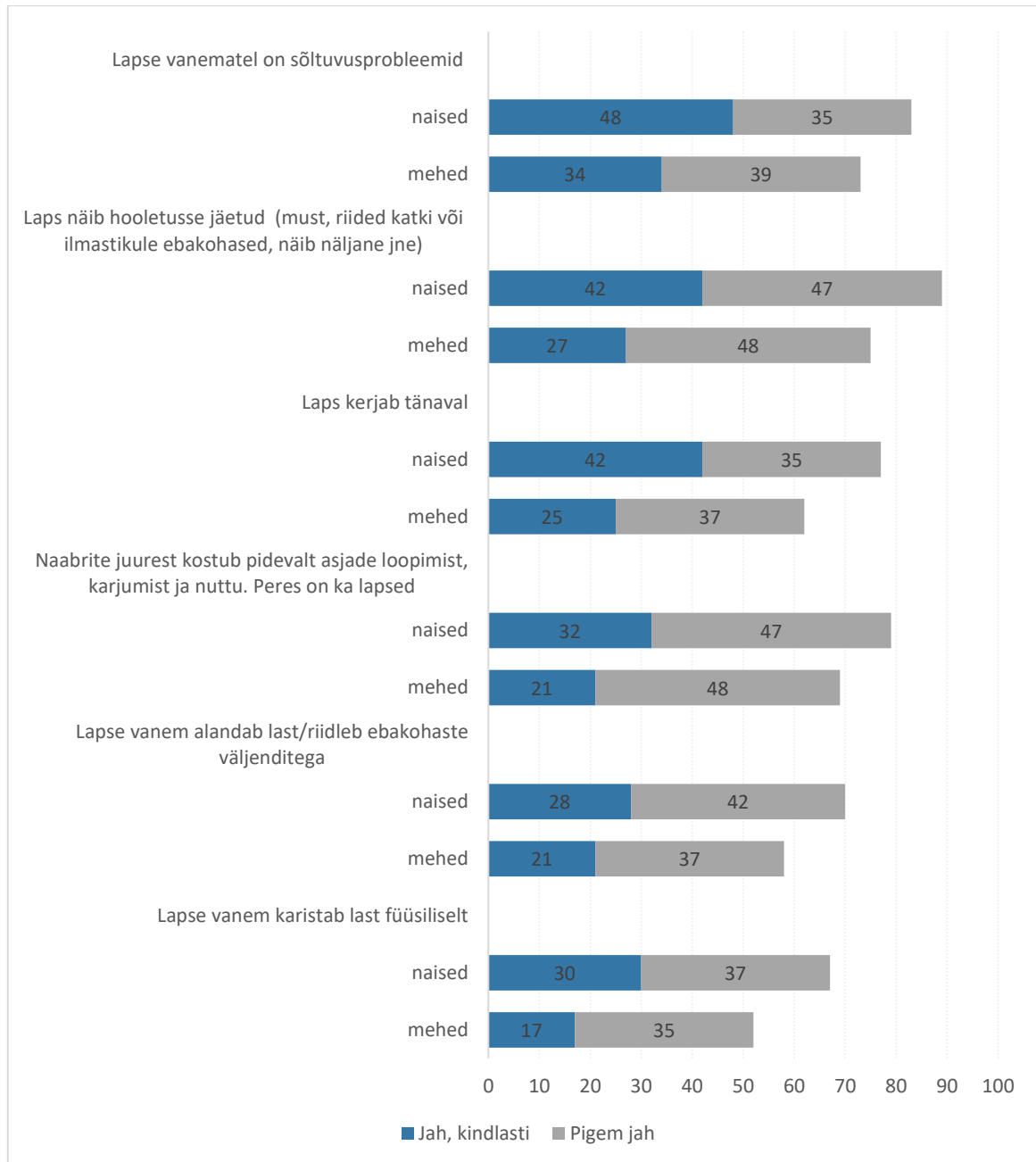

Lisa 3

JONIS 1. KAS PÜÜAKSITE AIDATA VÕI OTSIKSITE ABI, KUI NÄETE MÕNDA LAST JÄRGMISTES OLUKORDEDES? TÄISKASVANUD, SOO JÄRGI, 2018 (%)

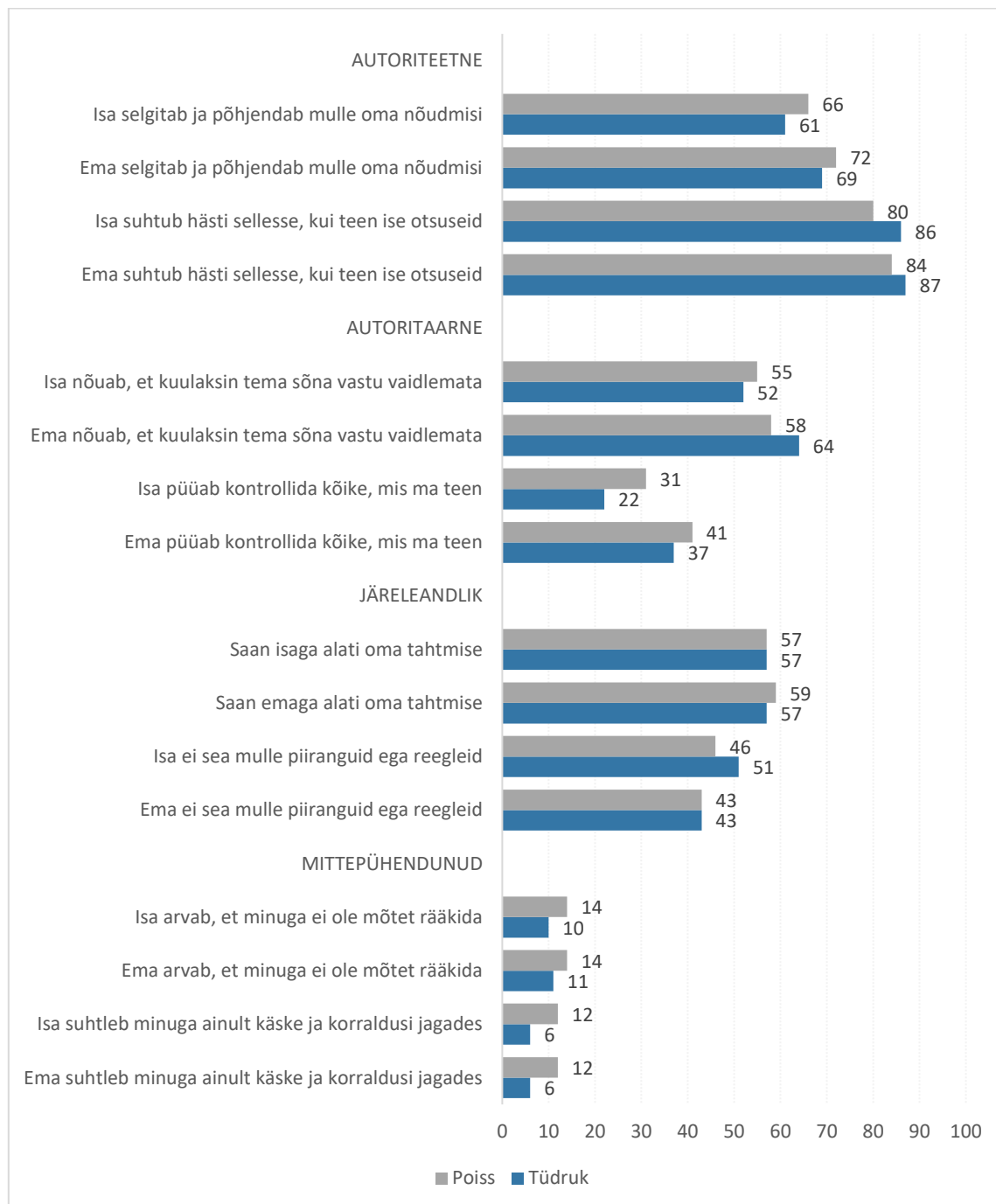

JOONIS 2. KAS PÜÜAKSITE AIDATA VÕI OTSIKSITE ABI, KUI NÄETE MÕNDA LAST JÄRGMISTES OLUKORDEDES? TÄISKASVANUD, SOO JÄRGI, 2018 (%)

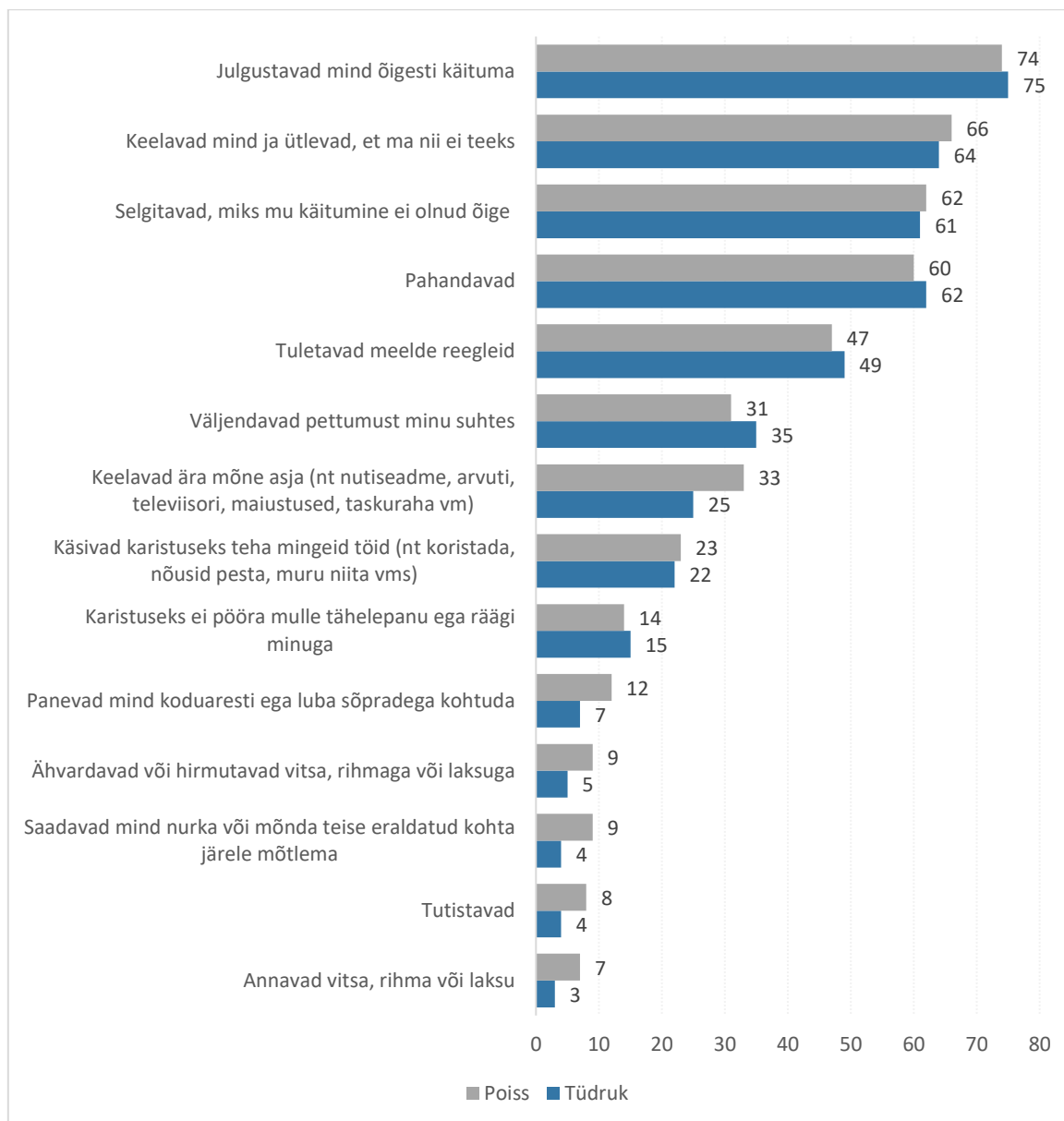
Lisa 4

JONIS 1. LASTE HINNANGUD OMA VANEMATE VANEMLUSSTIILIDE KOHTA. VASTANUD „PIGEM NÕUS“ VÕI „TÄIESTI NÕUS“. LAPSED, SOO JÄRGI, 2018 (%)

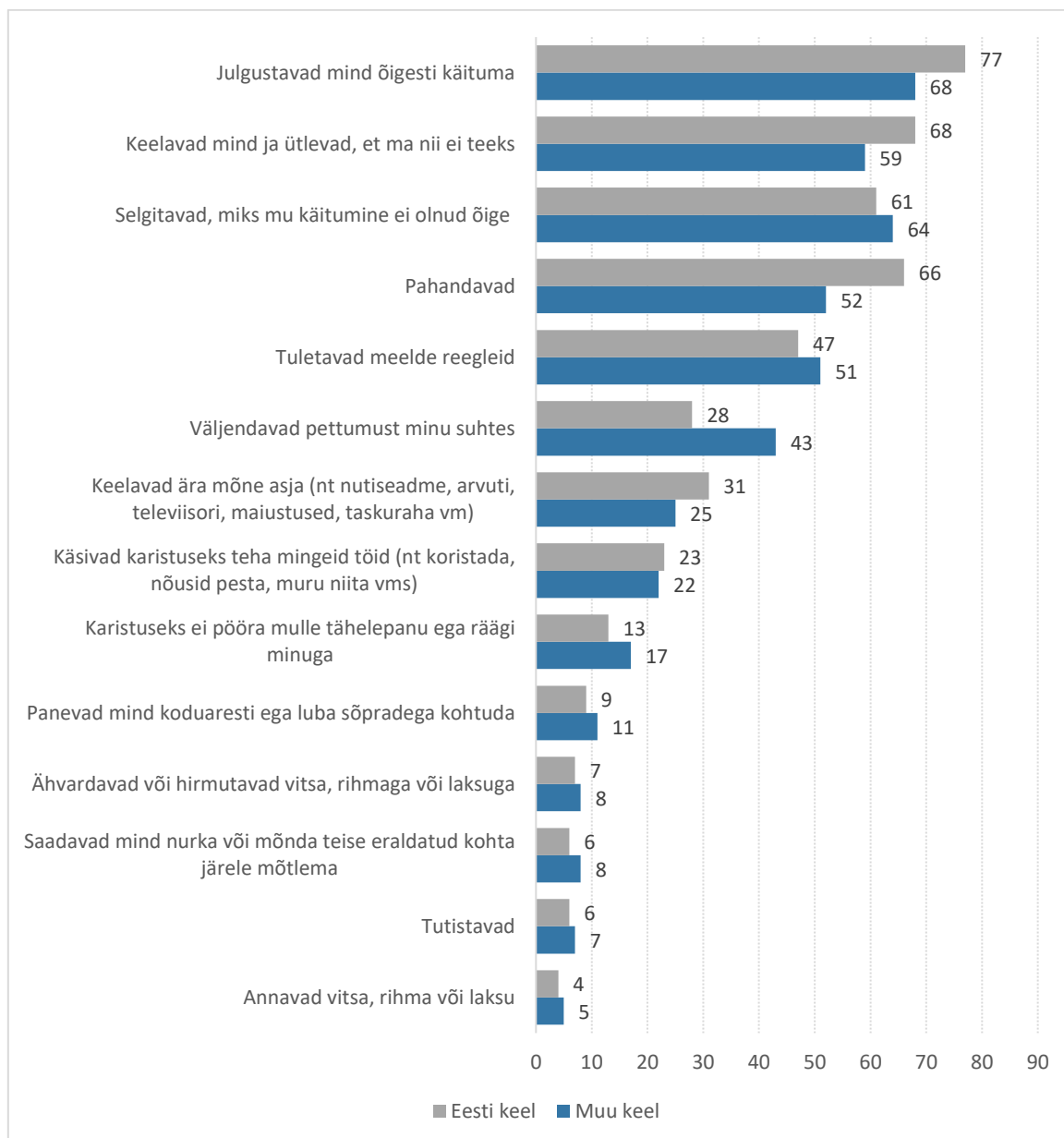

Lisa 5

JONIS 1. MÕTLE VIIMASE AASTA PEALE. MIDA ON SU VANEMAD (VÕI TEISED TÄISKASVANUD, KELLEGA SA KOOS ELAD) TEINUD, KUI SA EI KUULA SÕNA VÕI EI KÄITU NII, NAGU NAD SOOVIVAD? VASTANUD „SAGELI“ VÕI „MÕNIKORD“. LAPSED, SOO JÄRGI, 2018 (%)

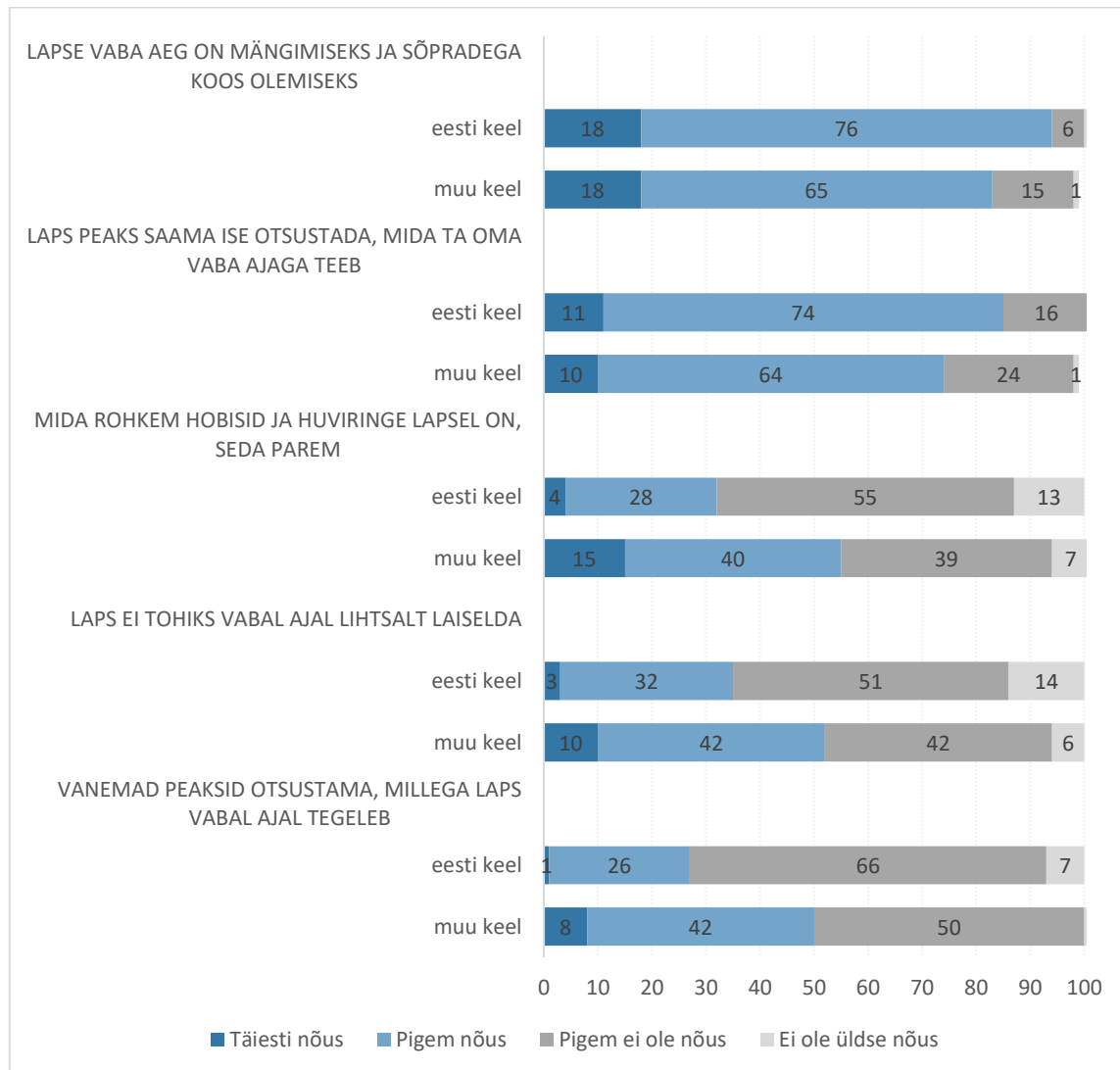

JONIS 2. MÖTLE VIIMASE AASTA PEALE. MIDA ON SU VANEMAD (VÕI TEISED TÄISKASVANUD, KELLEGA SA KOOS ELAD) TEINUD, KUI SA EI KUULA SÕNA VÕI EI KÄITU NII, NAGU NAD SOOVIVAD? VASTANUD „SAGELI“ VÕI „MÕNIKORD“. LAPSED, KODUSE KEELE JÄRGI, 2018 (%)

Lisa 6

JONIS 1. MÕELGE OMA LAPSE VABA AJA PEALE, KUI TA EI KÄI KOOLIS VÕI LASTEAIAS EGA TEGELE ÕPPIMISEGA. KUIVÕRD TE NÕUSTUTE JÄRGMISTE VÄIDETEGA? TÄISKASVANUD, LAPSEVANEMAD, KODUSE KEELE JÄRGI, 2018 (%)

Lisa 7

JONIS 1. MÖTLE VIIMASE KUU PEALE JA VASTA, KUI SAGELI OLED END TUNNUJÄRGMISELT. LAPSED, 2018 (%)

